

Internationell rättslig hjälp i brottmål:
Tillträde till 2000 års konvention om
ömsesidig rättslig hjälp i brottmål
mellan Europeiska unionens
medlemsstater m.m.

Innehåll

1	Sammanfattning	9
2	Promemorians lagförslag	13
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:981) om värdepappersrörelse	13
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet	15
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag	18
2.4	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	20
2.5	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument	21
2.6	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.....	23
2.7	Förslag till lag om ändring i lagen (2002:149) om utgivning av elektroniska pengar	38
2.8	Förslag till lag om ändring i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation.....	40

2.9	Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar	42
2.10	Förslag till lag om ändring i lagen (2004:46) om investeringsfonder.....	49
2.11	Förslag till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse.....	51
3	Internationella konventioner och överenskommelser	53
3.1	Äldre konventioner och överenskommelser	53
3.2	Europeiska unionen	54
3.3	Europarådet	58
4	Överenskommelsernas innehåll och förhållande till gällande rätt	63
4.1	2000 års konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater	63
4.1.1	En översikt av konventionens bestämmelser	63
4.1.2	Lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.....	65
4.1.3	Administrativa förfaranden och straffrättsliga förfaranden mot en juridisk person	66
4.1.4	Verkställande av rättslig hjälp	69
4.1.5	Översändande och delgivning av rättegångshandlingar.....	70
4.1.6	Kommunikationsvägar och kommunikationsmedel.....	73
4.1.7	Informationsutbyte på eget initiativ	78
4.1.8	Återställande av olagligt förvärvade föremål.....	80
4.1.9	Tillfälligt överförande av frihetsberövade personer	82
4.1.10	Förhör genom videokonferens	88

4.1.11	Förhör genom telefonkonferens	102
4.1.12	Kontrollerade leveranser	108
4.1.13	Gemensamma utredningsgrupper.....	112
4.1.14	Hemliga utredningar	115
4.1.15	Straffrättsligt och skadeståndsrättsligt ansvar	119
4.1.16	Avlyssning av telemeddelanden m.m.	122
4.1.17	Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning via en nätport av satellitförmedlade telemeddelanden m.m.....	140
4.1.18	Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i tredje land.....	148
4.1.19	Användningsbegränsningar.....	152
4.2	Tilläggsprotokollet till 2000 års EU-konvention.....	155
4.2.1	En översikt av tilläggsprotokollets bestämmelser.....	156
4.2.2	Information om bankkonton.....	157
4.2.3	Information om banktransaktioner.....	162
4.2.4	Övervakning av banktransaktioner	163
4.2.5	Meddelandeförbud.....	165
4.2.6	Informationsskyldighet och förenklade ansökningar	166
4.2.7	Begränsningar av vägransgrunder	168
4.2.8	Information till Rådet och Eurojust.....	170
4.3	Rättslig hjälp i förhållande till Island och Norge.....	173
4.3.1	Samarbete med Island och Norge enligt konventionen och tilläggsprotokollet	173
4.3.2	Avtal mellan Europeiska unionen och Island och Norge	174
4.4	Sammanfattande bedömning av lagstiftningsbehovet vid ett genomförande av överenskommelserna i Sverige.....	177
5	Överväganden och förslag.....	185

5.1	Svenskt tillträde till överenskommelserna.....	185
5.2	Ansökningar och allmänna förfaranderegler	188
5.3	Verkställighetsavräkning vid tillfälligt överförande av frihetsberövade personer	190
5.4	Rättslig hjälp med förhör.....	191
	5.4.1 Förhör genom telefonkonferens m.m.	191
	5.4.2 Förhör genom videokonferens	194
5.5	Gemensamma utredningsgrupper	195
5.6	Kontrollerade leveranser.....	200
5.7	Bistånd i brottsutredningar med användning av skyddsidentitet	205
5.8	Villkor om användningsbegränsningar	211
5.9	Skadeståndsansvar	216
5.10	Rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning	218
	5.10.1 Tekniskt bistånd med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning.....	218
	5.10.2 Rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning.....	225
	5.10.3 Ansökningar och förfarandet vid tekniskt bistånd	228
	5.10.4 Hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning utomlands	231
	5.10.5 Tillstånd till gränsöverskridande teleavlyssning och teleövervakning.....	232
5.11	Meddelandeförbud för banker m.fl.....	242
5.12	Reservationer och förklaringar.....	249
6	Ekonomiska konsekvenser	257

7	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	259
8	Författningskommentar	261
8.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:981) om värdepappersrörelse samt i andra finansrättsliga lagar.....	261
8.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	263
8.3	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.....	263
8.4	Förslag till lag om ändring i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation.....	277
8.5	Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar	277
Bilaga 1	283	
Bilaga 2	325	
Bilaga 3	341	

1 Sammanfattning

Som ett led för att förbättra det straffrättsliga samarbetet inom Europeiska unionen antog rådet för inrikes och rättsliga frågor den 29 maj 2000 en konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan EU:s medlemsstater (2000 års EU-konvention). Ett tilläggsprotokoll till konventionen antogs av rådet den 16 oktober 2001. Respektive instrument träder i kraft när åtta medlemsstater har tillträtt det. De avser att komplettera tidigare internationella konventioner i Europa, framförallt den grundläggande 1959 års Europarådskonvention om ömsesidig rättslig hjälp. Tillämpningen av mer förmånliga bestämmelser i äldre konventioner fortsätter att gälla.

Vissa bestämmelser i 2000 års EU-konvention och dess tilläggsprotokoll innebär även förändringar i Schengenkonventionen. I dessa delar gäller de nya bestämmelserna också i förhållande till Island och Norge. För att även återstående delar av konventionen och protokollet skall gälla för Island och Norge har EU och dessa stater den 19 december 2003 träffat ett särskilt avtal om detta.

I promemorian föreslås att Sverige skall tillträda 2000 års EU-konvention, tilläggsprotokollet och avtalet mellan EU och Island och Norge. Detta fordrar riksdagens godkännande. Vidare lämnas förslag till lagstiftning som behövs för att Sverige skall leva upp till de åtaganden som tillträdet till instrumenten medför.

Konventionen, tilläggsprotokollet och avtalet med Island och Norge innehåller omfattande bestämmelser för att modernisera och förbättra den internationella rättsliga hjälpen i brottmål och

innehåller även nya samarbetsåtgärder. Svensk rätt uppfyller emellertid redan i dag i stor utsträckning de krav som ställs upp i dessa instrument. Arbetet med konventionen beaktades när lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål utarbetades. Vissa lagändringar är dock nödvändiga.

Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål möjliggör rättslig hjälp i form av telefonförhör och videokonferenser. Telefonförhör får genomföras av svensk domstol som bevisupptagning utom huvudförhandling om den ansökande staten begär det. Bestämmelsen utvidgas så att även en svensk domstol skall kunna besluta att telefonförhöret sker på detta sätt. Vidare skall den utländska myndigheten alltid underrättas om att den som hörs i Sverige har rätt att vägra med hänvisning till den ansökande statens lag eller svensk rätt. I fråga om videokonferenser föreslås att det nuvarande kravet på den hördes samtycke bara skall gälla en tilltalad person. För övriga som skall höras tas kravet bort.

Vidare föreslås att en svensk åklagare som handlägger ett ärende om rättslig hjälp får underrätta den ansökande myndigheten om andra utredningsåtgärder än de som begärts och som kan vara motiverade att vidta. Vissa förändringar av reglerna i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål om villkor om användningsbegränsningar som svenska myndigheter skall iakta föreslås också.

På samma sätt som vid avtjänande av ett fängelsestraff skall från verkställighetstiden för sluten ungdomsvård avräknas den tid som den dömda är tillfälligt överförd till en annan stat för förhör eller annan utredningsåtgärd.

Lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar infördes med anledning av ett rambeslut som antogs inom EU under 2002. Tillämpningsområdet för lagens bestämmelser utvidgas nu till att också omfatta utredningsgrupper som inrättas med stöd av 2000 års EU-konvention och avtalet med Island och Norge. I materiellt hänseende behövs inga förändringar. En viss förändring föreslås

dock med anledning av åklagarväsendets nya organisation (se prop. 2004/05:26).

I konventionen finns även bestämmelser om samarbete med kontrollerade leveranser och s.k. hemliga utredningar, dvs. åtgärder som tjänstemän genomför i en brottsutredning under användning av skyddsidentitet. Sådana åtgärder förekommer i dag men är inte särskilt reglerade i svensk rätt. Förslag till reglering har lämnats i ett annat lagstiftningsärende (se SOU 2001:74). Vissa grundläggande föreskrifter för internationellt samarbete med åtgärder av detta slag föreslås dock i detta ärende. Förutom kommunikationsvägar och handläggande myndigheter avser förslagen även regler om skadeståndsskyldighet och villkor om användningsbegränsningar. De nya reglerna föreslås införda i lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar som ges ett nytt namn.

Genom 2000 års EU-konvention regleras för första gången rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Svenska regler som möjliggör rättslig hjälp med sådana åtgärder finns sedan tidigare i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Föreskrifterna i konventionen utvecklar dock detta samarbete till att uttryckligen gälla åtgärder där avlyssningen eller övervakningen avser någon som befinner sig i en annan stat och till anpassning till utvecklingen av ny teknik. Bland annat finns särskilda regler som gäller satellittelefoni och tekniskt bistånd i form av omedelbar överföring av telemeddelanden eller uppgifter om telemeddelanden till en annan stat där själva avlyssningen eller övervakningen sedan äger rum. En genomgående tanke bakom föreskrifterna är dock att en medlemsstat skall ha kontroll över åtgärder som riktas mot någon som befinner sig i den egna staten.

I promemorian föreslås därför två nya former av rättslig hjälp, nämligen tekniskt bistånd med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning samt tillstånd till gränsöverskridande hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Enligt förslaget skall de nya reglerna föras in i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål, vilket bl.a. innebär att lagens bestämmelser om

allmänna vägransgrunder och användningsbegränsningar blir tillämpliga. De nuvarande bestämmelserna om rättslig hjälp i traditionell form med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning bibehålls men med vissa ändringar som föranleds av konventionen. Några förändringar i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation föreslås också.

Tilläggsprotokollet innehåller bl.a. bestämmelser om information om och övervakning av bankkonton i samband med en brottsutredning. Sverige kan redan i dag lämna rättslig hjälp med åtgärder av detta slag. Genom ändringar i bank- och finansrättslig lagstiftning som trätt i kraft den 1 juli 2004 har en uppgiftsskyldighet införts för banker och andra finansiella företag, vilken också gäller när uppgifterna begärs i ett ärende om rättslig hjälp i brottmål. Tilläggsprotokollet föreskriver vidare en skyldighet att se till att uppgiftslämnandet eller den pågående brottsutredningen inte avslöjas för kunden eller någon annan utomstående. I promemorian föreslås därför bestämmelser som ger den som begär uppgifterna möjlighet att under vissa förutsättningar förordna om meddelandeförbud för banken eller det finansiella företaget samt dess styrelseledamöter och anställda. Den som bryter mot ett sådant meddelandeförbud kan dömas till böter. Bestämmelserna kopplas till uppgiftsskyldigheten och föreslås införda i de olika finansrättsliga lagarna.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2005. Det överlämnas dock till regeringen att besluta om ikraftträdandet av en bestämmelse som uttryckligen avser avtalet mellan EU och Island och Norge, vars ikraftträdande inte kan förutses i dag.

2 Promemorians lagförslag

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:981) om värdepappersrörelse

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:981) om värdepappersrörelse att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 1 kap. 8 b och 8 c §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

Meddelandeförbud

8 b §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 8 a § får förordna att värdepappersbolaget, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 8 a § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

8 c §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 8 b §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet,

dels att 8 kap. 4 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 2 kap. 10 och 11 §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Meddelandeförbud

10 §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 9 § får förordna att börsen, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 9 § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla

under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

11 §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 10 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap

4 §¹

Bestämmelserna i 2 kap. 3 § om ansökan innan bolaget eller föreningen har registrerats och om verksamhetsplan, i 2 kap. 4 § om godkännande av bolagsordningen eller stadgar, i 2 kap. 5 § om kapital, i 2 kap. 6 § om styrelsens storlek och

Bestämmelserna i 2 kap. 3 § om ansökan innan bolaget eller föreningen har registrerats och om verksamhetsplan, i 2 kap. 4 § om godkännande av bolagsordningen eller stadgar, i 2 kap. 5 § om kapital, i 2 kap. 6 § om styrelsens storlek och

¹ Senaste lydelse 2004:311

verkställande direktör, i 2 kap. 8 § om sekretess *och* i 2 kap. 9 § om uppgiftsskyldighet skall tillämpas även i fråga om clearingorganisation.

I sin verksamhetsplan skall en clearingorganisation beskriva de huvudsakliga risker som är förenade med verksamheten och hur dessa risker skall hanteras (riskhanteringsplan).

verkställande direktör, i 2 kap. 8 § om sekretess, i 2 kap. 9 § om uppgiftsskyldighet, *i 2 kap 10 § om meddelandeförbud samt ansvarsbestämmelsen i 2 kap. 11 §* skall tillämpas även i fråga om clearingorganisation.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 7 kap. 13 b och 13 c §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

Meddelandeförbud

13 b §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 13 a § får förordna att holdingföretaget, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 13 a § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till

förlängning, och får inte gälla under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

13 c §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 13 b §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs att 18 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Den dömde skall tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans anpassning i samhället eller den annars finns särskilda skäl. Därvid skall de villkor ställas som kan anses nödvändiga.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket skall räknas in i verkställigheten.

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket skall räknas in i verkställigheten. *Detsamma gäller tid som den dömde vistas utanför ungdomshemmet med stöd av 4 kap. 29 eller 31 § lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 8 kap. 4 och 5 §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

Meddelandeförbud

4 §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 2 a § får förordna att den centrala värdepappersförvararen eller det kontoförande institutet, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 2 a § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla

under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

5 §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oakt-samhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 4 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.6 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål

dels att 1 kap. 2 §, 2 kap. 1, 2, 4, 8 och 12 §§, 3 kap. 1 §, 4 kap. 8, 11, 13, 25 och 26 §§, 5 kap. 1, 2, 3 och 10 § samt rubrikerna före 4 kap. 25, 26 §§ och 5 kap. 10 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas sex nya paragrafer, 4 kap. 25 a, 25 b och 26 a-26 d §§, samt närmast före 4 kap. 26 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §²

Rättslig hjälp enligt denna lag omfattar följande åtgärder:

1. förhör i samband med förundersökning i brottmål,
2. bevisupptagning vid domstol,
3. telefonförhör,
4. förhör genom videokonferens,
5. kvarstad, beslag samt husrannsakan och andra åtgärder som avses i 28 kap. rättegångsbalken,
6. hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning,
7. hemlig kameraövervakning,
8. överförande av frihetsberövade för förhör m.m., och

Rättslig hjälp enligt denna lag omfattar följande åtgärder:

1. förhör i samband med förundersökning i brottmål,
2. bevisupptagning vid domstol,
3. telefonförhör,
4. förhör genom videokonferens,
5. kvarstad, beslag samt husrannsakan och andra åtgärder som avses i 28 kap. rättegångsbalken,
6. hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning,
7. *tekniskt bistånd med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning,*
8. *tillstånd till gränsöver-*

² Senaste lydelse 2003:1171.

9. rättsmedicinsk undersökning av en avliden person. *skridande hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning,*
9. hemlig kameraövervakning,
10. överförande av frihetsberövade för förhör m.m., och
11. rättsmedicinsk undersökning av en avliden person.

Lagen hindrar inte att hjälp lämnas med annan åtgärd än sådan som anges i första stycket om det kan ske utan tvångsmedel eller annan tvångsåtgärd.

I fråga om överlämnande, utlämning och delgivning finns särskilda bestämmelser. Det finns också särskilda bestämmelser om rättslig hjälp i brottmål åt vissa internationella organ.

2 kap.

1 §³

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 1-7 och 9 skall lämnas under de förutsättningar som gäller för en motsvarande åtgärd under en svensk förundersökning eller rättegång enligt rättegångsbalken eller annan lag eller författning och enligt de särskilda bestämmelserna i denna lag.

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 8 lämnas enligt de särskilda bestämmelserna i denna lag.

I 5 kap. 2 § finns bestämmelser om att den rättsliga hjälpen får förenas med villkor i vissa fall.

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 1-6 och 9 och 11 skall lämnas under de förutsättningar som gäller för en motsvarande åtgärd under en svensk förundersökning eller rättegång enligt rättegångsbalken eller annan lag eller författning och enligt de särskilda bestämmelserna i denna lag.

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 7-8 och 10 lämnas enligt de särskilda bestämmelserna i denna lag.

³ Senaste lydelse 2002:331.

2 §⁴

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 1-4 och 8 får lämnas även om den gärning som ansökan avser inte motsvarar ett brott enligt svensk lag. Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 5-7 och 9 får endast lämnas om den gärning som ansökan avser motsvarar ett brott enligt svensk lag (dubbel straffbarhet), om inte annat följer av 4 kap. 20 § beträffande husrannsakan och beslag.

Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 1-4, 7 och 10 får lämnas även om den gärning som ansökan avser inte motsvarar ett brott enligt svensk lag. Rättslig hjälp som avses i 1 kap. 2 § första stycket 5-6, 8-9 och 11 får endast lämnas om den gärning som ansökan avser motsvarar ett brott enligt svensk lag (dubbel straffbarhet), om inte annat följer av 4 kap. 20 § beträffande husrannsakan och beslag.

4 §

En ansökan om rättslig hjälp i Sverige enligt denna lag bör innehålla

- uppgift om den utländska domstol eller myndighet som handlägger ärendet,
- en beskrivning av det rättsliga förfarande som pågår,
- uppgift om den aktuella gärningen med tid och plats för denna, samt de bestämmelser som är tillämpliga i den ansökande staten,
- uppgift om vilken åtgärd som begärs och, i förekommande fall, i vilken egenskap en person skall höras,
- namn på och adress till de personer som är aktuella i ärendet.

I 4 kap. 8, 11, 14 och 29 §§ finns särskilda bestämmelser om vad en ansökan ytterligare skall innehålla vid vissa slag av åtgärder.

I 4 kap. 8, 11, 14, 25 b, 26 c och 29 §§ finns särskilda bestämmelser om vad en ansökan ytterligare skall innehålla vid vissa slag av åtgärder.

⁴ Senaste lydelse 2002:331.

Om ärendet är brådskande eller om verkställighet önskas inom viss tidsfrist skall detta samt skälen härför anges.

En ansökan om rättslig hjälp skall göras skriftligen genom post, bud eller telefax. Den får även, efter överenskommelse i det enskilda fallet, översändas på annat sätt

8 §

Har det begärts av den utländska myndigheten, skall den åklagare eller tingsrätt som handlägger ärendet bekräfta att ansökan tagits emot, om inte den begärda åtgärden kan vidtas genast.

Kan en begärd åtgärd inte vidtas inom den tidsfrist som angivits i ansökan och kan det antas att detta kommer att försvåra förfarandet i den ansökande staten, skall den åklagare eller tingsrätt som handlägger ärendet utan dröjsmål underrätta den utländska myndigheten om när den begärda åtgärden kan vidtas.

Om det under handläggningen av ett ärende om rättslig hjälp framkommer att även en annan åtgärd bör vidtas än den som begärts, får den åklagare som handlägger ärendet underrätta den ansökande staten om detta.

12 §

Den som skall höras eller annars fullgöra något enligt denna lag har rätt att vägra, om stöd finns för det i svensk lag eller i den ansökande statens lag.

När en ansökan om rättslig hjälp avser bevisupptagning vid domstol, telefonförhör eller förhör genom videokonferens i Sverige, skall den ansökande staten underrättas om bestämmelserna i första stycket.

3 kap.**1 §**

Bestämmelserna i 2 kap. 4 § första och tredje styckena skall tillämpas vid ansökan om rättslig hjälp utomlands, om inte annat följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige eller av krav från den mottagande staten.

I 4 kap. 9, 10 och 13 §§ finns särskilda bestämmelser om vad en ansökan om telefonförhör och förhör genom videokonferens skall innehålla. I 4 kap. 9, 10, 13, 25 b och 26 c §§ finns särskilda bestämmelser om vad en ansökan om ytterligare skall innehålla vid vissa slag av åtgärder.

4 kap.**8 §**

En utländsk myndighet får hålla telefonförhör med en person som befinner sig i Sverige och som samtycker till förhöret.

Om den utländska myndigheten behöver bistånd av en svensk åklagare eller domstol vid förhöret kan myndigheten ansöka om rättslig hjälp med telefonförhör. En sådan ansökan om rättslig hjälp i rättegång handläggs av tingsrätt. En ansökan om rättslig hjälp med telefonförhör under förundersökning handläggs av åklagare. Av ansökan skall det framgå att den som skall höras samtycker till telefonförhör.

Tidpunkten för ett förhör som avses i andra stycket och övriga praktiska frågor med anledning av förhöret skall beslutas efter samråd med myndigheten i den ansökande staten. Den som skall höras skall underrättas om tid och plats för förhöret. Identiteten och samtycket till telefonförhöret skall kontrolleras. Om den ansökande staten Tidpunkten för ett förhör som avses i andra stycket och övriga praktiska frågor med anledning av förhöret skall beslutas efter samråd med myndigheten i den ansökande staten. Den som skall höras skall underrättas om tid och plats för förhöret. Identiteten och samtycket till telefonförhöret skall kontrolleras. Om den ansökande staten

begär det skall 11 § första stycket tillämpas. I så fall skall också 12 § tillämpas.

begär det *eller om det finns särskilda skäl* skall 11 § första stycket tillämpas. I så fall skall också 12 § tillämpas.

11 §

En ansökan om rättslig hjälp med förhör genom videokonferens i rättegång med någon som befinner sig i Sverige skall handläggas av en tingsrätt som har de tekniska hjälpmedel som krävs för ett sådant förhör. *Av ansökan* skall det framgå att den som skall höras samtycker till förhör genom videokonferens i rättegång. Vid handläggningen i tingsrätten skall ärendet anses som en bevisupptagning utom huvudförhandling. Den som är part skall underrättas om tid och plats för bevisupptagningen men behöver kallas endast om han eller hon skall höras eller annars fullgöra något vid bevisupptagningen. Om det behövs får rätten besluta om biträde av tolk.

En ansökan om rättslig hjälp med förhör genom videokonferens i rättegång med någon som befinner sig i Sverige skall handläggas av en tingsrätt som har de tekniska hjälpmedel som krävs för ett sådant förhör. *Vid förhör med en tilltalad* skall det *av ansökan* framgå att den som skall höras samtycker till förhör genom videokonferens i rättegång. Vid handläggningen i tingsrätten skall ärendet anses som en bevisupptagning utom huvudförhandling. Den som är part skall underrättas om tid och plats för bevisupptagningen men behöver kallas endast om han eller hon skall höras eller annars fullgöra något vid bevisupptagningen. Om det behövs får rätten besluta om biträde av tolk.

En ansökan om rättslig hjälp med förhör genom videokonferens under förundersökning skall handläggas av åklagare.

13 §

I ett mål eller ärende vid svensk domstol får domstolen,

I ett mål eller ärende vid svensk domstol får domstolen,

under förutsättning att videokonferens i rättegång är tillåten enligt svensk rätt, ansöka om rättslig hjälp med förhör vid utländsk myndighet genom videokonferens med en person som befinner sig i en annan stat om det har avtalats om sådan rättslig hjälp i en internationell överenskommelse med den andra staten eller om den staten annars ger sådan hjälp. *Av ansökan* skall det framgå att den som skall höras samtycker till förhör genom videokonferens.

under förutsättning att videokonferens i rättegång är tillåten enligt svensk rätt, ansöka om rättslig hjälp med förhör vid utländsk myndighet genom videokonferens med en person som befinner sig i en annan stat om det har avtalats om sådan rättslig hjälp i en internationell överenskommelse med den andra staten eller om den staten annars ger sådan hjälp. *Vid förhör med en tilltalad* skall det *av ansökan* framgå att den som skall höras samtycker till förhör genom videokonferens.

Åklagare får ansöka om rättslig hjälp vid utländsk myndighet med förhör genom videokonferens under förundersökning med en person som befinner sig i en annan stat om det har avtalats om sådan rättslig hjälp i en internationell överenskommelse med den andra staten eller om den staten annars ger sådan hjälp.

Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning av någon i Sverige

Rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning i Sverige

25 §

En ansökan om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i Sverige handläggs av åklagare. Åklagaren skall genast pröva om det finns förutsättningar för åtgärden och i sådant fall ansöka om rättens tillstånd till åtgärden.

Rättens tillstånd till åtgärden får verkställas genom omedelbar överföring av teledelanden

eller uppgifter om telemeddelanden till den ansökande staten om det kan ske under betryggande former. Verkställighet genom omedelbar överföring får endast ske om det avtalas i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Åklagaren prövar om förutsättningar för omedelbar överföring finns. Sker omedelbar överföring får upptagning eller uppteckning av telemeddelanden inte göras i Sverige.

Upptagningar och uppteckningar som gjorts vid hemlig teleavlyssning på begäran av en annan stat enligt första stycket får bevaras till dess ärendet om rättslig hjälp har avslutats och återredovisning skett enligt 2 kap. 17 §. Om inte annat följer av 27 kap 24 § rättegångsbalken, skall sådana upptagningar och uppteckningar som finns kvar hos svenska myndigheter därefter förstöras.

25 a §

En ansökan om tekniskt bistånd med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i den ansökande staten eller i en annan stat och som görs med stöd av en internationell

överenskommelse som är bindande för Sverige, handläggs av åklagare.

Har ett beslut om teleavlyssning eller teleövervakning i samband med en brottsutredning meddelats i den ansökande staten och har den staten behov av tekniskt bistånd som under betryggande former kan lämnas i form av omedelbar överföring av teledelanden eller uppgifter om teledelanden till den ansökande staten, beslutar åklagaren om åtgärden. Befinner sig den som skall avlyssnas i en annan stat än den ansökande staten måste tillstånd som avses i 26 b § ha erhållits av den ansökande staten. Om omedelbar överföring inte kan ske tillämpas i stället bestämmelserna i 25 § första och tredje stycket.

För ett beslut enligt andra stycket tillämpas bestämmelserna i 27 kap. 20 § andra stycket och 21 § andra och tredje stycket rättegångsbalken. Sker omedelbar överföring av teledelanden får upptagning eller uppteckning inte göras i Sverige.

25 b §

En ansökan som avses i 25

eller 25 a § skall ange under vilken tid som åtgärden önskas samt sådana uppgifter som behövs för att åtgärden skall kunna genomföras. En ansökan som avses i 25 a § skall även innehålla en bekräftelse att ett beslut om avlyssning i samband med en brottsutredning har meddelats i den ansökande staten.

Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning av någon i utlandet

Rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning i utlandet

26 §

Om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall äga rum av någon som befinner sig i en annan stat och den andra staten kräver att ansökan först skall prövas av domstol i Sverige får tingsrätten på begäran av svensk åklagare besluta att tillåta teleavlyssningen eller teleövervakningen.

Om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall äga rum i en annan stat och kräver den staten att domstol i Sverige först ger sitt tillstånd till teleavlyssningen eller teleövervakningen, eller följer ett sådant krav enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige, får tingsrätten på begäran av svensk åklagare besluta att tillåta åtgärden.

Tillstånd till gränsöverskridande hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning

26 a §

En ansökan från en annan stat om tillstånd till att i en brottsutredning inleda eller genomföra hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i Sverige, handläggs av åklagare. Åklagaren skall genast pröva om det finns förutsättningar för hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning och i sådant fall ansöka om rättens tillstånd till åtgärden.

Bestämmelserna i 49 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken skall tillämpas på rättens beslut enligt första stycket. Hovrättens beslut får inte överklagas. Den ansökande staten bör underrättas om rättens beslut inom tolv dagar efter det att en ansökan gjorts.

Om tillstånd vägras, skall åklagaren genast underrätta den ansökande staten att teleavlyssningen eller teleövervakningen inte får ske eller omedelbart skall upphöra samt att det material som tagits upp eller hämtats in inte får användas eller att det får

användas på de villkor som åklagaren ställer upp.

26 b §

Om svenska myndigheter genomför eller avser att inleda hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i en annan stat och söks inte rättslig hjälp från den staten, skall åklagaren omedelbart söka tillstånd till åtgärden från den stat där personen befinner sig.

Tillstånd skall också sökas om avlyssningen sker med rättslig hjälp från en annan stat än den stat där den som skall avlyssnas befinner sig.

Om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning redan har inletts när en ansökan görs enligt första stycket får teleavlyssningen eller teleövervakningen fortsätta under den tid som frågan om tillstånd prövas i den andra staten.

26 c §

En ansökan om tillstånd som avses i 26 a eller 26 b § skall ange under vilken tid som åtgärden beräknas pågå och innehålla en bekräftelse att ett beslut om teleavlyssning eller

teleövervakning i samband med en brottsutredning har meddelats.

26 d §

Bestämmelserna i 26 a–26 c §§ gäller endast i den utsträckning det har avtalats i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

5 kap.

1 §

Har en svensk myndighet i ett ärende om rättslig hjälp fått uppgifter eller bevisning från en annan stat *enligt* en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige och som innehåller villkor som begränsar möjligheten att använda uppgifterna eller bevisningen *vid utredning av brott eller i ett rättsligt förfarande med anledning av brott*, skall svenska myndigheter följa villkoren oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller annan författning.

Har en svensk myndighet i ett ärende om rättslig hjälp fått uppgifter eller bevisning från en annan stat *för att användas vid utredning av brott eller i ett rättsligt förfarande med anledning av brott och gäller på grund av* en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige villkor som begränsar möjligheten att använda uppgifterna eller bevisningen, skall svenska myndigheter följa villkoren oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller annan författning.

Om inte annat föreskrivs skall bestämmelserna i första stycket tillämpas om en annan stat utan samband med ett ärende om rättslig hjälp har lämnat uppgifter eller bevisning på eget initiativ och ställt upp

*villkor som begränsar
möjligheten att använda
uppgifterna eller bevisningen.*

2 §

Rättslig hjälp som lämnas enligt denna lag får i enskilda fall förenas med villkor som är påkallade med hänsyn till enskilds rätt eller som är nödvändiga från allmän synpunkt.

Rättslig hjälp som lämnas enligt denna lag får i enskilda fall förenas med villkor som är påkallade med hänsyn till enskilds rätt eller som är nödvändiga från allmän synpunkt.
Detsamma gäller i fråga om uppgifter som lämnas till en annan stat utan samband med ett ärende om rättslig hjälp.

Villkor som avses i första stycket får inte ställas upp om de strider mot en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

3 §

Den åklagare eller domstol som har *lämnat rättslig hjälp till en annan stat och därvid* ställt villkor enligt 2 § får på begäran av en myndighet i den andra staten medge undantag från villkoret. Detsamma gäller i fråga om villkor som följer direkt av bestämmelser i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

Den åklagare eller domstol som har ställt villkor enligt 2 § får på begäran av en myndighet i den andra staten medge undantag från villkoret. Detsamma gäller i fråga om villkor som följer direkt av bestämmelser i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

Uppgiftsskyldighet Uppgiftsskyldighet och
*meddelandeförbud m.m.*10 §⁵

Bestämmelser om uppgiftsskyldighet finns i 1 kap. 11 § lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse, 1 kap. 8 a § lagen (1991:981) om värdepappersrörelse, 2 kap. 9 § lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet, 7 kap. 13 a § lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag, 8 kap. 2 a § lagen (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument, 4 kap. 5 § lagen (2002:149) om utgivning av elektroniska pengar och 2 kap. 20 § lagen (2004:327) om investeringsfonder.

I de lagar som anges i första stycket finns även bestämmelser om meddelandeförbud och ansvarsbestämmelser för den som bryter mot ett sådant förbud.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

⁵ Senaste lydelse 2004:327.

2.7 Förslag till lag om ändring i lagen (2002:149) om utgivning av elektroniska pengar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2002:149) om utgivning av elektroniska pengar att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 4 kap. 6 och 7 §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

Meddelandeförbud

6 §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 5 § får förordna att institutet, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 5 § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet

med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

7 §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 6 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.8 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation

Härigenom föreskrivs att 6 kap. 8 och 21 §§ lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §

Bestämmelserna i 5-7 §§ gäller inte

1. när en myndighet eller en domstol behöver tillgång till sådana uppgifter som avses i 5 § för att lösa tvister,

2. för elektroniska meddelanden som befordras eller har expedierats eller beställts till eller från en viss adress i ett elektroniskt kommunikationsnät som omfattas av beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning, eller

2. för elektroniska meddelanden som befordras eller har expedierats eller beställts till eller från en viss adress i ett elektroniskt kommunikationsnät som omfattas av beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning, *eller beslut om rättslig hjälp genom tekniskt bistånd med teleavlyssning eller teleövervakning,* eller

3. i den utsträckning uppgifter som avses i 5 § är nödvändiga för att förhindra och avslöja obehörig användning av ett elektroniskt kommunikationsnät eller en elektronisk kommunikationstjänst.

21 §

Tystnadsplikt enligt 20 § första stycket gäller även för uppgift som hänför sig till

1. åtgärden att kvarhålla försändelser enligt 27 kap. 9 § rättegångsbalken, och

2. angelägenhet som avser 2. angelägenhet som avser

användning av hemlig
teleavlyssning eller hemlig
teleövervakning enligt 27 kap.
18 eller 19 § rättegångsbalken.

användning av hemlig
teleavlyssning eller hemlig
teleövervakning enligt 27 kap.
18 eller 19 § rättegångsbalken,
*rättslig hjälp genom tekniskt
bistånd med hemlig teleavlyss-
ning eller hemlig teleöver-
vakning enligt 4 kap. 25 a §
lagen (2000:562) om interna-
tionell rättslig hjälp i brottmål.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.9 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar

dels att lagens rubrik samt 1, 3 och 5–7 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas sju nya paragrafer, 10–16 §§, av följande lydelse,

dels att det närmast före 2 § skall införas en ny rubrik som skall lyda: ”Gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar”,

dels att det närmast före 10 § och närmast före 14 § skall införas nya rubriker av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar

Lag om vissa former av internationellt samarbete för brottsutredningar

Denna lag gäller för sådana gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar som inrättas mellan myndigheter i Sverige och myndigheter i en eller flera *medlemsstater i Europeiska unionen* med stöd av rådets rambeslut 2002/465/RIF av den 13 juni 2002 om gemensamma utredningsgrupper.

1 §

Bestämmelserna i 2–9 §§ gäller för sådana gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar som inrättas mellan myndigheter i Sverige och myndigheter i en eller flera *andra stater* med stöd av

1. rådets rambeslut

2002/465/RIF av den 13 juni
2002 om gemensamma utredningsgrupper,

2. konventionen av den 29 maj 2000 om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater, eller

3. avtalet av den 19 december 2003 mellan Europeiska unionen och Republiken Island och Konungariket Norge om tillämpningen av vissa bestämmelser i konventionen av den 29 maj 2000 om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater och 2001 års protokoll till denna.

I 10–13 §§ finns bestämmelser om internationellt samarbete med kontrollerade leveranser.

Bestämmelserna i 14 och 15 §§ gäller överenskommelser mellan myndigheter i Sverige och myndigheter i en annan stat om samarbete som avser åtgärder i en brottsutredning som utförs av tjänstemän med skyddsidentitet.

3 §

En överenskommelse om att inrätta en gemensam utredningsgrupp får, om förundersökning pågår i Sverige

avseende brottslighet som gruppen skall utreda, ingås av den åklagare eller myndighet som leder förundersökningen.

Om en gemensam utredningsgrupp inte kan inrättas med stöd av första stycket får en överenskommelse om att inrätta en sådan grupp ingås av

1. Riksåklagaren eller den åklagarmyndighet som Riksåklagaren bestämmer,

2. Rikspolisstyrelsen eller den polismyndighet som Rikspolisstyrelsen bestämmer,

3. Tullverket, eller

4. Kustbevakningen.

Av överenskommelsen skall det framgå vilka tjänstemän som ingår i den gemensamma utredningsgruppen och under vilken tid gruppen skall vara verksam.

5 §

Har en svensk myndighet fått uppgifter genom en gemensam utredningsgrupp som inrättats med stöd av denna lag och *innehåller rambeslutet* villkor som begränsar möjligheten att använda uppgifterna skall myndigheten följa villkoren oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller annan författning.

Har en svensk myndighet fått uppgifter genom en gemensam utredningsgrupp som inrättats med stöd av denna lag och *gäller enligt en överenskommelse som anges i 1 §* villkor som begränsar möjligheten att använda uppgifterna skall myndigheten följa villkoren oavsett vad som annars är föreskrivet i lag eller annan författning.

6 §

Överlämnande av uppgifter eller bevisning från en svensk myndighet till en gemensam utredningsgrupp som inrättats med stöd av denna lag får i enskilda fall förenas med villkor som är nödvändiga av hänsyn till enskilds rätt eller som är nödvändiga från allmän synpunkt.

Villkor som avses i första stycket får inte ställas upp om de strider mot *rambeslutet*.

Villkor som avses i första stycket får inte ställas upp om de strider mot *den överenskommelse enligt 1 § som är tillämplig*.

7 §

Den svenska myndighet som överlämnat uppgifter eller bevisning och ställt villkor enligt 6 § får på begäran av en myndighet i den andra staten medge undantag från villkoret. Detsamma gäller i fråga om villkor som följer direkt av *rambeslutet*.

Den svenska myndighet som överlämnat uppgifter eller bevisning och ställt villkor enligt 6 § får på begäran av en myndighet i den andra staten medge undantag från villkoret. Detsamma gäller i fråga om villkor som följer direkt av *den överenskommelse enligt 1 § som är tillämplig*.

Kontrollerade leveranser

10 §

En ansökan från en myndighet i en annan stat om biträde med en kontrollerad leverans i Sverige skall handläggas av den åklagare inom vars område åtgärden skall vidtas eller den åklagare som Riksåklagaren bestämmer.

11 §

En ansökan om att en kontrollerad leverans skall vidtas utomlands får göras av åklagare, polismyndighet, Tullverket eller Kustbevakningen.

12 §

I fråga om uppgifter som en svensk myndighet har fått i ett ärende om kontrollerad leverans enligt denna lag, skall bestämmelserna i 5 § tillämpas om detta följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

Bestämmelserna i 6 och 7 §§ gäller även för ärenden om kontrollerad leverans enligt denna lag. Villkor enligt 6 § får dock inte ställas upp om de strider mot en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

13 §

Bestämmelserna om skadestånd i 8 och 9 §§ skall tillämpas i ett ärende om kontrollerad leverans enligt denna lag, om detta följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

*Brottsutredningar med
användning av skyddsidentitet*

14 §

En överenskommelse om bistånd i en brottsutredning som genomförs av tjänstemän med skyddsidentitet får, om förundersökning pågår i Sverige angående brottslighet som åtgärden avser, ingås av den åklagare eller polismyndighet som leder förundersökningen.

Om det inte pågår eller inleds någon förundersökning av den brottslighet som åtgärden avser, får en överenskommelse som avses i första stycket ingås av

1. Riksåklagaren eller den åklagare som Riksåklagaren bestämmer, eller

2. Rikspolisstyrelsen eller den polismyndighet som Rikspolisstyrelsen bestämmer.

Åtgärdens varaktighet och övriga praktiska frågor skall framgå av överenskommelsen.

15 §

I fråga om uppgifter som en svensk myndighet har fått i ett ärende om samarbete enligt 14 §, skall bestämmelserna i 5 § tillämpas om detta följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

Bestämmelserna i 6 och 7 §§ gäller även för ärenden om samarbete enligt 14 §. Villkor enligt 6 § får dock inte ställas upp om de strider mot en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

16 §

Bestämmelserna om skadestånd i 8 och 9 §§ skall tillämpas vid samarbete enligt 14 §, om detta följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005 med undantag för bestämmelserna i 1 § första stycket 3 som träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

2.10 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:46) om investeringsfonder

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2004:46) om investeringsfonder att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 2 kap. 20 a och 20 b §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Meddelandeförbud

20 a §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 20 § får förordna att fondbolaget eller förvaringsinstitutet, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 20 § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla under längre tid än vad som är

motiverat med hänsyn till syftet med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansökt om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

20 b §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 20 a §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

2.11 Förslag till lag om ändring i lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 1 kap. 12 och 13 §§, samt närmast före respektive paragraf en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

Meddelandeförbud

12 §

Den undersökningsledare eller åklagare som begär uppgifter enligt 11 § får förordna att kreditinstitutet, dess styrelseledamöter och anställda inte får röja för kunden eller för någon utomstående att uppgifter har lämnats enligt 11 § eller att det pågår en förundersökning eller ett ärende om rättslig hjälp i brottmål.

Ett sådant förbud får meddelas om det krävs för att en utredning om brott inte skall äventyras eller enligt en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Förordnandet skall vara tidsbegränsat, med möjlighet till förlängning, och får inte gälla under längre tid än vad som är motiverat med hänsyn till syftet

med förbudet. I ett ärende om rättslig hjälp i brottmål får dock förbudet tidsbegränsas endast om den stat eller mellanfolkliga domstol som ansöket om rättslig hjälp samtycker till detta. Om ett förbud som inte tidsbegränsats inte längre är motiverat med hänsyn till syftet med förbudet skall åklagaren besluta att förordnandet skall upphöra.

Ansvarsbestämmelse

13 §

Till böter döms den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot ett meddelandeförbud enligt 12 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2005.

3 Internationella konventioner och överenskommelser

3.1 Äldre konventioner och överenskommelser

Den grundläggande konventionen för internationell rättslig hjälp i brottmål i Europa är den europeiska konvention om ömsesidig rättslig hjälp (ETS 030) som antogs av Europarådet den 20 april 1959 (1959 års Europarådskonvention, prop. 1961:48). Sverige ratificerade konventionen 1967 och gjorde i samband därmed vissa förbehåll och förklaringar (SÖ 1968:15). För Sveriges del trädde konventionen i kraft den 1 maj 1968. Sverige har senare ändrat flera förbehåll och förklaringar till konventionen (prop. 1975:53, SÖ 1977:88, prop. 1991/92:46, SÖ 1992:4 och prop. 1999/2000:61, SÖ 2000:41). 43 stater har tillträtt konventionen, däribland EU:s samtliga 25 medlemsstater samt Island och Norge.

1959 års Europarådskonvention har kompletterats med ett (första) tilläggsprotokoll av den 17 mars 1978 (ETS 099) som utvidgar konventionens tillämpningsområde, bl.a. i fråga om brott mot skatte- och avgiftsförfattningar, och innehåller vissa bestämmelser om delgivning. Sverige har tillträtt tilläggsprotokollet (prop. 1978/79:80, SÖ 1979:12) som sammanlagt 39 stater har anslutit sig till.

Härtill gäller för Sveriges del en nordisk överenskommelse av den 26 april 1974 om inbördes rättshjälp genom delgivning och bevisupptagning (prop. 1974:95, SÖ 1975:42) samt några bilaterala överenskommelser med enskilda stater om internationell rättslig hjälp i brottmål.

3.2 Europeiska unionen

Genom Maastrichtfördraget har straffrättsligt samarbete varit en del av EU-samarbetet i rättsliga och inrikes frågor (den s.k. tredje pelaren). Med Amsterdamfördragets ikraftträdande 1999 intensifierades detta arbete ytterligare och medlemsstaterna har antagit olika handlingsplaner och rättsliga instrument för brottsbekämpning och straffrättsligt samarbete. Vid Europeiska rådets möte 1999 i Tammerfors antogs bl.a. tydliga riktlinjer för hur arbetet med att förbättra det straffrättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna skall bedrivas. Förutom traditionella former av rättslig hjälp i brottmål har samarbetet inom EU utvidgats till också avse polis- och tullsamarbete samt inrättande av nya EU-institutioner såsom Europol och Eurojust.

Polis- och tullsamarbete

Schengenavtalet ingicks 1985 och en tillämpningskonvention till detta avtal antogs 1990 (Schengenkonventionen) som ett led i förverkligandet av den fria rörligheten för personer. Viktiga beståndsdelar var avvecklingen av gränskontroller vid de inre gränserna och andra samarbetsåtgärder. Sverige anslöt sig till Schengensamarbetet genom ett avtal i december 1996. Med Amsterdamfördragets ikraftträdande införlivades detta samarbete i EU. Ett samarbetsavtal har även träffats med Island och Norge.

Schengensamarbetet omfattar också ett förstärkt polisiärt och rättsligt samarbete. Polissamarbetet omfattar såväl utbyte av information som operativt samarbete. Bestämmelser för detta samarbete finns framförallt i lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete (polissamarbetslagen) och lagen (2000:344) om Schengens informationssystem (se prop. 1999/2000:64). Det operativa polisiära samarbetet omfattar bl.a. gränsöverskridande övervakning och gränsöverskridande förföljande. Vissa förändringar har skett för att förbättra möjligheten att utreda gränsöverskridande organiserad brottslighet. Bland annat har ett

rådsbeslut den 2 oktober 2003 (EGT L 260, 11.10.2003, s. 37) som utvidgar möjligheterna till gränsöverskridande övervakning medfört vissa ändringar i polissamarbetslagen, vilka har trätt i kraft den 1 december 2003 (se prop. 2002/03:66, bet. 2002/03:JuU18, rskr. 2003/03:226). Lagen har också ändrats med anledning av den europeiska arresteringsordern (prop. 2003/04:7, bet. 2003/04:JuU8, rskr. 2003/04:107).

Tullsamarbete har länge förekommit inom EU. I dag finns det ett heltäckande system för detta samarbete med bl.a. en konvention om det brottsbekämpande samarbetet (den s.k. Neapel II-konventionen) och en konvention om ett informationssystem som stöder detta samarbete (den s.k. TIS-konventionen). Sverige har tillträtt dessa konventioner och regler om tullsamarbetet finns i lagen (2000:1219) om internationellt tullsamarbete (se prop. 1999/2000:122).

2000 års konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan EU:s medlemsstater och dess tilläggsprotokoll

I april 1996 inleddes förhandlingar om en konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan EU:s medlemsstater. Under arbetets lopp utvidgades konventionen till att avse rättslig hjälp inom områden som inte tidigare har varit föremål för reglering av det rättsliga samarbetet mellan stater. Konventionen antogs av rådet för inrikes och rättsliga frågor den 29 maj 2000 (EGT C 197, 12.7.2000, s. 1). Konventionen träder i kraft när åtta medlemsstater av de dåvarande 15 medlemsstaterna har tillträtt den. Den 30 november 2000 antog rådet en förklaranderapport till konventionen (EGT C 379, 29.12.2000, s. 7). Konventionen (2000 års EU-konvention) finns i *bilaga 1*.

Efter antagandet av 2000 års EU-konvention inleddes, på förslag av Frankrike, förhandlingar om ytterligare ett instrument om internationell rättslig hjälp i brottmål med bestämmelser som särskilt tar sikte på grov ekonomisk brottslighet och penningtvätt. Under förhandlingsarbetet beslutades att ett tilläggsprotokoll till 2000 års EU-konvention skulle utarbetas.

Protokollet antogs av rådet för rättsliga och inrikes frågor den 16 oktober 2001 och undertecknades av samtliga medlemsstater samma dag (EGT C 326, 21.11.2001, s. 1). En medlemsstat som också har anslutit sig till 2000 års EU-konvention får tillträda protokollet. Ett ikraftträdande förutsätter att åtta av de dåvarande 15 medlemsstaterna har anslutit sig. Samma råd antog den 14 oktober 2002 en förklaranderapport till tilläggsprotokollet (EGT C 257, 24.10.2002, s. 1). Tilläggsprotokollet är intaget i *bilaga 2*.

Varken 2000 års EU-konvention eller dess tilläggsprotokoll innehåller något åtagande i fråga om när medlemsstaterna senast skall tillträda dem. Per den 28 oktober 2004 har åtta stater tillträtt konventionen (Danmark, Estland, Finland, Lettland, Litauen, Nederländerna, Portugal och Spanien) och tre stater har tillträtt tilläggsprotokollet (Lettland, Litauen och Nederländerna). Ingen av instrumenten har ännu trätt i kraft. Mot bakgrund av terroristattacker i Madrid den 11 mars 2004 har Europeiska rådet slagit fast att det rättsliga samarbetet har en avgörande betydelse för förmågan att bekämpa terroristaktiviteter. Europeiska rådet har därför i en deklARATION som antogs i Bryssel den 25 mars 2004 uppmanat alla medlemsstater att genomföra ett antal EU-rättsliga instrument inom vissa tidsgränser. Medlemsstaterna uppmanas bl.a. att tillträda 2000 års EU-konvention och dess tilläggsprotokoll senast i december 2004.

Tillämpningsavtal med EU samt Island och Norge

Island och Norge, som inte är medlemmar i EU, har valt att också delta i EU:s straffrättsliga samarbete och har bl.a. träffat ett samarbetsavtal med Schengenstaterna. Härtill har ett avtal mellan EU och Island och Norge om tillämpning av vissa bestämmelser i 2000 års EU-konvention och 2001 års tilläggsprotokoll undertecknats av EU respektive av Island och Norge i Bryssel den 19 december 2003 (EGT L 26, 29.01.2004, s. 3). Avtalet återges i *bilaga 3*.

Rambeslut om gemensamma utredningsgrupper

Händelseutvecklingen, bl.a. terrorattackerna i USA den 11 september 2001, har medfört att vissa frågor som omfattas av 2000 års EU-konvention också har blivit föremål för separata lagstiftningsåtgärder inom EU. Behovet av att snabbt kunna inrätta s.k. gemensamma utredningsgrupper ansågs vara så stort att konventionens ikraftträdande inte kunde avvaktas. Ett rambeslut om gemensamma utredningsgrupper som i sak innebär ett genomförande av vissa artiklar i 2000 års EU-konvention (artiklarna 13, 15 och 16) antogs därför den 13 juni 2002 av rådet för rättsliga och inrikes frågor (EGT L 162, 20.6.2002, s. 1). Härefter har lagstiftning med anledning av rambeslutet införts i svensk rätt (prop. 2003/04:4, bet. 2003/04:JuU10, rskr. 2003/04:110), framförallt i lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar. Lagen har trätt i kraft den 1 januari 2004.

Andra EU-initiativ

Rådet för rättsliga och inrikes frågor har även antagit ett antal rambeslut, övriga beslut och rekommendationer som berör frågor om straffrättsligt samarbete mellan medlemsstaterna. Här bör särskilt nämnas rådets rambeslut om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna (EGT L 190, 18.7.2002, s. 1), som nyligen lett till svensk lagstiftning (prop. 2003/04:7, bet. 2003/04:JuU8, rskr. 2003/04:107). Lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder har trätt i kraft den 1 januari 2004.

Ett annat exempel är rambeslutet om verkställighet i Europeiska unionen av beslut om frysning av egendom eller bevismaterial (EGT L 196, 2.8.2003, s. 45), som har godkänts av riksdagen (se prop. 2002/03:67). Förslag till lagstiftning med anledning av rambeslutet om frysning utarbetas f.n. inom Justitiedepartementet.

Härtill har rådet antagit ett rambeslut om bekämpande av terrorism (EGT L 164, 22.6.2002, s. 3), vilket har föranlett svensk lagstiftning (prop. 2002/03:38, bet. 2002/03:JuU12, rskr. 2002/03:148). Lagen (2003:148) om straff för terroristbrott har trätt i kraft den 1 juli 2003.

I Europeiska rådets deklARATION med anledning av terrordåden i Madrid uppmanas medlemsstaterna att genomföra de nu nämnda rambesluten inom vissa tidsfrister samt att slutföra (t.ex. rambeslutet om verkställighet av förverkandebeslut) eller inleda förhandlingar rörande andra rättsakter (t.ex. rambeslutet om ett europeiskt bevisupptagningsbeslut).

EU har också ingått en överenskommelse med Amerikas Förenta Stater (USA) om ömsesidig rättslig hjälp (EGT L 181, 19.7.2003, s. 34). Överenskommelsen undertecknades den 25 juni 2003 och är nu föremål för de åtgärder som krävs för ett tillträde i de olika berörda staterna. Ärendet bereds f.n. inom Justitiedepartementet.

3.3 Europarådet

Europarådets arbete med frågor som gäller internationell rättslig hjälp i brottmål har fortsatt efter antagandet av 1959 års Europarådskonvention, som är grundläggande för det mellanstatliga samarbetet i Europa på detta område, och dess första tilläggsprotokoll från 1978. Under Europarådets Styrkommitté för frågor om brottslighet (CDPC) har en särskild expertkommitté (PC-OC) i uppdrag att bl.a. utvärdera genomförandet av olika konventioner och överenskommelser som antagits av Europarådet på straffrättsområdet. I uppgiften ingår att överväga åtgärder för att vid behov modernisera instrumenten och förbättra den praktiska tillämpningen av dem.

Med hänsyn till svårigheter som uppstått i den praktiska tillämpningen av 1959 års Europarådskonvention och dess första tilläggsprotokoll samt behovet av att utvidga samarbetet till nya områden påbörjades arbetet med ett nytt tilläggsprotokoll. Den 19 september 2001 antog Ministerrådet det andra tilläggsproto-

kollet till 1959 års Europarådskonvention (ETS nr. 182) och samma dag även en förklaranderapport till protokollet. Tilläggsprotokollet har trätt i kraft den 1 februari 2004 sedan tre stater har tillträtt detsamma. Per den 8 november 2004 har Albanien, Bulgarien, Danmark, Estland, Lettland, Litauen, Polen och Schweiz ratificerat protokollet. Sverige undertecknade protokollet den 8 november 2001 och frågan om tillträde och genomförande bereds f.n. inom Justitiedepartementet.

En viktig utgångspunkt för det andra tilläggsprotokollet var 2000 års EU-konvention och många bestämmelser i protokollet liknar i många avseenden bestämmelser i den konventionen. En annan inspirationskälla var ett utkast till en omfattande konvention om internationellt samarbete på brottmålsområdet som expertkommittén tidigare utarbetat men som därefter inte kom att antas. En översikt av protokollets bestämmelser följer nedan.

Det andra tilläggsprotokollet till 1959 års Europarådskonvention

Det andra tilläggsprotokollet innehåller tillägg och ändringar till bestämmelserna i 1959 års Europarådskonvention. Vissa ändringar är av generell natur och påverkar därmed även bestämmelser i det första tilläggsprotokollet till 1959 års konvention. I samband med att Sverige tillträdde 1959 års Europarådskonvention och det första tilläggsprotokollet gjordes olika lagändringar för att möta de skyldigheter som där föreskrivs. De bestämmelser som tillkommit med det andra tilläggsprotokollet överensstämmer i huvudsak med motsvarande bestämmelser i 2000 års EU-konvention eller i Schengenregelverket.

Artikel 1 anger konventionens tillämpningsområde och vissa tillägg görs till artikel 1 i 1959 års Europarådskonvention. Förutom det allmänna klargörandet att rättslig hjälp skall lämnas skyndsamt tillkommer nu föreskrifter om administrativa förfaranden och straffrättsliga förfaranden mot en juridisk person.

Genom *artikel 2* görs tillägg till artikel 4 i 1959 års Europarådskonvention i fråga om närvaro för utländska myndighetsföreträdare och andra när åtgärder vidtas i den anmodade staten.

I fråga om tillfälligt överförande av frihetsberövade personer föreskriver *artikel 3* vissa ändringar i de nuvarande reglerna i 1959 års Europarådskonvention (artikel 11). Härtill finns kompletterande bestämmelser för denna form av rättslig hjälp i *artiklarna 13 och 14*.

Nya bestämmelser om kommunikationsvägar ges i *artikel 4* och om kostnader i *artikel 5*, vilka ersätter tidigare regler (artiklarna 15 och 20 i 1959 års Europarådskonvention).

Enligt 1959 års Europarådskonvention (artikel 24) får de stater som tillträder konventionen lämna en förklaring angående vilka myndigheter som staten anser vara judiciella myndigheter vid konventionens tillämpning. Genom *artikel 6* blir de fördragsslutande staterna skyldiga att avge en sådan förklaring, vilken senare kan ändras. Sverige har avgett en förklaring av detta slag, vilken senare ändrades i samband med införandet av lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (prop. 1999/2000:61 s. 183; jfr prop. 1961:43 s. 17). Judiciella myndigheter i Sverige i konventionens mening är domstol och åklagare.

Genom *artikel 7* skapas en möjlighet för den anmodade staten att skjuta upp verkställandet av en ansökan om rättslig hjälp i stället för att avslå den i fall av konkurrens mellan den rättsliga hjälp som begärts och pågående nationella förfaranden. Artikel 7 kompletterar artikel 19 i 1959 års Europarådskonvention.

1959 års Europarådskonvention saknar bestämmelser om förfarandet då åtgärder som begärts av en annan stat genomförs. Detta har ansetts helt falla inom den anmodade statens domän (artikel 3). Tilläggsprotokollet har som utgångspunkt att rättslig hjälp avser åtgärder som den anmodade staten utför i den ansökande statens ställe och som därmed utgör en del av den ansökande statens straffrättsliga förfarande. De åtgärder som vidtas måste därför så långt som möjligt genomföras på ett sätt som medför att resultatet är användbart i den ansökande staten. I linje med dessa idéer skapar *artikel 8* en möjlighet för den

ansökande staten att påverka förfarandet i den anmodade staten när rättslig hjälp lämnas.

Det andra tilläggsprotokollet innehåller också ett antal nya bestämmelser i tillägg till 1959 års Europarådskonvention. Det gäller bl.a. reglerna om förhör genom videokonferens (*artikel 9*), förhör genom telefonkonferens (*artikel 10*), återställande av olagligt förvärvade föremål (*artikel 12*), kontrollerade leveranser (*artikel 18*), hemliga utredningar (*artikel 19*) och gemensamma utredningsgrupper (*artikel 20*), vilka haft motsvarande bestämmelser i 2000 års EU-konvention som förebilder. Detsamma gäller protokollets bestämmelser om tjänstemäns straffrättsliga och civilrättsliga ansvar i *artiklarna 21 och 22*. Reservationer är tillåtna beträffande artiklarna om kontrollerade leveranser, hemliga utredningar och gemensamma utredningsgrupper (se *artikel 33*).

Andra nyheter är bestämmelser om informationsutbyte på eget initiativ (*artikel 11*) och om delgivning (*artiklarna 15 och 16*) som också de har utformats med beaktande av 2000 års EU-konvention. Några skillnader finns dock och föreskrifterna tillåter vissa inskränkningar av tillämpningsområdet samt, i fråga om postdelgivning, en reservationsmöjlighet.

I *artikel 17* finns bestämmelser om gränsöverskridande övervakning, vilka i huvudsak överensstämmer med *artikel 40* i Schengenkonventionen. Tillämpningsområdet för denna samarbetsform har dock utvidgats något. En stat har rätt att reservera sig mot artikeln (*artikel 33*).

Protokollet innehåller även nya bestämmelser om vittneskydd (*artikel 23*), provisoriska åtgärder (*artikel 24*) och sekretess beträffande ansökningen om rättslig hjälp (*artikel 25*). Dessa artiklar saknar motsvarigheter i 2000 års EU-konvention. Härtill finns regler om skydd av personuppgifter (*artikel 26*), vilka är något annorlunda utformade än bestämmelserna i samma ämne i 2000 års EU-konvention.

Information om tolkningen och tillämpningen av protokollet skall lämnas till en särskild Europarådskommitté som skall hjälpa till att uppnå lösningar på problem som kan uppstå (*artikel 29*).

Europarådets medlemsstater som är parter till 1959 års Europarådskonvention får tillträda tilläggsprotokollet, vilket träder i kraft när tre stater har tillträtt detsamma (*artikel 30*). Efter ikraftträdandet får även stater som inte är medlemmar i Europarådet men som har tillträtt 1959 års konvention bli parter till protokollet (*artikel 31*).

Tidigare reservationer till 1959 års Europarådskonvention och dess tilläggsprotokoll samt tidigare avgivna förklaringar skall fortsätta att gälla (*artikel 33*). En stat får också reservera sig, helt eller delvis, i fråga om protokollets bestämmelser om postdelgivning (*artikel 16*), gränsöverskridande övervakning (*artikel 17*), kontrollerad leverans (*artikel 18*), hemliga utredningar (*artikel 19*) och gemensamma utredningsgrupper (*artikel 20*). Andra reservationer är inte tillåtna. En reservation kan senare återtgas.

En stat som tillträder tilläggsprotokollet skall i en förklaring särskilt ange vilka tjänstemän och myndigheter som skall vara behöriga när det gäller gränsöverskridande övervakning (*artikel 17.4*), kontrollerad leverans (*artikel 18.4*) respektive hemliga utredningar (*artikel 19.4*). En förutsättning är naturligtvis att staten inte reserverat sig mot bestämmelserna. Förklaring skall också avges avseende de administrativa myndigheter vars förfaranden skall omfattas av reglerna om rättslig hjälp enligt *artikel 1* (*artikel 27*). Förklaringar får även lämnas beträffande tillämpningen av andra bestämmelser (*artikel 9.9* om videoförhör, *artikel 11.4* om frivillig information, *artikel 13.7* om krav på samtycke för tillfälligt överförande och *artikel 26.5* om skydd av personuppgifter). Stater får också avge förklaringar om protokollets geografiska tillämpningsområde (*artikel 32*), vilket t.ex. kan avse områden som ligger utanför Europa. Protokollet hindrar inte staterna från att sluta mer långtgående bilaterala eller multilaterala överenskommelser (*artikel 28*).

Protokollet innehåller också sedvanliga bestämmelser om frånträde (*artikel 34*) och om underrättelser från depositarien (*artikel 35*) som är Europarådets generalsekreterare.

4 Överenskommelsernas innehåll och förhållande till gällande rätt

4.1 2000 års konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater

4.1.1 En översikt av konventionens bestämmelser

Bestämmelserna i 2000 års EU-konvention utgör inte någon fullständig och uttömmande reglering av internationell rättslig hjälp i brottmål mellan EU:s medlemsstater. Sambandet mellan konventionen och andra konventioner om ömsesidig rättslig hjälp klargörs i *artikel 1* där det framgår att de nya bestämmelserna är avsedda att komplettera de tidigare instrumenten. Bestämmelser i de angivna konventionerna, främst 1959 års Europarådskonvention och dess (första) tilläggsprotokoll samt Schengenkonventionen, gäller alltså även fortsättningsvis i den mån de inte ändras av den nya konventionen. Vid en eventuell konflikt mellan olika bestämmelser skall den nya konventionen gälla.

Konventionen skall inte påverka tillämpningen av mer förmånliga bestämmelser i andra överenskommelser. Som exempel anger förklaranderapporten den nordiska överenskommelsen om inbördes rättshjälp genom delgivning och bevisupptagning av den 26 april 1974.

Däremot påverkas, enligt *artikel 2*, vissa bestämmelser i Schengenregelverket med hänsyn till det avtal som träffats mellan Schengenstaterna och Norge och Island den 18 maj 1999 (punkt 1). Dessutom upphävs vissa bestämmelser i

Schengenkonventionen, nämligen artiklarna 49 a, 52, 53 och 73 (punkt 2). Reglerna är en följd av att Schengenregelverket har införlivats i Europeiska unionen genom Amsterdamfördraget.

Bestämmelser i *artikel 3* om förfaranden som skall omfattas av rättslig hjälp utsträcker tillämpningsområdet för 1959 års Europarådskonvention. *Artikel 4* om vissa formaliteter och förfaranden och *artikel 6* om översändande av ansökningar kompletterar regler som finns i 1959 års Europarådskonvention. *Artikel 7* om informationsutbyte på eget initiativ är en nyhet jämfört med den konventionen medan liknande bestämmelser finns i Schengenregelverket. Samtliga dessa bestämmelser skall gälla generellt och är alltså inte knutna till någon viss form av rättslig hjälp.

Konventionen innehåller även regler om olika former av rättslig hjälp som innebär en vidareutveckling av sådan hjälp enligt tidigare instrument. Det gäller bestämmelserna om delgivning i *artikel 5*, återställande av egendom i *artikel 8* och tillfälligt överförande av frihetsberövade personer i *artikel 9*. Nya metoder för tidigare former av rättslig hjälp införs också genom bestämmelser om förhör genom videokonferens i *artikel 10* och förhör genom telefonkonferens i *artikel 11*.

Vissa former av rättslig hjälp som inte reglerats i konventionsform tidigare introduceras också. Det gäller olika åtgärder för samarbete när det gäller brottsutredningar. Sådana åtgärder är kontrollerade leveranser enligt *artikel 12*, gemensamma utredningsgrupper enligt *artikel 13* och hemliga utredningar enligt *artikel 14*. I dessa fall kan tjänstemän från en medlemsstat komma att vara verksamma på en annan stats territorium och konventionen innehåller därför bestämmelser om straffrättsligt och civilrättsligt ansvar för sådana tjänstemän, *artiklarna 15-16*. Ett särskilt avsnitt, *artiklarna 17-22*, behandlar rättslig hjälp med avlyssning av telefonmeddelanden. Konventionen innehåller också bestämmelser om skydd av personuppgifter, *artikel 23*.

I samband med att en stat tillträder konventionen skall den lämna förklaringar beträffande de myndigheter av olika slag som kan söka eller handlägga en begäran om rättslig hjälp (*artikel 24*).

Förklaringarna kan senare ändras. Reservationer får, enligt *artikel 25*, bara göras mot vissa, särskilt angivna bestämmelser i konventionen. Utrymmet för reservationer behandlas i respektive avsnitt nedan.

Konventionen träder i kraft sedan åtta medlemsstater har tillträtt den (*artikel 27*). Staterna har emellertid möjlighet att förklara konventionen tillämplig före ikraftträdandet i förhållande till andra stater som avgett en motsvarande förklaring. Även nya medlemsstater får tillträda konventionen (*artikel 28*). De bestämmelser som innebär ändringar i Schengenkonventionen skall också träda i kraft i förhållande till Norge och Island (*artikel 29*), se vidare avsnitt 4.3.1. För Gibraltar och eventuellt senare Kanalöarna och Isle of Man gäller särskilda bestämmelser (*artikel 26*). Generalsekreteraren för EU:s råd är depositarie för konventionen (*artikel 30*).

4.1.2 Lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål

Den 1 oktober 2000 trädde lagen (2000:562) om internationell rättslig hjälp i brottmål i kraft (prop. 1999/2000:61, bet. 1999/2000:JuU19, rskr 1999/2000:216). I den lagen regleras det internationella samarbete som sker inom ramen för rättslig hjälp. Lagen ersatte äldre lagstiftning på området.

I lagen samlas bestämmelser om åtgärder som kan bli föremål för rättslig hjälp i brottmål. Flertalet av dem är sådana åtgärder som kan företas i en svensk förundersökning. Ett grundläggande synsätt i lagen är att alla de åtgärder som kan vidtas inom ramen för en svensk förundersökning också skall vara tillgängliga för rättslig hjälp.

Inledningsvis finns i 1 kap. bestämmelser som huvudsakligen reglerar lagens tillämpningsområde. Vad som kan noteras är att även om en åtgärd inte räknas upp i 2 § kan Sverige bistå med hjälp så länge det inte gäller användande av en tvångsåtgärd. Lagen gäller även i vissa fall för andra förfaranden än straffrättsliga förfaranden. I 2 kap. regleras vissa grundläggande

frågor, t.ex. allmänna förutsättningar för rättslig hjälp, ansökan och förfarandet och vägransgrunder. I det 3 kap. finns några bestämmelser om när svenska myndigheter söker rättslig hjälp utomlands. De specifika åtgärderna finns i 4 kap. som i vissa fall, men inte alla, gäller för såväl inkommande som utgående ansökningar om rättslig hjälp. I det avslutande 5 kap. finns vissa generella regler, t.ex. om användningsbegränsningar eller immunitet. I förordningen (2000:704) om internationell rättslig hjälp finns vissa verkställighetsföreskrifter. Till lagen finns också ett tillkännagivande som anger de internationella överenskommelser som lagen på flera ställen hänvisar till.

När lagen utformades togs i möjligaste mån hänsyn till det utkast som då fanns till 2000 års EU-konvention. Däremot var det inte möjligt att vid den tidpunkten beakta 2001 års tilläggsprotokoll eller det avtalet mellan EU å ena sidan och Island och Norge å andra sidan som undertecknades den 19 december 2003.

4.1.3 Administrativa förfaranden och straffrättsliga förfaranden mot en juridisk person

Administrativa förfaranden

Genom *artikel 3* utvidgas tillämpningsområdet för rättslig hjälp till att också omfatta förfaranden som inletts av *administrativa myndigheter* (punkt 1). En förutsättning är att gärningen är straffbar i den ansökande eller den anmodade staten och ett annat villkor är att beslutet skall kunna leda till en senare prövning i en domstol som är behörig att handlägga brottmål.

Tillämpningsområdet för denna artikel är dock inte alldeles klart. En jämförelse kan göras med artikel 49 (a) i Schengenkonventionen, vilken ersätts av den nya bestämmelsen i artikel 3. Schengenreglerna föreskriver att rättslig hjälp skall lämnas i ärenden som rör gärningar som är straffbara i endera staten eller båda staterna, varvid avses överträdelser av bestämmelser som beivras av administrativa myndigheter vars

beslut kan överklagas till en brottmålsdomstol. Alltså omfattas överträdelser som handläggs administrativt i endera den ansökande eller anmodade staten (och straffrättsligt i den andra) eller i båda staterna. Dessutom omfattas överträdelser som handläggs i ett administrativt förfarande i den ansökande staten men som inte är straffbar i den anmodade staten under förutsättning att den senare inte ställer krav på dubbel straffbarhet.

Artikel 3 är mindre tydlig och skulle kunna uppfattas ta sikte på enbart överträdelser som handläggs i administrativ ordning i den ansökande staten. De bestämmelser i 1959 års Europarådskonvention som artikeln är avsedd att komplettera (artikel 1.1) hänvisar blott till rättsliga förfaranden och ger alltså föga ledning. En så snäv tolkning är dock inte avsedd, vilket framskymtar i förklaranderapporten. Artikel 3 är tänkt att ersätta de bestämmelser i Schengenkonventionen som upphävs och tillämpningsområdet bör därför anses vara detsamma. Det administrativa förfarandet kan därmed förekomma i antingen den ansökande eller den anmodade staten eller i båda staterna.

Enligt 1 kap. 5 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål skall rättslig hjälp lämnas i ärenden som handläggs i administrativa förfaranden i den utsträckning det har avtalats i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Eventuella begränsningar i tillämpningsområdet för rättslig hjälp som ställs upp i de internationella överenskommelserna skall därmed iakttas. När det gäller den nu aktuella konventionen är tillämpningsområdet alltså begränsat till administrativa beslut i en annan konventionsstat som där kan överklagas till en domstol som är behörig att handlägga brottmål (se även prop. 1999/2000:61 s. 76 f. och 188 f. där denna fråga uppmärksammades särskilt).

Det praktiska tillämpningsområdet för artikel 3 är för svensk del begränsat till rättslig hjälp som Sverige kan ge en annan stat. Överträdelser som i Sverige prövas av administrativa myndigheter överklagas inte till allmän domstol som brottmål. Däremot kan regleringen ha betydelse för krav på dubbel straffbarhet (se prop. 1999/2000:61 s. 76). Reglerna i 1 kap. 5 § gäller vidare för

andra förfaranden, vilket t.ex. skulle kunna vara ett konkurrensrättsligt förfarande.

Föreskrifterna i 1 kap. 5 §, som bl.a. föranletts av Schengenregleringen och det förväntade innehållet i 2000 års EU-konvention, innebär att ingen ytterligare reglering av frågan behövs med anledning av konventionen. I samband med ett tillträde till konventionen måste, enligt artikel 24, en förklaring om behöriga myndigheter lämnas. Med hänsyn till att inga svenska, administrativa förfaranden faller under konventionskravet vad gäller överklaganden saknas det dock behov av en sådan förklaring.

Straffrättsliga förfaranden mot en juridisk person

Enligt artikel 3 skall rättslig hjälp även kunna lämnas i samband med straffrättsliga eller administrativa förfaranden (enligt punkt 1) utan hinder av att det är en *juridisk person* som kan bli ställd till ansvar i den ansökande staten (punkt 2). Blott den omständigheten att ett motsvarande ansvar för juridiska personer inte förekommer i den anmodade staten räcker inte för att vägra en ansökan om rättslig hjälp.

Att rättslig hjälp även kan lämnas i rättsliga förfaranden som gäller utredning eller lagföring riktat mot en juridisk person framgår uttryckligen i 1 kap. 3 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Därmed är det redan i dag möjligt att lämna rättslig hjälp i fall som avses i artikeln. Det krav på dubbel straffbarhet som gäller för vissa åtgärder enligt 2 kap. 2 § samma lag tar sikte på gärningen och inte på gärningsmannen och innebär inte att brotten måste vara helt identiska. Det räcker att den aktuella gärningstypen är kriminaliserad i Sverige och gärningen därmed motsvarar ett svenskt brott (se prop. 1999/2000:61 s. 105 och 190). Konventionsbestämmelserna kräver därmed inte någon lagändring.

4.1.4 Verkställande av rättslig hjälp

Utgångspunkten enligt 1959 års Europarådskonvention (artikel 3) är att ansökningar om rättslig hjälp skall verkställas på det sätt som föreskrivs i den anmodade staten. Detta modifieras genom *artikel 4* som vilar på tanken att rättslig hjälp i stället skall ses som en del av det förfarande som pågår i den ansökande staten. Även fortsättningsvis skall nationell rätt i den anmodade staten tillämpas men myndigheterna där skall också, när rättslig hjälp beviljas, iakta de formaliteter och förfaranden som den ansökande staten uttryckligen begär. En förutsättning är dock att detta inte strider mot grundläggande rättsprinciper i den anmodade staten (punkt 1). Detta kan ha stor betydelse för möjligheterna att använda resultatet av hjälpen i ett rättsligt förfarande i den ansökande staten. Härtill skall den anmodade statens lag tillämpas i de fall då konventionen särskilt anvisar att så skall ske, t.ex. i fråga om utredningsåtgärder som en gemensam utredningsgrupp vidtar (artikel 13.3 b). Konventionens reglering överensstämmer med det synsätt som ligger till grund för lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (prop. 1999/2000:61 s. 98 f.f.) och som kommit till uttryck i 2 kap. 11 §.

En ansökan om rättslig hjälp skall verkställas så snart som möjligt och hänsyn tas till frister som den ansökande staten har angivit (punkt 2). Vid verkställighetsproblem skall den ansökande staten underrättas om detta och om hur problemen skulle kunna undanröjas (punkt 3). På liknande sätt skall underrättelse lämnas om en angiven tidsfrist inte kan hållas (punkt 4). Motsvarande bestämmelser finns i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Enligt 2 kap. 10 § skall en ansökan behandlas skyndsamt och den ansökande myndigheten skall, enligt 2 kap. 8 § andra stycket, underrättas om en tidsfrist inte kan hållas. Eventuella tidsfrister och skälen för dessa skall anges både i ansökningar till och från Sverige (2 kap. 4 § tredje stycket och 3 kap. 1 § första stycket). Underrättelse och möjlighet att ändra eller komplettera ansökan vid hinder mot verkställighet föreskrivs i 2 kap. 9 §.

De förbättringar av rättslig hjälp som föreskrivs i artikel 4 har redan genomförts i svensk rätt och något behov av lagändringar finns därför inte.

4.1.5 Översändande och delgivning av rättegångshandlingar

Bestämmelser för att underlätta och effektivisera delgivning av rättegångshandlingar, t.ex. stämningar, kallelser och beslut, med någon som befinner sig i en annan medlemsstat finns i *artikel 5*. De har utformats i nära anslutning till artikel 52 i Schengenkonventionen som skall upphöra att gälla (se artikel 2.2).

Huvudregeln är att sådana handlingar skall skickas med post direkt till den berörda personen (punkt 1). Staterna åläggs nu att tillämpa och tillåta översändande och delgivning av rättegångshandlingar per post, något som endast anvisades som en möjlighet i Schengenkonventionen. Detta bör leda till snabbare och mer effektiv delgivning av personer som befinner sig utomlands. Rättslig hjälp med delgivning får dock begäras i vissa fall och skall då ske genom direktkontakt mellan myndigheter i de olika staterna (punkt 2). Utrymmet för att begära hjälp med delgivning är stort. Så får ske när adressen till personen är okänd eller osäker, ett annat delgivningsbevis krävs än ett sådant som kan erhållas vid postdelgivning, postdelgivning har misslyckats eller det finns välgrundade skäl att anse att postdelgivning inte skulle ge resultat eller vara olämpligt. Dessa bestämmelser stämmer väl överens med den svenska synen på delgivning över gränserna och de påkallar inga lagändringar (se prop. 1997/98:42 s. 87 f. och 1999/2000:61 s. 156 f.f.).

Vissa handlingar skall översättas till det språk eller något av språken i den medlemsstat där adressaten vistas (punkt 3). Regler som uppfyller de krav på översättning som ställs finns i 33 kap. 9 § rättegångsbalken. Det kan nämnas att regler om översättningar av handlingar som skall delges även finns i 1974 års nordiska överenskommelse (artikel 2). De nordiska reglerna

avviker delvis från konventionsreglerna och får betecknas som mer förmånliga i fråga om undantag från översättning i vissa fall. Enligt artikel 1.2 påverkar konventionen inte den nordiska överenskommelsens fortsatta tillämpning.

Alla rättegångshandlingar skall åtföljas av ett meddelande, som också vid behov skall översättas, med närmare upplysningar om var adressaten kan få information om sina rättigheter och skyldigheter (punkt 4). Svenska rättegångshandlingar innehåller regelmässigt uppgifter om den utfärdande myndigheten och hur myndigheten kan kontaktas. Vissa handlingar skall dessutom innehålla närmare upplysningar om adressatens rättigheter och skyldigheter, t.ex. en stämning (t.ex. 45 kap. 9 och 10 §§ rättegångsbalken) och en kallelse till ett vittne (36 kap. 7 § samma balk). Domar och beslut skall innehålla uppgifter om vad som gäller för överklaganden (17 kap. 7, 12 och 13 §§ rättegångsbalken).

För svenska domstolshandlingar och beslut används ofta mallar som tagits fram av Domstolsverket och som innehåller den information som bör lämnas. Även domstolar omfattas i princip av den allmänna serviceskyldighet som gäller för svenska myndigheter enligt 4 och 5 §§ förvaltningslagen (1986:223), se 14 § förordning (1980:900) om statliga myndigheters serviceskyldighet. De skall därmed lämna upplysningar till enskilda i frågor som rör deras verksamhet i den utsträckning som är lämplig (bl.a. med hänsyn till domstolarnas opartiska roll). Några föreskrifter i lag för svenska domstolshandlingar som skall delges utomlands torde därför inte vara nödvändiga. Vid delgivning av utländska handlingar i Sverige bör dock ett meddelande med det innehåll som anges i artikel 4 bifogas. Ett sådant krav kan regleras i förordningsform.

I konventionen klargörs att tillämpningen av vissa bestämmelser i 1959 års Europarådskonvention inte skall påverkas av de nya bestämmelserna (punkt 5). I 1959 års Europarådskonvention gäller det artikel 8 om hinder mot påföljder för ett vittnes eller en sakkunnigs utevaro när kallelsen delgivits med biträde av en annan stat, artikel 9 om ersättning till vittnen och sakkunniga för

deras inställelse i en annan stat och artikel 12 om immunitet från lagföring eller frihetsberövande för vittnen som inställer sig på kallelse som utfärdats av en annan stat. Detta innebär inte några nya förpliktelser.

En särskild fråga gäller möjligheterna att förena en kallelse som skall delges någon utomlands med vite eller annan påföljd om adressaten inte efterkommer kallelsen. Enligt artikel 8 i 1959 års Europarådskonvention skall ett vittne eller en sakkunnig som med biträde av en annan stat delgetts en kallelse till förhandling normalt inte underkastas påföljder vid utevaro, oavsett om sådana angetts i kallelsen eller ej. En motsvarande bestämmelse som gäller vid delgivning med post av någon som befinner sig i utlandet finns i artikel 52 i Schengenkonventionen. Även om den senare bestämmelsen, som nu upphör, saknar någon direkt motsvarighet i 2000 års EU-konvention är avsikten inte att ändra de principer som slås fast i de artiklar i 1959 års Europarådskonvention till vilka artikel 5.5 hänvisar (vilket också framgår av förklaranderapporten). Förbudet mot att kalla ett vittne eller en sakkunnig vid vite eller annan påföljd vid utevaro skall alltså även fortsättningsvis gälla såväl vid rättslig hjälp med delgivning som vid delgivning per post.

Vid delgivning utomlands begränsas redan i dag utrymmet för att i ett svenskt brottmålsförfarande förena kallelser och andra förelägganden med vite eller andra påföljder vid utevaro. Ingen skillnad görs mellan delgivning som sker genom biträde av utländska myndigheter (rättslig hjälp) eller genom en postförsändelse direkt till adressaten. Förelägganden om vite som annars är obligatoriska får, enligt 9 kap. 7 § rättegångsbalken, underlåtas om vitet innebär att delgivning utomlands inte kan ske. Därmed bortfaller också möjligheten att ålägga adressaten ansvar för kostnader som uppstått på grund av att föreläggandet inte följts.

Enligt 5 kap. 2 § delgivningslagen (1970:428) får kallelser som delges utomlands inte förenas med vite. Reglerna avser dock bara kallelser till målsägande, vittnen, sakkunniga eller någon som avses i 36 kap. 1 § rättegångsbalken, vilket överensstämmer med

tillämpningsområdet för artikel 8 i 1959 års Europakonvention. Undantag gäller när lagen (1974:752) om nordisk vittnesplikt är tillämplig.

I fråga om tilltalade gäller att stämning i brottmål inte får delges utomlands om det skall ske enligt lagen på den ort där delgivningen skall äga rum (33 kap. 6 § rättegångsbalken jämfört med 5 § första stycket delgivningslagen). Därmed hindras ofta delgivning genom biträde av utländska myndigheter. Däremot kan en stämning delges utomlands om det sker i enlighet med svenska regler (se prop. 1970:13 s. 63 och Ds Ju 1968:15 s. 40). Utrymmet för delgivning av stämning i brottmål utomlands kommer nu att öka när delgivning per post skall godtas som den normala formen för delgivning i en annan stat. Beträffande kallelser till den tilltalade hindrar inte de nuvarande reglerna att delgivning sker utomlands eller att kallelsen förenas med vite eller annan påföljd vid utevaro. Detta är förenligt med de internationella åtagandena som är begränsade till att avse vittnen och sakkunniga. Bestämmelserna i 9 kap. 7 § rättegångsbalken gör det dock möjligt att underlåta att förelägga vite om delgivning utomlands annars skulle hindras.

Sammanfattningsvis föranleder inte bestämmelserna i artikel 5 något lagstiftningsbehov.

4.1.6 Kommunikationsvägar och kommunikationsmedel

Direktkommunikation

Artikel 6 innehåller bestämmelser om översändande av ansökningar och redovisningar av ärenden om rättslig hjälp. Till skillnad från vad som gäller enligt äldre konventioner införs en huvudregel som innebär att ansökningar skall göras i direkta kontakter mellan rättsliga myndigheter i medlemsstaterna (punkt 1), dock med vissa undantag. Sådana kontakter är sedan tidigare tillåtna genom artikel 53 i tilläggskonventionen till Schengenavtalet, som nu upphör, och i andra överenskommelser, t.ex. mellan de nordiska staterna. Kommunikation genom

centralmyndigheter i båda eller någondera av staterna kan dock ske i särskilda fall (punkt 2). För Förenade kungariket och Irland gäller en särskild bestämmelse som ger dessa stater rätt att kräva att kontakterna skall ske via deras centralmyndigheter (punkt 3). Andra stater får i så fall tillämpa ömsesidighetsprincipen gentemot dessa länder. Vissa ansökningar kan göras genom Interpols (och i framtiden eventuellt genom Europols eller Eurojusts) förmedling (punkt 4).

I fråga om vissa åtgärder – kontrollerade leveranser (artikel 12), gemensamma utredningsgrupper (artikel 13) och hemliga utredningar (artikel 14) – kan rättsliga myndigheter eller en centralmyndighet vara behörig på den ena sidan och polis- eller tullmyndigheter på den andra sidan (punkt 5). I andra fall kan den behöriga myndigheten i den ansökande eller anmodade staten vara en administrativ myndighet (punkt 6). Avsikten är att direktkommunikation mellan myndigheter också skall kunna förekomma även i sådana fall. Den stat som vill använda sig av dessa myndigheter skall ange detta i en förklaring som sedermera kan ändras (artikel 24). En stat som tillträder konventionen har dock rätt att förklara att den inte godtar direktkommunikation i dessa fall eller bara gör det under vissa villkor (punkt 7).

Beträffande rättslig hjälp i Sverige innehåller lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål bestämmelser om vem som får ansöka om rättslig hjälp (2 kap. 3 §) och om behörig mottagare av ansökan (2 kap. 6 §). Ansökningar om svenska åklagares och domstolars ansökningar om rättslig hjälp i utlandet regleras särskilt (3 kap. 2 §).

Reglerna i 2 kap. 3 § om vem som får ansöka om rättslig hjälp i Sverige är flexibelt utformade. De tillåter att en ansökan görs av en utländsk åklagare, undersökningsdomare, annan domare eller domstol eller annan som enligt en för Sverige bindande internationell överkommelse får göra en sådan ansökan. Ansökningar om rättslig hjälp i Sverige får, enligt 2 kap. 6 §, alltid ges in till Justitiedepartementet (centralmyndigheten). En ansökan från en medlemsstat i EU eller från Norge eller Island får också göras direkt hos en behörig svensk åklagare eller domare. För rättslig

hjälp utomlands kan ansökan från åklagare eller domstol alltid göras via Justitiedepartementet och den får även ställas direkt till en behörig myndighet i en annan stat om detta har avtalats i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige (3 kap. 2 §). Närmare uppgifter om överenskommelser som kan bli aktuella vid tillämpningen av de olika lagreglerna anges i ett tillkännagivande till lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

När det gäller gemensamma utredningsgrupper i brottmål (artikel 13) finns bestämmelser om mottagare av en ansökan i 3 § förordning (2003:1176) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar. Om en svensk förundersökning pågår får en överenskommelse om att inrätta en gemensam utredningsgrupp ingås av den åklagare eller myndighet som leder förundersökningen och i annat fall av olika svenska myndigheter som anges i bestämmelsen. Vilken utländsk myndighet som får göra en ansökan är inte reglerat och direktkommunikation på sätt som anges i artikel 6.5 är alltså möjlig redan i dag. Inga ytterligare regler behövs och det är heller inte aktuellt att avge någon förklaring som begränsar direktkommunikation i dessa fall (jfr punkt 7).

Nuvarande lagregler är heltäckande och uppfyller alltså konventionens krav i punkterna 1–6 såvitt avser rättslig hjälp i brottmål. Hänvisningar till konventionen bör dock göras i ett tillkännagivande till lagen. Inga lagändringar krävs. Däremot är en förklaring om behöriga myndigheter enligt artikel 24 påkallad såvitt avser gemensamma utredningsgrupper (se avsnitt 5.12).

Kontrollerade leveranser och hemliga utredningar behandlas i avsnitt 4.1.12 och 4.1.14.

Undantag från direktkommunikation

I artikel 6 föreskrivs vissa undantag från huvudregeln om direktkontakter mellan myndigheter i olika stater (punkt 8). Ansökningar och underrättelser skall alltid göras via medlemsstaternas centralmyndigheter när det gäller tillfälligt överförande

eller transitering av frihetsberövade personer (artikel 9 i nu aktuell konvention och artikel 11 i 1959 års Europarådskonvention). Detsamma gäller utdrag ur straffregister i enlighet med artikel 22 i 1959 års Europarådskonvention, men inte i de fall som avses i artikel 4 i (första) tilläggsprotokollet till den konventionen.

Tillfälligt överförande och transitering av en frihetsberövad person regleras i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. En ansökan från bl.a en medlemsstat i EU om tillfälligt överförande prövas av åklagare och enligt nuvarande svenska regler kan det i dessa fall förekomma direktkommunikation utan inblandning av centralmyndigheter (2 kap. 6 § andra stycket och 4 kap. 30 § första stycket). Det finns dock anledning att skilja mellan avsändare och mottagare av en ansökan, vilket är vad artikel 6.8 avser, och vem som i praktiken handlägger densamma.

I fråga om kommunikationsväg kommer utländska myndigheter i de aktuella staterna att, i enlighet med artikel 6.8, skicka ansökningar om tillfälligt överförande till den svenska centralmyndigheten för vidarebefordran till den åklagare som är behörig att pröva frågan. Återredovisning skall därmed också ske via centralmyndigheten enligt 2 kap. 17 §. Svenska ansökningar om tillfälligt överförande måste, enligt 3 kap. 2 § andra stycket, ske via centralmyndigheten eftersom direktkommunikation i dessa fall inte är tillåten enligt konventionen. En hänvisning till denna konventionsbestämmelse kommer att finnas i ett tillkännagivande till lagen. I praktiken kommer alltså ansökningar till och från Sverige som avser tillfälligt överförande och eventuella återredovisningar i dessa ärenden att ske via centralmyndigheten. Det saknas därmed skäl att ändra de nuvarande bestämmelserna.

Beslut om transitering fattas av Chefen för Justitiedepartementet och det är därmed alltid fråga om en ansökan till den svenska centralmyndigheten (2 kap. 6 § och 4 kap. 33 §). För dessa ärenden om transitering krävs alltså ingen lagändring.

I fråga om utdrag ur straffregister innebär de sammanställningar som skall lämnas enligt artikel 22 i 1959 års Europa-

konvention – och som även fortsättningsvis skall ske mellan centralmyndigheter – inte rättslig hjälp i egentlig mening. Det är här inte fråga om hjälp som lämnas i ett enskilt fall utan i stället om uppgifter som automatiskt skall lämnas minst årligen beträffande medborgare i en annan stat som tillträtt konventionen. För svensk del får information som behövs för att fullgöra denna skyldighet lämnas till Chefen för Justitiedepartementet (10 § första stycket 2. förordningen [1999:1134] om belastningsregister). I förhållande till en annan stat är det alltså Justitiedepartementet som agerar för att uppfylla skyldigheterna enligt artikel 22 i 1959 års Europarådskonvention. I detta avseende sker ingen förändring jämfört med vad som gäller i dag och inga ändringar är påkallade.

Enligt artikel 6.8 skall dock direktkontakter mellan myndigheter i olika stater vara möjliga beträffande uppföljande information i ett enskilt fall, t.ex. en kopia av en fällande dom, i enlighet med artikel 4 i det första tilläggsprotokollet till 1959 års Europarådskonvention. Detta skiljer sig från tilläggsprotokollets bestämmelser som föreskriver kontakt mellan centralmyndigheter även i detta fall. Avsikten är att möjliggöra eventuella följdåtgärder i den ansökande staten, t.ex. indragning av körkort. I fråga om kopior av domar och andra beslut kan en utländsk myndighet redan i dag vända sig direkt till den svenska domstol som utfärdat domen eller beslutet och därmed behövs inga nya föreskrifter.

Kommunikationsmedel

Artikel 6 innehåller slutligen bestämmelser om möjligheten att använda moderna kommunikationsmedel såsom telefax och elektronisk post (punkt 1). Ansökningar får göras inte bara skriftligen utan också på annat sätt som gör det möjligt att få en skriftlig uppteckning och som medger att den mottagande medlemsstatens myndigheter kan fastställa ansökningens äkthet. Moderna kommunikationsformer får användas enligt 2 kap. 4 § fjärde stycket lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Skriftliga ansökningar per post, bud eller telefax är alltid tillåtna och översändande på annat sätt, t.ex. med elektronisk post, får ske efter överenskommelse i det enskilda fallet. Kravet på överenskommelse i det enskilda fallet kan motiveras av behovet att kunna fastställa ansökningens äkthet. Svenska myndigheter som tar emot en ansökan med krav på bekräftelse eller skickar en ansökan skall lämna uppgifter om bl.a. telefon- och telefaxnummer samt, i förekommande fall, e-postadress (4 och 10 §§ förordning [2000:704] om internationell rättslig hjälp i brottmål). Nuvarande reglering uppfyller alltså de krav som ställs i konventionen i detta avseende.

4.1.7 Informationsutbyte på eget initiativ

I *artikel 7* finns bestämmelser om informationsutbyte på eget initiativ, dvs. utan att detta sker med anledning av en ansökan om rättslig hjälp eller annan framställning. Informationsutbytet kan avse information om brott eller överträdelser som handläggs av administrativa myndigheter (se artikel 3.1). Det får ske om den myndighet som mottar informationen är behörig att bestraffa brottet eller handlägga överträdelserna i fråga. Ytterst är det nationell rätt som bestämmer utrymmet för ett sådant informationsutbyte. Den myndighet som lämnar information får också ställa upp villkor om användningsbegränsningar i enlighet med nationell rätt. Den mottagande myndigheten skall vara bunden av sådana villkor.

Svenska myndigheter kan i dag frivilligt lämna information till en annan stat – med de begränsningar som gäller med hänsyn till sekretess – och därvid ställa villkor som begränsar den mottagande statens användning av uppgifterna. Detta kräver inte några särskilda regler och iakttagande av villkoren, vilket är en bindande förpliktelse enligt artikel 7, är en fråga för den mottagande staten.

I de fall då en svensk myndighet är tilltänkt mottagare av informationen finns bestämmelser om bindande villkor om användningsbegränsningar i 5 kap. 1 § lagen om internationell

rättslig hjälp i brottmål. Bestämmelserna omfattar information som lämnas i ett ärende om rättslig hjälp. För polisärt och tullsamarbete finns särskilda bestämmelser om bindande användningsbegränsningar i 3 § lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete (polissamarbetslagen) och 4 kap. 2 § lagen (2000:1219) om internationellt tullsamarbete (tullsamarbetslagen). De senare bestämmelserna är däremot mer generellt utformade och kräver inte koppling till ett visst ärende, vilket bestämmelsen i 5 kap. 1 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål gör. En hänvisning till dessa bestämmelser finns i 1 kap. 4 § sekretesslagen.

Genom en förtydligande lagändring i 5 kap. 7 § sekretesslagen som genomfördes i samband med rambeslutet om den europeiska arresteringsordern gäller sekretess enligt den bestämmelsen vid alla former av rättsligt samarbete rörande förundersökning i brottmål eller tvångsmedel på begäran av en annan stat eller en mellanfolklig domstol (se prop. 2003/04:7 s. 154 f. och 216). Detta torde även inkludera information som överlämnas med stöd av en bestämmelse om spontant informationsutbyte och där den stat som överlämnar informationen ställer upp krav på sekretess.

Tillämpningsområdet för artikel 7 är mer omfattande än bestämmelsen i 5 kap. 1 § eftersom informationsutbytet enligt artikel 7 inte behöver avse ett ärende om rättslig hjälp. Visserligen är det informationsutbyte som avses i artikel 7 frivilligt och informationen behöver inte lämnas om den mottagande staten inte kan leva upp till eventuella villkor som ställs. Utgångspunkten bör emellertid vara att svenska rättsliga myndigheter skall kunna få tillgång till all information som en utländsk stat vill dela med sig av och därför iaktta de villkor om användningsbegränsningar som ställs upp. För närmare överväganden se avsnitt 5.8.

4.1.8 Återställande av olagligt förvärvade föremål

Genom *artikel 8* införs nya bestämmelser om överlämnande av olagligt förvärvade föremål, t.ex. stöldgods, till en stat i syfte att de skall återställas till den rätte ägaren (punkt 1). Det föreskrivs dock inte någon skyldighet för den anmodade staten att bevilja en sådan ansökan, blott att så får ske. Det är med andra ord ett frivilligt åtagande och syftet med bestämmelsen är inte att ändra den nationella lagstiftningen som avser återställande av egendom till dess rättmätiga ägare. Inte heller skall bestämmelsen påverka en godtroende tredje mans rättigheter. Därav får förstås att återställande enligt artikel 8 enbart bör ske när det inte råder någon som helst tvekan om vem som är föremålets rätta ägare.

Ett särskilt fall gäller bevisföremål som tagits i beslag på begäran av en annan stat och som överlämnats till den staten. Enligt 1959 års Europarådskonvention (artikel 6.2) skall sådana föremål återlämnas så snart som möjligt om inte den stat som överlämnat föremålen avstår från dem. De nya bestämmelserna gör nu tillägget att ett avstående också kan ske om detta kan underlätta återställande av föremålet till den rätte ägaren (punkt 2).

En begäran om överlämnande enligt punkt 1 eller ett avstående enligt punkt 2 kommer huvudsakligen att ske i samband med ett straffrättsligt förfarande (jfr artikel 3.1 i 1959 års Europarådskonvention). Mot bakgrund av att konventionen syftar till att utveckla 1959 års Europarådskonvention och Schengenkonventionens bestämmelser om ömsesidig rättslig hjälp och med hänsyn till artikel 3 i 2000 års EU-konvention kan en begäran även bli aktuell i samband med ett administrativt förfarande eller civilrättsliga mål som handläggs gemensamt med ett brottmål.

Lagen om internationell rättslig hjälp innehåller bestämmelser som möjliggör överlämnande av stöldgods till en annan stat när så begärs. Enligt 4 kap. 19 § får beslag och överlämnande ske på begäran av en annan stat om egendomen skäligen kan antas vara frånhänd någon genom brott. När ansökan görs av en medlemsstat i EU eller av Island eller Norge ställs inte något

krav på dubbel straffbarhet men det krävs att det för gärningen kan dömas till fängelse i den ansökande staten (4 kap. 20 § första stycket). Frågor om beslag och överlämnande av egendom prövas av domstol (4 kap. 21 §).

Ett återställande enligt artikel 8 är avsett att äga rum endast när det inte råder någon som helst tvekan om vem som är föremålets rätte ägare. Tredjemansrättigheter beaktas i den svenska beslagsprocessen (t.ex. 27 kap. 6 § rättegångsbalken) och det ligger i sakens natur att hänsynstaganden till eventuella tredjemansrättigheter skall vägas in vid rättens prövning av om egendomen skall överlämnas (se även prop. 1975:35 s. 72 f.). Trots den allmänna begränsningen för bestämmelsernas tillämpning är det möjligt att konstruera exempel då egendom skulle kunna återställas trots att någon annan person kan göra gällande rättigheter i densamma. Det kan t.ex. vara fråga om någon form av egenmäktigt förfarande med gemensamt ägd egendom eller om andra rättigheter än äganderätt. Skulle en sådan situation uppstå och egendomen ändå kunna överlämnas till en annan stat utan rättighetsförlust för någon enskild, kan den rättsliga hjälpen förenas med villkor som är påkallade med hänsyn till enskilds rätt (5 kap. 2 §).

Det är alltså redan i dag möjligt att på begäran av en annan stat ta i beslag egendom som avhänts någon genom brott och överlämna egendomen till den andra staten utan krav på att den skall återställas till Sverige. Det finns därmed möjlighet att tillmötesgå en begäran från en annan stat som avses i artikel 8.

Om en stat före ett överlämnande av föremål avstår från att kräva dem tillbaka får staten, enligt artikel 8, inte heller göra anspråk på någon rätt till säkerhet eller annan regressrätt i de överlämnade föremålen som kan följa av nationell skatte- eller tullagstiftning (punkt 3). Överlämnade föremål får alltså inte vara behäftade med kvarstående anspråk på att kunna tas i anspråk för betalning av allmänna fordringar. Staten är dock oförhindrad att ta ut skatt eller tull hos föremålets rätte ägare.

Det skulle visserligen kunna förekomma att egendom som blir aktuell för ett överlämnande är föremål för betalningssäkring

enligt lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter eller ställd som säkerhet för allmänna fordringar. Betalningssäkring gäller dock i princip bara i egendom som tillhör gäldenären och beslut skall verkställas av kronofogdemyndigheten varvid vissa bestämmelser i utsökningsbalken skall tillämpas. Reglerna i 6 kap. utsökningsbalken om säkerställande av utmätning, vilka också gäller vid betalningssäkring, innebär vidare att egendom som omfattas av verkställigheten är identifierad och dessutom ofta omhändertagen av kronofogdemyndigheten. Motsvarande gäller när säkerhet ställs för allmänna fordringar enligt lagen (1993:891) om indrivning av statliga fordringar m.m. Däremot förekommer inte att viss egendom är behäftad med en latent risk att bli tagen i anspråk senare för något krav på skatt, tull eller annan allmän avgift. Regler som artikel 8.3 är utformad för att motverka finns alltså inte i svensk rätt.

Sammanfattningsvis föranleder inte artikel 8 något behov av lagändringar.

4.1.9 Tillfälligt överförande av frihetsberövade personer

Konventionens reglering

Tillfälligt överförande av en person som är frihetsberövad i en stat för att medverka i en brottsutredning eller rättegång i en annan stat är en traditionell form av rättslig hjälp. 1959 års Europarådskonvention innehåller bestämmelser i ämnet (främst i artikel 11.1), vilka nu kompletteras genom *artikel 9*. Vissa bestämmelser i 1959 års konvention (om transitering i artikel 11.2-3, om vittnesimmunitet i artikel 12 och om kostnader i artikel 20) avses gälla även i förhållande till de nya reglerna (punkt 5).

De nya bestämmelserna avser ett specialfall då ett tillfälligt överförande kan bli aktuellt. Det är här fråga om att den ansökande medlemsstaten har begärt att en annan medlemsstat skall genomföra en utredning för den ansökande statens räkning

och en person som är berövad friheten i den ansökande staten behöver närvara vid utredningsåtgärden i den anmodade staten. Exempel kan vara när förhör, brottsplatsundersökning eller konfrontation begärs i en annan stat och ett vittne eller en misstänkt eller tilltalad som bör närvara är berövad friheten i den ansökande staten. Reglerna i 1959 års Europarådskonvention bygger däremot på förutsättningen att den frihetsberövade personens närvaro i en annan stat beror på en brottsutredning eller rättegång som den staten själv genomför.

Regleringen i artikel 9 bygger på att en överenskommelse träffas mellan de behöriga myndigheterna i medlemsstaterna, vilken skall omfatta de närmare villkoren för överförandet och en tidsfrist inom vilken personen skall återföras igen (punkterna 1-2). Artikeln innehåller också bestämmelser som rör frågan om krav på den berörda personens samtycke till åtgärden (punkterna 3 och 6) samt en bestämmelse om avräkning (punkt 4).

Rättslig hjälp med tillfälligt överförande av frihetsberövade personer

Regler om tillfälligt överförande av en frihetsberövad person finns i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (4 kap. 29–32 §§). Reglerna om överförande till eller från Sverige har utformats med bl.a. 2000 års EU-konvention, som då inte var antagen, i åtanke och regleringen omfattar redan de fall som nu är aktuella (prop. 1999/2000:61 s. 126 f.f.). En person som är berövad friheten i en annan stat får alltså på begäran av den staten föras över till Sverige för förhör eller konfrontation i samband med en förundersökning eller rättegång där (4 kap. 29 §). Vidare får en person som är frihetsberövad här i landet på begäran av svensk åklagare eller domstol föras över tillfälligt till en annan stat för förhör eller konfrontation där i samband med en svensk förundersökning eller rättegång (4 kap. 31 §).

I praktiken föregås ett tillfälligt överlämnande av kontakter mellan de olika länderna för att lösa olika praktiska frågor. Det kan gälla det praktiska verkställandet av villkor för överförandet som staterna ställer, tidsfrister och praktiska arrangemang för att

genomföra åtgärden. Det vanliga vid ett tillfälligt överförande är att den anmodade staten ställer villkor för åtgärden men i det specialfall som regleras i artikel 9 kan det också tänkas att den ansökande staten ställer vissa krav. Naturligtvis är det alltid fråga om en ansökan om rättslig hjälp från en stat och ett beslut av den andra staten om huruvida den rättsliga hjälpen skall lämnas. I praktiken krävs dock att staterna är överens om åtgärden och hur den skall genomföras. Innan ett tillfälligt överförande från Sverige beslutas skall, enligt 4 kap. 32 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål, den myndighet som ansvarar för frihetsberövandet i allmänhet höras. Undantag gäller om ett sådant yttrande är uppenbart obehövligt, t.ex. om det står klart att ansökningen skall avslås (se prop. 1999/2000:61 s. 202 f.). Några närmare bestämmelser om erforderliga kontakter med utländska myndigheter behövs inte.

Samtycke

Enligt 1959 års Europarådskonvention får en stat som villkor för ett tillfälligt överförande kräva att den berörda personen har samtyckt till åtgärden. De nya reglerna i artikel 9 ställer inte upp något allmänt krav på samtycke men en stat har dock rätt att kräva detta, generellt eller i vissa fall, och den ansökande staten måste då ordna och till den anmodade staten lämna över ett bevis om att samtycke har lämnats (punkt 3). För att underlätta den praktiska tillämpningen av dessa bestämmelser får staterna i samband med tillträde till konventionen avge en förklaring om att samtycke krävs (punkt 6). Om samtycke bara krävs under vissa förutsättningar skall dessa också anges i förklaringen.

Nuvarande svenska regler om rättslig hjälp i brottmål ställer inte upp något krav på den frihetsberövade personens samtycke vid tillfälligt överförande från Sverige. Ett tidigare generellt krav på samtycke för rättslig hjälp med tillfälligt överförande togs bort i samband med tillkomsten av lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (prop. 1999/2000:61 s. 128 f.f.). I propositionen underströks dock att lagens allmänna grunder för

avslag gäller även för denna form av rättslig hjälp och att den omständigheten att samtycke inte lämnats kan ha betydelse för frågan om en begäran om tillfälligt överförande skall beviljas i ett enskilt ärende. Det uttalas att avsaknaden av samtycke, eventuellt sammantaget med andra omständigheter, skulle kunna leda till ett avslag, t.ex. vid en tillämpning av den generella avslagsgrunden i 2 kap. 14 § andra stycket att omständigheterna är sådana att ansökan inte bör bifallas (a. prop. s. 130). Den nuvarande regleringen av tillfälliga överföranden av frihetsberövade innebär alltså i praktiken att det finns utrymme för svenska myndigheter att i enstaka fall ställa krav på den personens samtycke för att åtgärden skall beviljas. Ett exempel skulle kunna vara att den person som begärs överförd är särskilt gammal eller sjuk och det därför bedöms olämpligt att transportera personen mot hans eller hennes vilja. Ett annat exempel skulle kunna vara samtycke för att i något unikt fall undvika tveksamhet huruvida återförandet av en svensk medborgare som tillfälligt överförts till Sverige vore förenligt med regeringsformens förbud mot landsförvisning (jfr bet. 1975/76:KU56 s. 32). En avsaknad av samtycke i dessa fall skulle kunna leda till ett avslag enligt nämnda bestämmelser i 2 kap. 14 §.

Att samtycke i praktiken kan vara ett villkor för rättslig hjälp i ett enskilt fall är som redan nämnts förenligt med konventionen. Det är dock fråga om undantagsfall och den anmodade statens skyldighet att då prestera ett bevis om samtycket skulle, om det inte skett redan vid ansökan, kunna uppfyllas genom en uppmaning att komplettera ansökan enligt 2 kap. 9 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Att i svensk rätt åter införa ett samtyckeskrav av mer generell natur skulle rimma illa med ambitionen bakom artikel 9 att samtycke inte skall vara nödvändigt. Några lagändringar bör därför inte göras.

Emellertid måste det bedömas om Sverige måste avge en förklaring enligt artikel 9.6 för att kunna tillämpa detta mycket begränsade utrymme att ställa krav på samtycke i ett enskilt ärende. Bestämmelserna i artikel 9.6 avser helt klart generella

krav på samtycke som gäller i alla fall eller under vissa klarlagda förutsättningar. Däremot vore det närmast ogörligt att på sätt som där anges specificera sådana förutsättningar som skulle kunna medföra ett samtyckeskrav i ett enskilt fall och som faller tillbaka på t.ex. en lämplighetsprövning. En uttrycklig rätt att göra en lämplighetsbedömning föreskrivs i 1959 års Europarådskonvention (artikel 11.1 d), vilken den nu aktuella konventionen är avsedd att komplettera (se avsnitt 4.1.1). Det bör därmed anses finnas utrymme för en stat att ställa krav på samtycke i ett enskilt fall med stöd av artikel 9.3 utan att en förklaring enligt artikel 9.6 har lämnats.

Det bör också påpekas att det i fråga om en svensk begäran om tillfälligt överförande kan förekomma att den anmodade staten kräver den berörda personens samtycke för att medverka till åtgärden. Det finns inget som hindrar att en sådan komplettering görs av den svenska åklagaren.

Avräkning av tid för frihetsberövande i utlandet

Enligt 1959 års Europarådskonvention skall en frihetsberövad person som tillfälligt överförs för att höras som vittne eller delta i en konfrontation normalt hållas i förvar under den tid som han eller hon befinner sig i den ansökande staten (artikel 11.3). Förvarstagande av den som tillfälligt överförs till Sverige föreskrivs i 4 kap. 34 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Konventionen innehåller inte någon bestämmelse om avräkning av den tid som personen är berövad friheten i utlandet med anledning av det tillfälliga överförandet. För det specialfall av tillfälligt överförande som nu avses i artikel 9 föreskrivs däremot att den frihetsberövade skall tillgodoräknas den tid som han eller hon är överförd (punkt 4).

Tillfälliga överföranden till utlandet kan bli aktuella under en pågående svensk förundersökning eller rättegång och därmed i allmänhet en person som är häktad. Enligt 33 kap. 7 § brottsbalken skall rätten vid bestämmande av påföljd tillgodoräkna tid för frihetsberövande som ägt rum utomlands,

om inte särskilda skäl talar mot detta. Bestämmelsen, som har ändrats med anledning av rambeslutet om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna, innebär att ett tillgodoräknande skall vara huvudregeln. Ändringen tillkom för att uppfylla rambeslutets krav på ett obligatoriskt tillgodoräknande av ett frihetsberövande med anledning av en europeisk arresteringsorder (prop. 2003/04:7 s. 157 f.f.). Bestämmelsen är inte begränsad till frihetsberövande som ägt rum utomlands med anledning av utlämning eller överlämnande utan är också tillämplig på frihetsberövande som sker i samband med ett tillfälligt överförande av en frihetsberövad person. Liksom i förhållande till det nu nämnda rambeslutet bör 33 kap. 7 § brottsbalken i dess nuvarande lydelse anses uppfylla kravet på ett obligatoriskt tillgodoräknande i artikel 9 såvitt avser en senare dom. Därmed krävs ingen lagändring.

Ett tillfälligt överförande av en frihetsberövad person kan dock även avse någon som redan är dömd och som avtjänar ett fängelsestraff eller annat frihetsstraff i Sverige från vilket frihetsberövandet i utlandet skall avräknas enligt artikel 8. Det är därvid fråga om beslut om avräkning som skall fattas av den myndighet som har ansvar för verkställigheten. För den som är intagen i kriminalvårdsanstalt finns regler i 43 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt som innebär att tid som den intagne vistas utanför anstalten i samband med ett tillfälligt överförande av en frihetsberövad skall räknas in i verkställighetstiden. Bestämmelsen är obligatorisk och omfattar alla de situationer då tillfälligt överförande kan ske enligt 4 kap. 29 eller 31 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Däremot finns inte någon motsvarande bestämmelse i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård. Det saknas skäl att bedöma frågan på annat sätt när det gäller sluten ungdomsvård och för att på ett heltäckande sätt möta kravet i artikel 9.4 bör den senare lagen ändras (se avsnitt 5.3).

4.1.10 Förhör genom videokonferens

En viktig nyhet i den internationella regleringen av rättslig hjälp i brottmål är införandet av regler om förhör genom videokonferens. Dessa återfinns i *artikel 10*. Förhör genom videokonferens får begäras när det inte är möjligt eller lämpligt att den som skall höras inställer sig personligen i den ansökande medlemsstaten (punkt 1). Detta gäller sakkunniga och vittnen, men artikeln lämnar även ett visst utrymme för tillämpning vid förhör med tilltalade (se nedan). I vissa länder hörs även målsäganden som vittnen och videoförhör med sådana personer skulle också kunna förekomma. Som exempel på fall när vittnesförhör genom videokonferens bör kunna ske nämner den förklarande rapporten särskilt unga, gamla eller sjukliga personer och situationer när vittnet vid en inställelse skulle utsätta sig för en allvarlig fara.

Artikeln föreskriver att en medlemsstat skall medge förhör genom videokonferens under förutsättning att denna metod inte strider mot grundläggande rättsprinciper och att tekniska hjälpmedel för att genomföra förhöret finns tillgängliga (punkt 2). En ansökande stat får även möjliggöra ett videoförhör genom att ställa teknisk utrustning till den anmodade statens förfogande. Kravet på oförenlighet med grundläggande rättsprinciper är avsett att vara relativt högt ställt. Avsikten är inte att en begäran skall kunna avslås blott på den grunden att det saknas regler om vittnesförhör genom videokonferens i den anmodade staten eller att ett eller flera villkor för ett sådant förhör enligt nationell rätt inte uppfylls.

Tillämpningsområdet för artikeln är inte begränsad till någon särskild del av brottmålsprocessen och är därmed i princip tillämplig såväl under en förundersökning som i en rättegång.

Gällande rätt och förslag till förändringar

En försöksverksamhet med videokonferens i svenska rättegångar pågår sedan 1 januari 2000. Enligt lagen (1999:613) om försöks-

verksamhet med videokonferens i rättegång får bl.a. parter i brottmål under vissa förutsättningar delta i ett sammanträde inför rätten genom videokonferens (2 §). Vidare får bevisning, t.ex. ett vittnesförhör, tas upp på detta sätt om det är lämpligt med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter eller om bevisupptagning enligt rättegångsbalkens regler skulle medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till betydelsen av att bevisningen tas upp på ett sådant sätt (4 §). Lagen gäller för närvarande till den 1 januari 2005 och förlängning har föreslagits.

Åklagarens möjlighet att hålla förhör genom videokonferens i en svensk förundersökning är oreglerad (se prop. 1999/2000:61 s. 119). Ingenting hindrar dock åklagaren från att arrangera förhör på detta sätt när så bedöms vara lämpligt.

Rättslig hjälp med förhör genom videokonferens kan lämnas enligt 4 kap. 11-12 §§ lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Svenska domstolar och åklagare får också, enligt 4 kap. 13 § samma lag, söka hjälp med motsvarande åtgärder utomlands under förutsättning att videokonferens är tillåten enligt svensk rätt och att den andra staten på grund av en internationell överenskommelse eller annars lämnar sådan hjälp. Svenska åklagare och domstolar kan alltså redan i dag både lämna och söka rättslig hjälp med förhör genom videokonferens.

Ett förslag till en permanent ordning för videokonferens i domstol har lämnats av 1999 års rättegångsutredning. I slutbetänkandet En modernare rättegång (SOU 2001:103) föreslås nya regler i rättegångsbalken som bl.a. innebär vissa förändringar jämfört med vad som gäller för den nuvarande försöksverksamheten. Ändringarna skapar bl.a. ett bredare tillämpningsområde vad avser en tilltalads medverkan via video i brottmål, minskade möjligheter för andra än parter att välja form för inställelse till sammanträdet och påföljder vid utevaro till ett videoförhör på samma sätt som vid en kallelse till inställelse i rättssalen. Betänkandets förslag bereds för närvarande i Justitiedepartementet.

Rättslig hjälp med förhör genom videokonferens skall i huvudsak lämnas på samma sätt och enligt samma förutsättningar som om åtgärden skulle ha vidtagits i en svensk förundersökning eller rättegång (2 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). Ändringar som görs i de svenska förfarandereglerna får därför genomslag också när det gäller rättslig hjälp i brottmål, utom då specialregler givits i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Betänkandet innehåller även andra förslag som kan komma att påkalla förändringar i reglerna för rättslig hjälp. Det gäller t.ex. ett förslag att införa gemensamma och enhetliga regler för telefon- och videoförhör i domstol och en ny terminologi. Dessa frågor kommer dock inte att behandlas i detta ärende.

Samtycke

Bestämmelserna om medverkan i ett videoförhör i en svensk rättegång bygger på frivillighet. Den som har kallats att delta på detta sätt men som motsätter sig, har enligt 6 § andra stycket lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång rätt att inställa sig i rättssalen. På motsvarande sätt bygger reglerna om förhör genom videokonferens i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål på att den som skall höras samtycker till ett sådant förhör. För svenska rättegångar finns förslag till förändringar. I 1999 års rättegångsutrednings betänkande föreslås bl.a. att andra än parter som kallats att delta genom videokonferens, dvs. främst de som skall höras i bevissyfte, inte skall ha rätt till ersättning för sin fysiska inställelse där sammanträdet hålls (SOU 2001:103 s. 98 f.). Dessutom föreslås att påföljder vid utevaro skall vara desamma när någon kallas till en videokonferens som vid kallelse till personlig inställelse i rättssalen. Därmed minskar det inslag av frivillighet som i dag gäller för sådana personer när det gäller videokonferens, även om de naturligtvis alltid kan välja att inställa sig personligen inför rätten trots att de kallats att närvara genom videokonferens.

Enligt artikel 10 i konventionen ställs inte något krav att det vittne eller den sakkunnige som skall höras samtycker till förhör genom videokonferens. Krav på samtycke krävs däremot för ett sådant förhör med en person som är åtalad i målet (punkt 9). Av den bestämmelsen kan motsatsvis dras slutsatsen att krav på samtycke inte får ställas för videoförhör med andra personer enligt konventionen. Att sådant samtycke inte är nödvändigt framhålls särskilt i den förklarande rapporten till konventionen. Reglerna om rättslig hjälp med förhör genom videokonferens med någon i Sverige eller i utlandet bör vad gäller kravet på samtycket därför ändras (se avsnitt 5.4.2).

Förhör genom videokonferens under en svensk förundersökning är inte särskilt reglerad och bör inte sammanväxlas med videodokumentation av ett förhör. Rättslig hjälp med ett förhör genom videokonferens kan i dag sökas av en svensk åklagare utan krav på samtycke (4 kap. 13 § andra stycket lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). För ett sådant förhör som en svensk åklagare bistår en utländsk myndighet med under en förundersökning krävs inte heller samtycke av den som skall höras (4 kap. 11 § andra stycket samma lag). Inga ändringar av reglerna om svenska ansökningar om rättslig hjälp krävs med anledning av konventionen.

Frågan om förhör genom videokonferens med den tilltalade och kravet på samtycke redovisas närmare nedan.

Förfarandet

Ansökningar om rättslig hjälp med videoförhör skall uppfylla de krav som ställs bl.a. i 1959 års Europarådskonvention (artikel 14) och härtill skall skälet för att ett vittnesförhör genom personlig inställelse anses omöjligt eller olämpligt anges (punkt 3). Vidare skall ansökan innehålla namnet på den rättsliga myndighet och de personer som kommer att hålla förhöret. Enligt 2 kap. 4 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål bör en ansökan om rättslig hjälp i Sverige bl.a. innehålla uppgift om den utländska domstol eller myndighet som handlägger ärendet.

Samma bestämmelser skall tillämpas vid en svensk ansökan om inte annat följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige eller krav från den mottagande staten (3 kap. 1 § samma lag). Därmed uppfylls konventionens krav och inga ytterligare svenska regler behövs. En hänvisning till konventionen bör dock göras i ett tillkännagivande till lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Kallelsen till ett videoförhör (punkt 4) och frågan om sanktioner för den som uteblir från ett sådant förhör behandlas närmare nedan.

När det gäller genomförandet av förhöret innehåller artikeln vissa föreskrifter (punkt 5). Den anmodade medlemsstatens rättsliga myndighet skall närvara och bl.a. ansvara för att kontrollera identiteten hos den person som skall höras och se till att grundläggande rättsprinciper i den staten iakttas. Om sådana principer åsidosätts under förhöret skall myndigheten omedelbart vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att förhöret fortsätter i enlighet med dessa principer. Själva förhöret skall hållas direkt av eller under överinseende av den ansökande statens rättsliga myndighet och i enlighet med den statens lag. Tolkhjälp skall vid behov tillhandahållas av den anmodade staten och de båda staterna skall vid behov komma överens om skyddsåtgärder för den som skall höras.

Regler om förfarandet vid svensk domstol finns i 4 kap. 11 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Dessa har utformats med beaktande av konventionens bestämmelser. Ärendet skall handläggas som en bevisupptagning utom huvudförhandling, vilket innebär att en rättslig myndighet vidtar de åtgärder som föreskrivs i artikeln (se prop. 1999/2000:61 s. 118). Samtidigt innebär det angivna förfarandet tillräcklig flexibilitet för att uppfylla kravet att förhöret skall hållas direkt av eller under överinseende av den ansökande medlemsstatens rättsliga myndighet. De nuvarande bestämmelserna, som också innehåller en regel om tolkbiträde, uppfyller därmed konventionens krav.

En viktig skyddsregel för den som skall höras är att denne får åberopa den rätt att inte vittna som han eller hon skulle ha enligt antingen den ansökande eller anmodade statens lagstiftning

(punkt 5 e). För svensk del finns en generell bestämmelse i 2 kap. 12 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål som innebär att den som skall höras eller annars fullgöra något enligt lagen har rätt att vägra om det finns stöd för det antingen i svensk lag eller i den ansökande statens lag. Därmed uppfyller nuvarande bestämmelser det krav som ställs i fråga om rätten att vägra vittna. Frågor om vittnesplikt och om straffrättsligt ansvar för vittnen m.fl. behandlas särskilt nedan.

I den anmodade staten skall ett protokoll över förhöret som skall innehålla vissa uppgifter och översändas till den ansökande staten (punkt 6). Det betonas särskilt att överenskomna skyddsåtgärder skall iakttas också i fråga om protokollet, vilket kan komma att påverka dess innehåll. I första hand skall dock befintliga regler om skydd för identitetsuppgifter m.m. i den anmodade staten tillämpas. Vanliga regler om domstolsprotokoll och protokoll under förundersökning tillämpas också i fråga om rättslig hjälp i brottmål. Eventuella förtydliganden med anledning av denna konventionsbestämmelse kan ske i förordning.

Förhör genom videokonferens som sker under förundersökningen är inte särskilt reglerade och allmänna föreskrifter om förhör under förundersökningen får därmed tillämpas. Enligt 4 kap. 1 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål gäller detta även när det är fråga om rättslig hjälp. Om förhöret sker i enlighet med en begäran om rättslig hjälp från en annan stat är det naturligt att den åklagare som handlägger ärendet själv medverkar. Därmed kan de åtgärder som en rättslig myndighet i den anmodade staten skall vidta enligt artikel 10.5 iakttas. Frågor om vittnesplikt och sanningsskyldighet uppkommer inte vid ett förhör av nu aktuellt slag, se vidare nedan. I övrigt skall alltså bestämmelserna om förhör i rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen (1947:948) tillämpas, vilka bl.a. innehåller föreskrifter om protokollföring. En allmän föreskrift om tolkbiträde vid myndigheters handläggning av förvaltningsärenden finns i 8 § förvaltningslagen (1986:223) och undersökningsledaren får vid förhör under förundersökningen tillåta att tolk

närvarar (23 kap. 10 § rättegångsbalken). Nuvarande svenska regler uppfyller därmed konventions krav vad avser förfarandet. Inga lagändringar krävs.

Sanktionsmöjligheter vid kallelse till videokonferens

Kallelsen att inställa sig till förhör genom videokonferens skall följa de förfaranden som finns i nationell rätt (punkt 4). Ordinarie åtgärder för att säkerställa att den kallade inställer sig till ett domstolsförhör skall därvid tillämpas. Enligt svensk rätt kan kallelse vid vite och förordnande om hämtning samt ersättning för rättegångskostnader komma i fråga (36 kap. 7, 20 och 22-23 §§ rättegångsbalken). Bestämmelser om kallelsens innehåll finns också i 4 kap. 11 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Vid videokonferens i rättegång görs dock undantag för de regler om kallelser, förelägganden och påföljder vid utevaro som annars gäller enligt bl.a. rättegångsbalken. Det framgår av 6 § lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång och innebär att den som kallats att delta genom videokonferens inte kan bli föremål för vite eller annan påföljd vid utevaro. Detsamma gäller vid telefonförhör och har sin grund i att den kallade persons medverkan på detta sätt bygger på frivillighet (prop. 1998/99:65 s. 25). Vid den utvärdering av försöksverksamheten som skett har dock bristen på sanktionsmöjligheter ifrågasatts. 1999 års rättegångsutredning har föreslagit att de sanktioner som rättegångsbalken föreskriver för underlåtenhet att inställa sig vid ett sammanträde också skall gälla när någon kallas att delta genom videokonferens (SOU 2001:103 s. 100 f.f.).

För videokonferens som rättslig hjälp i Sverige på begäran av en annan stat tillämpas svenska förfaranderegler (2 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). Den som kallas för att i denna ordning höras per videokonferens genom svensk domstols medverkan kan alltså inte kallas vid äventyr av någon påföljd vid utevaro. Videoförhör som sker i en svensk förunder-

sökning är inte reglerade. Telefonförhör under förundersökning är däremot reglerade och 23 kap. 6 a § rättegångsbalken föreskriver att en kallelse till ett sådan förhör inte får förenas med vite. Den som inte infinner sig till ett telefonförhör kan dock hämtas till förhöret med stöd av 23 kap. 7 § samma balk. Motsvarande torde gälla vid kallelse till förhör genom videokonferens under förundersökningen. Även i dessa fall kommer eventuella ändringar komma att få genomslag när förhöret sker i form av rättslig hjälp under förundersökning.

Konventionen kräver inte att en kallelse för någon att delta i en videokonferens skall kunna förenas med påföljder vid utevaro. Svensk rätt tillåter för närvarande inte påföljder vid utevaro från en videokonferens i rättegång och av konventionen följer ingen skyldighet att införa en särskild ordning för den rättsliga hjälpen. Nuvarande regler uppfyller därmed konventionens krav. Om påföljdsomöjligheter införs för svenska förfaranden kommer detta med automatik att gälla för rättslig hjälp.

När en svensk åklagare eller domstol söker rättslig hjälp i form av videokonferens med någon som befinner sig utomlands gäller reglerna i 4 kap. 13 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. I dessa fall kommer videoförhöret att genomföras genom medverkan av utländska myndigheter och de förfaranderegler som gäller i den andra staten kommer att tillämpas. Det blir därmed inte fråga om svenska kallelser (jfr dock vad som gäller för telefonförhör, avsnitt 4.1.11 nedan).

Straffrättsligt ansvar för vägran att vittna och för oriktiga vittnesutsagor

När det gäller vittnesförhör som tas upp utomlands inom ramen för rättslig hjälp uppstår frågor om vittnesplikt och om straffansvar för oriktiga vittnesutsagor. Medan den som kallas för att vittna är skyldig att göra så i den stat där kallelsen utfärdas är det mycket ovanligt att en vittnesplikt i ett inhemskt förfarande erkänns i en annan stat. Ett exempel på när så ändå sker är den nordiska vittnesplikt som för svensk del föreskrivs i lagen

(1974:752) om nordisk vittnesplikt m.m. I fråga om vittnesförhör genom videokonferens är emellertid situationen annorlunda. Visserligen sker vittnesförhöret som en del av ett utländskt förfarande men samtidigt innebär rättslig hjälp att förhöret genomförs vid en domstol i den anmodade staten och det är den senare domstolen som har kallat vittnet att infinna sig för att avlägga sitt vittnesmål.

Artikel 10 ålägger varje medlemsstat att vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa att nationell lagstiftning i fråga om vägran att vittna trots skyldighet att göra det och om falskt vittnesmål också gäller för vittnen eller sakkunniga som hörs på deras territorium genom videokonferens (punkt 8).

Enligt 4 kap. 11 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål skall förhör genom videokonferens i en rättegång handläggas av tingsrätt som en bevisupptagning utom huvudförhandling. Det är därmed tingsrätten som kallar den som skall höras och frågor om vittnesplikt och rätt att vägra att yttra sig bestäms av svenska rättegångsregler. Det är därmed inte fråga om någon utländsk vittnesplikt. Frågor om ansvar för vägran att vittna trots vittnesplikten och ansvar för oriktiga eller ofullständiga uppgifter skall alltså avgöras enligt de regler som gäller i Sverige (såsom anmodad stat). Reglerna i 36 kap. 21 § rättegångsbalken om sanktioner vid vittnes vägran att avlägga ed, avge vittnesmål, besvara en fråga eller följa ett föreläggande att vidta vissa förberedande åtgärder gäller liksom de straffbestämmelser om mened m.m. i 15 kap. brottbalken som gäller utsagor inför svensk domstol. De särskilda straffbestämmelserna om osann eller ovarsam utsaga inför en nordisk eller en internationell domstol (15 kap. 4 a och 4 b §§ brottbalken) skall däremot inte tillämpas.

Den som hörs av polis och åklagare under förundersökningen har ingen sanningsplikt och heller ingen skyldighet att svara på frågor. Detta gäller oavsett om förhöret sker med hjälp av videokonferens eller på annat sätt. En edavläggelse under ett sådant förhör skulle inte vara förenligt med grundläggande

svenska rättsprinciper. De frågor om straffansvar som avses i artikel 10 blir alltså inte aktuella i dessa fall.

Vad som nu sagts överensstämmer med innebörden av artikel 10, punkt 8. Den förklarande rapporten understryker att skyldigheten att vittna genom videokonferens är en följd av den anmodade statens lagstiftning. Den ordning som gäller för förhör genom videokonferens enligt lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål och om straffsanktionerad vittnes- och sanningsplikt får anses vara förenlig med konventionen. Det förhållandet att konventionsbestämmelsen enligt sin ordalydelse utgår från att förhöret skall anses ha ägt rum i ett utländskt förfarande och inte i ett nationellt förfarande i den anmodade staten förändrar inte denna bedömning.

Vittnesförhör genom videokonferens med en målsägande?

En särskild fråga i detta sammanhang är den svenska rättsprincipen att en målsägande inte får avlägga vittnesmål (under ed) i brottmål utan bara höras upplysningsvis. Detta föreskrivs i 36 kap. 1 § och 46 kap. 6 § rättegångsbalken och avviker från vad som gäller i många andra länder där även brottsoffer hörs som vittnen. Det är därför högst sannolikt att hänvisningen till vittnen i punkt 8 för de allra flesta stater också anses omfatta personer som enligt svensk rätt är att anse som målsägande. Tillämpningsproblem skulle kunna uppstå när en utländsk stat begär att en person som enligt svensk rätt anses vara målsägande skall höras som vittne med hjälp av videokonferens i Sverige.

Förbudet i svensk rätt mot att höra en målsägande under ed togs särskilt upp i förarbetena till lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (prop. 1999/2000:61 s. 101). Det uttalades där att detta förbud visserligen inte bör anses vara ett utflöde av en grundläggande princip i den svenska rättsordningen, men att det ändå är uteslutet att efterkomma en begäran om förhör med en målsägande under ed så länge något straffansvar inte kan utkrävas vid svensk domstol. Med andra ord är det en grundläggande rättsprincip att en utsaga under ed är kopplad till ett

straffansvar. Det framhölls också att det enligt nuvarande regler inte är möjligt att tvinga en målsägande att lämna sin berättelse. I propositionen uppmärksammades också det pågående arbetet med 2000 års EU-konvention och den förväntade skyldigheten för medlemsstaterna att se till att vittnen som hörs på deras territorier genom videokonferens kan straffas för mened. Frågan om ett utvidgat menedsansvar förutskickades därmed bli aktualiserad inför en svensk ratificering av konventionen.

Artikel 10 kan emellertid inte anses ställa krav på att även brottsoffer skall kunna höras som vittnen och därmed att reglerna om menedsansvar i svensk rätt måste utvidgas till att även avse målsägande. Vem som skall anses kunna uppträda som vittne definieras inte i konventionen. Artikel 10.5 e innebär att den som skall höras alltid får åberopa svenska regler om rätt att inte vittna, vilket också föreskrivs i 2 kap. 12 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Denna möjlighet står alltså till buds för en målsägande. Reglerna om ansvar för vägran att vittna och för falskt vittnesmål i artikel 10.8 bygger vidare på att nationell rätt i den anmodade staten skall tillämpas. En målsägande får inte höras som vittne enligt nuvarande svenska regler och därmed kan inte straffansvar utkrävas med anledning av den utsaga som en målsägande lämnar. I avsaknad av straffansvar bör den svenska domare som skall ansvara för att grundläggande svenska rättsprinciper iakttas när videoförhöret hålls i Sverige (punkt 5 a) anses vara skyldig att hindra ett förhör med en målsägande under ed även om den som skall höras inte själv invänder mot detta.

Visserligen kan argument anföras för att överväga en ändring av svenska regler om vittnesplikt och straffansvar för målsägande när en sådan person hörs på begäran av en annan stat där brottsoffer får höras som vittnen. Såsom uttalades i förarbetena till lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål är de svenska reglerna snarast motiverat av intresset av jämvikt mellan parterna i en svensk brottmålsrättegång, något som Sverige knappast har anledning att upprätthålla om rättegången äger rum utomlands enligt den ansökande statens processordning. En möjlighet att

höra målsäganden under ed med åtföljande straffansvar skulle naturligtvis utvidga möjligheterna att lämna rättslig hjälp med förhör genom videokonferens och därmed förstärka det internationella rättsliga samarbetet. Men någon skyldighet att göra så kan inte anses följa av konventionen. Dessutom torde det inte bli många fall där en målsägande som befinner sig i Sverige behöver höras genom videokonferens avseende brott som i de allra flesta fallen begåtts på den ansökande statens territorium.

Medan det vore fullt möjligt att införa bestämmelser i lagen om internationell rättslig hjälp som innebär att även en målsägande får höras under ed på begäran av en annan stat – vilket också skulle kunna tänkas när förhöret sker på annat sätt än genom videokonferens – krävs det mer ingående överväganden i fråga om ett utvidgat menedsansvar. Sådana överväganden bör göras i ett större sammanhang än vad som är möjligt i detta ärende. Dessa bedömningar, som alltså inte är nödvändiga för ett tillträde till konventionen, bör därför anstå till senare.

Berättelser under ed förekommer inte vid förhör under en svensk förundersökning under ledning av åklagare.

Förhör med tilltalade

Artikel 10 lämnar också utrymme för medlemsstaterna att tillåta förhör genom videokonferens med en åtalad person, dvs. en tilltalad, genom tillämpning av artikelns bestämmelser (punkt 9). Detta är dock ett helt frivilligt åtagande och en stat får vid tillträde till konventionen avge en förklaring att den inte tillåter videoförhör med en tilltalad. Om sådana förhör tillåts krävs det en överenskommelse och ett beslut i varje enskilt fall och den tilltalades samtycke krävs alltid. Nationell rätt i respektive medlemsstat och internationella instrument skall iakttas.

Synen på förhör med den tilltalade i brottmålsprocessen varierar i olika nationella rättsordningar. I Sverige och i många andra länder tillåts inte vittnesförhör (under ed) med den tilltalade. För svensk del framgår detta i 35 kap. 1 § rättegångsbalken. I stället hörs den tilltalade upplysningsvis, se 46 kap. 6 §

samma balk, och utan straffansvar för de uppgifter som därvid lämnas. I andra länder däremot har den tilltalade rätt att frivilligt avge vittnesmål, men måste då höras under ed med vidhängande straffansvar. Avsikten med den nu aktuella konventionsbestämmelsen är inte att ändra på de grundläggande förutsättningar och principer som gäller i olika stater för förhör med den tilltalade, blott att skapa möjligheter för rättslig hjälp. Bestämmelsen bör uppfattas mot denna bakgrund.

Svensk rätt möjliggör redan i dag att den tilltalade medverkar och även hörs i en rättegång med hjälp av videokonferens. Lagen om försöksverksamhet med videokonferens i rättegång, som också gäller när det är fråga om rättslig hjälp (se 2 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål), innehåller dock vissa begränsningar (se 2 § andra stycket). Begränsningarna innebär att den som är tilltalad i tingsrätt får delta genom videokonferens bara när det kan bli fråga om relativt lindriga påföljder. Strängare straff än tre månaders fängelse får inte komma i fråga. Den tilltalade har samma rätt till biträde av offentlig försvarare vid en videokonferens som vid personlig närvaro. Dessa begränsningar samt rätten till biträde gäller även när videokonferensen sker i form av internationell rättslig hjälp i brottmål.

Den begränsning som i dag finns beträffande videoförhör med en tilltalad i en rättegång kan leda till tillämpningsproblem om förhöret sker i form av rättslig hjälp. I praktiken måste den svenska domstolen göra en bedömning av vilken påföljd som skulle kunna komma i fråga om personen varit föremål för ett svenskt åtal för motsvarande brott. Detta kan vara en vanskelig uppgift som alltså kan bli aktuell enligt nuvarande regler. 1999 års rättegångsutredning har dock i sitt betänkande föreslagit att den nuvarande begränsningsregeln skall utmönstras till förmån för en generell lämplighetsprövning (SOU 2001:103 s. 91-96). Därmed blir inte bedömningen av en svensk påföljd för den aktuella gärningen avgörande. Med hänsyn till det föreliggande förslaget bör inga särskilda regler för rättslig hjälp i detta avseende övervägas.

Det finns därmed redan i dag ett begränsat utrymme för att lämna rättslig hjälp i form av förhör med en tilltalad genom videokonferens. Om den tilltalade får höras på detta sätt innebär tillämpningen av svensk rätt att den tilltalade bara kan höras upplysningsvis, utan att avlägga ed och utan efterföljande straffansvar för dennes vägran att uttala sig eller för de uppgifter som lämnas i förhöret. Detta är förenligt med punkt 8 om straffansvar, se ovan, eftersom den tilltalade enligt svensk rätt inte har rätt att avlägga vittnesmål och än mindre någon vittnesplikt. Det saknas därmed anledning att avge en förklaring enligt konventionen om undantag för tilltalade. Däremot måste bestämmelserna om den tilltalades samtycke kvarstå i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (se avsnitt 5.4.2).

Bestämmelser om handläggningen vid ofullständiga ansökningar och hinder mot verkställighet finns i 2 kap. 9 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Ett förhör av detta slag föregås dessutom naturligen av kontakter mellan den svenska och den utländska myndigheten angående genomförandet. Det behövs därmed inte några ytterligare bestämmelser om den överenskommelse som enligt artikel 10.9 skall träffas i det enskilda fallet.

Kostnader

Den ansökande staten skall ersätta den anmodade staten för kostnaderna för att upprätta en videolänk, driften av videolänken i den anmodade staten, tolkarvoden och ersättningar för resor m.m. till vittnen och sakkunniga (punkt 7). Den anmodade staten har dock möjlighet att helt eller delvis avstå från återbetalning för sådana kostnader.

Regler om återkrav av kostnader från den ansökande staten finns i förordning (2000:704) om internationell rättslig hjälp i brottmål, vilka uppfyller konventionens krav beträffande kostnader vid förhör genom videokonferens (se 7 § 3). Några lagändringar behövs därför inte.

4.1.11 Förhör genom telefonkonferens

Genom *artikel 11* införs regler om rättslig hjälp som avser förhör med vittnen och sakkunniga genom telefonkonferens. De rättsliga myndigheterna i en stat som tillåter telefonförhör har härigenom möjlighet att begära hjälp med förhöret om vittnet eller den sakkunnige befinner sig i en annan medlemsstat (punkt 1). Ett krav är att den som skall höras samtycker till att förhöret sker genom telefonkonferens (punkt 2).

Framställningen om rättslig hjälp skall innehålla viss information (punkt 4). Den anmodade staten skall medge åtgärden om detta inte strider mot dess grundläggande rättsprinciper (punkt 3). Undantaget är avsett att tolkas restriktivt och det räcker inte att telefonförhör inte föreskrivs i den anmodade staten eller att ett eller flera nationella villkor för ett sådant förhör inte är uppfyllda.

De berörda staterna skall komma överens om de praktiska arrangemangen för förhöret (punkt 5). Underrättelse om tid och plats för förhöret, identitetskontroll och kontroll av att samtycke lämnats är uppgifter som den anmodade staten skall sköta. En anmodad stat har dock rätt att ställa upp vissa villkor för att godta ett telefonförhör. Villkoren får avse att vissa förfaranderegler och krav på menedsansvar som i konventionen föreskrivs för förhör genom videokonferens (artikel 10.5 och 10.8) helt eller delvis också skall gälla vid telefonkonferenser. Förfarandereglerna omfattar att företrädare för en rättslig myndighet i den anmodade staten skall ha rätt att närvara vid förhöret och bl.a. ansvara för att den anmodade statens grundläggande rättsprinciper iakttas, att förhöret skall hållas direkt eller under överinseende av den anmodade statens rättsliga myndighet, att se till att tolk finns vid behov och att den som hörs skall ha rätt att åberopa den rätt att vägra vittna som han eller hon har antingen enligt den anmodade eller den ansökande statens lagstiftning (artikel 10.5). Vid behov skall myndigheterna i de två staterna även komma överens om åtgärder för skydd av den person som skall höras. Motsvarande krav får alltså ställas även i fråga om telefonförhör.

Den anmodade staten kan för att genomföra ett telefonförhör vidare kräva att dess nationella bestämmelser om vägran att uppfylla vittnesplikt eller falskt vittnesmål skall tillämpas på samma sätt som om förhöret hade ägt rum i ett nationellt förfarande (artikel 10.8).

Det bör påpekas att artikel 11 inte är avsedd att hindra den form av telefonförhör som redan i dag förekommer i vissa medlemsstater och som innebär att en person får höras som vittne per telefon från utlandet utan att den medlemsstat där personen befinner sig behöver hjälpa till. Detta understryks i förklaranderapporten och är en form av telefonförhör som är uttryckligen tillåten i Sverige enligt 4 kap. 8 § första stycket lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Rättslig hjälp med telefonförhör i Sverige

Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål gör det redan i dag möjligt att lämna rättslig hjälp med telefonförhör (1 kap. 2 § och 4 kap. 8 §). Det kan ske i samband med en utländsk brottsutredning eller en utländsk rättegång. Rättslig hjälp behöver dock bara sökas om den utländska myndigheten har behov av biträde av svensk åklagare eller domstol. Om den som skall höras samtycker till telefonförhöret får det äga rum utan formaliteter och utan inblandning av svenska myndigheter (se även prop. 1999/2000:61 s. 114).

Konventionens krav på ansökningens innehåll överensstämmer med svenska regler (2 kap. 4 § samt 4 kap. 8 och 11 §§) och detsamma gäller beträffande utrymmet för att avslå en ansökan (2 kap. 14 §).

Vissa förfaranderegler finns i 4 kap. 8 § tredje stycket, vilka gäller underrättelser, vissa kontroller och samråd med den ansökande myndigheten för att bestämma tidpunkt för förhöret och andra praktiska frågor. Detta överensstämmer helt med de åtgärder som den anmodade staten skall vidta enligt artikel 11.5. I övrigt skall det förfarande som gäller för telefonförhör i en

svensk förundersökning eller rättegång tillämpas (2 kap. 10 §). Svenska regler om telefonförhör finns i rättegångsbalken.

Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål lämnar emellertid utrymme för att tillämpa förfaranderegler som den ansökande staten begär så länge det begärda förfarandet inte strider mot grundläggande principer i den svenska rättsordningen (2 kap. 11 §).

De nuvarande reglerna i lagen om internationell rättslig hjälp uppfyller därmed huvudsakligen de krav som konventionen ställer i fråga om telefonförhör med någon som befinner sig här. Frågan om krav på samtycke behandlas särskilt nedan.

I artikel 11.5 finns bestämmelser om att en anmodad stat får kräva att föreskrifterna om medverkan av den anmodade statens myndigheter m.m. enligt artikel 10.5 och om menedsansvar m.m. enligt artikel 10.8 helt eller delvis skall tillämpas. Enligt lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål finns det möjlighet att genomföra ett telefonförhör i form av bevisupptagning utom huvudförhandling (4 kap. 8 §), vilket innebär att den svenska åklagaren eller domstolen mer aktivt deltar i förhöret. Även bestämmelser om tolk samt om stödperson och biträde till den som hörs blir då tillämpliga (4 kap. 11 och 12 §§). Hålls förhöret i form av bevisupptagning utom huvudförhandling sker det inom ramen för ett svenskt domstolsförfarande. Rättegångsbalkens ordinarie regler om vittnesplikt och påföljder vid åsidosättande av denna samt straffbestämmelserna om mened m.m. i 15 kap. brottsbalken gäller därmed (se avsnitt 4.1.10). För att dessa bestämmelser skall kunna tillämpas krävs emellertid att den ansökande staten begär att telefonförhöret sker på sådant sätt, vilket skiljer sig från artikel 11.5 som tvärtom förutsätter att den anmodade staten ställer upp ett sådant krav. Den svenska regleringen överensstämmer således inte helt med konventionens bestämmelser. Dessutom kan det påpekas att kravet i artikel 11.5 om att den anmodade staten måste aktivt agera för att göra bestämmelserna i artikel 10.5 e, om den rätt en person har att vägra vittna, tillämpliga inte heller helt överensstämmer med motsvarande reglering i 2 kap. 12 § lagen om internationell

rättslig hjälp i brottmål. Den sistnämnda bestämmelsen är generellt tillämplig utan något krav på att den svenska åklagaren eller domstolen måste påpeka bestämmelsens tillämplighet i det enskilda fallet. Ändringar i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål bör därför övervägas (se avsnitt 5.4.1).

Vid telefonförhör under förundersökningen som sker enligt svenska regler uppstår inte frågor om vittnesplikt eller sanningskyldighet (se även avsnitt 4.1.10).

Förslagen i 1999 års rättegångsutrednings betänkande innebär vissa förändringar så att villkoren för deltagande per telefon vid ett sammanträde i domstol huvudsakligen blir desamma som för en videokonferens (SOU 2001:103 s. 109 f.f.). I betänkandet föreslås harmonisering av reglerna för telefon- och videokonferenser. Eventuella ändringar i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål som sammanläggningen av reglerna och terminologiskiftet bör föranleda behandlas inte närmare i detta ärende (se avsnitt 4.1.10).

Telefonförhör med någon i utlandet

I lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål finns även bestämmelser som gör det möjligt för svenska åklagare och domstolar att söka rättslig hjälp i form av telefonförhör med en person som befinner sig utomlands (4 kap. 9 och 10 §§). Det kan ske såväl i en förundersökning som i en rättegång och en formell ansökan om rättslig hjälp skall göras om den andra staten kräver att dess myndigheter skall hjälpa till vid förhöret. Det får också ske om den svenska domstolen eller åklagaren behöver sådan hjälp. Ett allmänt krav är att den utländska staten tillåter att telefonförhör sker, ett krav som alltså kommer att vara uppfyllt för de medlemsstater som tillträder konventionen. Vissa stater tillåter detta redan idag.

Beträffande ansökan skall de krav som ställs på en ansökan till Sverige ställas om inte annat följer av en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige (3 kap. 1 §). I fråga om telefonförhör skall dessutom uppgift om den berörda personens

samtycke anges (4 kap. 9 och 10 §§), vilket diskuteras närmare nedan. Krav på förfarandet som ställs i den anmodade staten skall naturligtvis iakttas och för andra stater som tillträtt konventionen gäller de skyldigheter och rättigheter som där föreskrivs i fråga om förfarandet. En svensk åklagare eller domstol som håller telefonförhör med någon som befinner sig i utlandet är skyldig att iaktta bestämmelserna i 2 kap. 12 § om den hördes rätt att vägra yttra sig.

Av artikel 11.5 följer att den anmodade staten som villkor för rättslig hjälp med ett telefonförhör får kräva att den staten skall ha rätt att lagföra den som vägrar att vittna trots vittnesplikt eller som lämnar en falsk utsaga. Den ansökande staten har inte rätt att motsätta sig ett sådant krav.

Även i fråga om telefonförhör med någon i utlandet uppfyller de nuvarande svenska reglerna konventionens krav och därmed krävs inga lagändringar.

Krav på samtycke

Artikel 11.2 föreskriver att rättslig hjälp med förhör genom telefonkonferens skall förutsätta att den som skall höras samtycker till åtgärden. Nuvarande svenska regler om telefonförhör i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål förutsätter också den hördes samtycke. Det gäller såväl vid telefonförhör på begäran av en annan stat i Sverige (4 kap. 8 §) som vid förhör med någon utomlands i ett svenskt förfarande (4 kap. 9 §). Detta återspeglar vad som i dag gäller för telefonförhör i ett svenskt domstolsförfarande. Att de förutsättningar som gäller för motsvarande åtgärd i ett svenskt förfarande skall tillämpas framgår redan av 2 kap. 10 § och reglerna om rättslig hjälp med telefonförhör i 4 kap. är därför utformade som en föreskrift om ansökningens innehåll. Av ansökan om rättslig hjälp skall framgå att den som begärs hörd per telefon samtycker till detta. Dagens svenska regler uppfyller alltså konventionens krav.

Såsom tidigare redovisats är dock de svenska rättegångsreglerna om telefonförhör föremål för ändringar som bygger på förslag som lämnats i SOU 2001:103, se avsnitt 4.1.10 Förslaget innebär att dagens krav på frivillighet i fråga om telefonförhör (och videokonferens) vid rättens sammanträden skall upphöra. Om förslaget genomförs kommer ett telefonförhör att kunna genomföras i ett svenskt förfarande även om den som skall höras inte önskar detta. Därmed skulle det för svensk del inte fordras att en ansökan om rättslig hjälp innehåller en uppgift om samtycke och föreskrifterna om detta i 4 kap. 8 och 9 §§ skulle kunna utgå. Men även om regleringen av telefonförhör i svenska förfaranden inte förändras skulle föreskrifterna om ansökans innehåll kunna utmönstras. De villkor som skall tillämpas vid rättslig hjälp med ett telefonförhör följer redan av 2 kap. 10 § och ytterligare föreskrifter om ansökans innehåll är därför närmast att uppfatta som ett förtydligande. Det krav på samtycke som ställs i 4 kap. 8 § första stycket beträffande telefonförhör i Sverige som sker utan medverkan av svenska myndigheter har dock materiell innebörd och bör inte förändras.

Artikel 11.2 i konventionen ger däremot vid handen att rättslig hjälp i form av förhör genom telefonkonferens får äga rum endast om den som skall höras samtycker till detta. Uppgift om samtycket skall framgå av ansökan (artikel 11.4). Det bör dock understrykas att denna föreskrift gäller för rättslig hjälp enligt konventionen och inte är avsedd att inverka på den interna regleringen av telefonförhör i de enskilda staterna. Det kan därför hävdas att en enskild stat oaktat dessa bestämmelser får utsträcka utrymmet för att lämna rättslig hjälp genom att inte kräva samtycke för åtgärden. En stat är dock inte skyldig att göra så. Den internationella regleringen innebär emellertid att det i praktiken kommer att ställas krav på samtycke i många länder och att ansökningar om rättslig hjälp regelmässigt kommer att innehålla uppgifter om att samtycke lämnats. Även om villkoren för telefonförhör i ett svenskt förfarande skulle komma att ändras vore det möjligt att behålla ett samtyckeskrav för de fall så åtgärden sker i överensstämmelse med de nationella reglerna

om rättslig hjälp. Det saknas därmed skäl att nu ändra reglerna i 4 kap. 8 och 9 §§ såvitt avser föreskriften att en ansökan om rättslig hjälp med telefonförhör skall innehålla uppgift om samtycke.

Kostnader

Om inte annat överenskoms i det enskilda fallet skall den ansökande staten ersätta den anmodade staten för vissa kostnader som telefonförhöret medför (artikel 11.5). De kostnader som omfattas är de som anges i artikel 10.7, se avsnitt 4.1.10. Den anmodade staten kan dock alltid välja att stå för dessa kostnader. Regler om återkrav för kostnader som uppstått vid rättslig hjälp till en annan stat finns i förordningen (2000:704) om internationell rättslig hjälp i brottmål och några lagändringar med anledning av konventionen behövs inte.

4.1.12 Kontrollerade leveranser

Enligt *artikel 12* åtar sig medlemsstaterna att göra det möjligt att tillåta s.k. kontrollerade leveranser på dess territorium. Det skall kunna ske inom ramen för brott som kan föranleda utlämning (punkt 1). Beslut om en kontrollerad leverans skall tillåtas i det enskilda fallet fattas av den anmodade statens myndigheter med tillämpning av den statens lag (punkt 2). Om en kontrollerad leverans tillåts skall åtgärden genomföras enligt nationell rätt (punkt 3). Befogenhet att agera, leda insatser och kontrollera dem skall åvila den anmodade statens behöriga myndigheter.

Olika behöriga myndigheter för framställningar kan förekomma i de olika medlemsstaterna och det kan vara fråga om en centralmyndighet, en rättslig myndighet eller en polis- eller tullmyndighet. Oavsett om det är fråga om olika myndigheter i de berörda staterna skall direktkontakter mellan dem vara tillåtna som huvudregel (artikel 6.5). En stat får dock förklara att sådana direktkontakter inte skall ske eller bara ske på vissa villkor

(artikel 6.7). Ansökningar skall i brådskande fall alltid kunna göras genom t.ex. Interpol eller Europol.

Kontrollerad leverans är en arbetsmetod som har använts av svenska polis- och tullmyndigheter under lång tid, framförallt beträffande narkotika. Arbetsmetoden innebär att de brottsutredande myndigheterna underlåter att ingripa mot en leverans i syfte att under kontroll följa denna och avslöja mottagaren av leveransen och kartlägga vem eller vilka som ligger bakom brottsligheten. Metoden anses inte komma i strid med polisens skyldighet att ingripa mot brott då ingripandet endast skjuts upp, s.k. interimistiskt passivitet, och då leveransen tillåts fortsätta under kontrollerade former. Ett typiskt exempel är en kurir som tillåtits resa in till eller ut ur landet med narkotika utan att de berörda polis- och tullmyndigheterna ingriper omedelbart. Kontrollerade leveranser kan också avse t.ex. postförsändelser eller narkotika som gömms i andra godstransporter. Åtgärden kan också tillämpas beträffande andra leveranser än narkotika, t.ex. av sprit, cigaretter eller vapen.

Metoden används även i andra länder och internationellt samarbete förekommer. Föreskrifter om kontrollerade leveranser finns i 1988 års FN-konvention mot olovlig hantering av narkotika och psykotropa ämnen (narkotikabrottskonventionen) som Sverige har tillträtt. Konventionen förutsätter att anslutna stater träffar bilaterala överenskommelser om kontrollerade leveranser, något som Sverige har gjort i begränsad utsträckning (prop. 1999/2000:122 s. 59).

Vidare finns regler om kontrollerade leveranser i Schengenkonventionen (artikel 73) och i 1997 års tullsamarbetskonvention (Neapel II-konventionen). Dessa överenskommelser, som Sverige har tillträtt, är inte begränsade till narkotika utan avser utredningar av utlämningsbara brott.

Det internationella samarbetet beträffande kontrollerade leveranser har intensifierats, vilket ligger i linje med utvecklingen av andra samarbetsformer såsom gränsöverskridande förföljande och övervakning samt gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar. Detta har medfört bättre möjligheter till

förvarning om att en olaglig leverans är på väg, koordinerade åtgärder i flera länder och möjligheter att tillåta transitering av en kontrollerad leverans genom flera länder för ett ingripande på den slutliga destinationsorten. I praktiken sköts kontakterna i allmänhet mellan olika länders polis- eller tullmyndigheter medan åklagare eller domstolar ofta fattar beslut om åtgärden. I Sverige är det etablerad praxis att åklagare alltid skall avgöra om en kontrollerad leverans skall tillåtas, oavsett om detta sker i samarbete med myndigheter i en annan stat eller inte. Det förekommer också att utländska tjänstemän medverkar när åtgärden vidtas i Sverige, vilken dock alltid sker under svensk ledning och kontroll. De utländska tjänstemännen får därvid inte utföra uppgifter som är att anse som myndighetsutövning.

Kontrollerade leveranser är inte särskilt lagreglerade i svensk rätt. Inga särskilda bestämmelser infördes i samband med Sveriges tillträde till de ovan nämnda konventionerna. Inför tillträdet till Neapel II-konventionen uttalade regeringen att metoden med kontrollerade leveranser, såsom den i dag används, kan tillämpas utan att den kommer i konflikt med svensk lagstiftning (prop. 1999/2000:122 s. 63). Sker en kontrollerad leverans inom ramen för en svensk förundersökning gäller de allmänna bestämmelserna i bl.a. rättegångsbalken om förundersökning. I nämnda proposition uttalade regeringen emellertid att det var nödvändigt att senare företa en mer grundläggande utredning och analys av behovet och lämpligheten i att genom lagstiftning ytterligare reglera förfarandet med kontrollerade leveranser.

Frågan har härefter behandlats av Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) som i delbetänkandet Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen (SOU 2003:74) har föreslagit viss lagreglering av kontrollerade leveranser. Förslaget innebär att gränsöverskridande, kontrollerade leveranser under en förundersökning regleras i rättegångsbalken som ett straffprocessuellt tvångsmedel (s. 141 f. och 168 f.f.). Detta förslag har emellertid mötts av kritik under remissbehandlingen och bl.a. har behovet av lagstiftning och

förslagens utformning på olika punkter ifrågasatts. Justitieombudsmannen och Rikspolisstyrelsen har t.ex. invänt mot förslaget att reglera åtgärden som ett straffprocessuellt tvångsmedel.

Beredningens förslag bereds för närvarande inom Justitiedepartementet men resultatet härav behöver inte avvaktas eller föregripas för att kunna gå vidare med de frågor som angår det internationella samarbetet. På samma sätt som i fråga om motsvarande bestämmelser om kontrollerad leverans i Schengenkonventionen och i Neapel II-konventionen kan förpliktelseerna enligt artikel 12 i 2000 års EU-konvention uppfyllas utan lagändringar. Konventionen innebär dock, förutom åtagandet att tillåta samarbetet, ställningstaganden i fråga om straff- och civilrättsligt ansvar för utländska tjänstemän som medverkar vid en kontrollerad leverans (artiklarna 15 och 16; se avsnitt 4.1.15) och användningsbegränsningar (artikel 23, se avsnitt 4.1.19). Av praktiska skäl vore det dessutom värdefullt att klargöra vilken eller vilka svenska myndigheter som dels har att handlägga ett ärende om att genomföra en kontrollerad leverans i Sverige, dels är behöriga att ta emot eller göra en ansökan om kontrollerad leverans.

Den idealiska lösningen vore att samtidigt införa eventuella bestämmelser under vilka förutsättningar kontrollerade leveranser fick vidtas med regler för det internationella samarbetet. Införandet av bestämmelser om det internationella samarbetet kan emellertid inte avvakta utgången i beredningens förslag. Skulle remisskritiken mot beredningens förslag i denna del leda till att inga regler eller i grunden annorlunda regler införs kommer det inte att finnas underlag i det ärendet för att bedöma hur det internationella samarbetet bör regleras. Därför bör vissa bestämmelser för samarbetet läggas fram i detta ärende som underlag för den fortsatta beredningen av frågan om kontrollerade leveranser.

4.1.13 Gemensamma utredningsgrupper

I *artikel 13* finns bestämmelser om samarbete i form av gemensamma utredningsgrupper. Därmed avses en grupp av tjänstemän från brottsutredande myndigheter i två eller flera medlemsstater med uppgift att under begränsad tid utreda viss brottslighet som har anknytning till de berörda staterna (punkt 1).

En medlemsstat är inte skyldig att inrätta en gemensam utredningsgrupp och det är inte fråga om permanenta grupper. Beslut skall fattas i det enskilda fallet. Som särskilda exempel nämns komplicerade och krävande utredningar med anknytning till andra medlemsstater eller brottsutredningar i flera medlemsstater som kräver samordnade, gemensamma åtgärder i de berörda staterna (punkt 2). En framställning om att inrätta en gemensam utredningsgrupp skall ha visst innehåll (punkt 3).

Föreskrifterna i artikel 6.5 om direktkontakter mellan olika slags myndigheter, och en stats möjlighet att motsätta sig detta genom att avge en särskild förklaring (artikel 6.7), gäller även i dessa fall (se avsnitt 4.1.6). Ansökningar genom Interpol eller Europol är också möjliga.

De utredningsgrupper som här avses är ett komplement till det oreglerade, informella samarbete mellan brottsutredande myndigheter i olika länder som sker redan i dag och som inte påverkas av att ett mer formellt arrangemang införs (punkt 11, se även prop. 2003/04:4 s. 12). Den gemensamma utredningsgruppen skall vara verksam på territoriet i de medlemsstater som inrättat den och vissa formella krav ställs på gruppens verksamhet, t.ex. beträffande dess ledning och skyldighet att följa nationell rätt i den stat där den verkar (punkt 4). I fråga om utredningsåtgärder som gruppen kan vidta görs det skillnad mellan medlemmar i gruppen som kommer från den stat där verksamheten äger rum och medlemmar från andra stater (s.k. avdelade medlemmar, punkterna 5-6). Härtill ger artikeln utrymme för att staterna frivilligt avtalar om att även andra än företrädare för behöriga myndigheter i de aktuella medlemsstaterna får ingå i gruppen (punkt 12).

Medlemmar i gruppen får begära att behöriga myndigheter i den egna medlemsstaten vidtar utredningsåtgärder på samma sätt som om det hade varit fråga om motsvarande åtgärd i en inhemsk utredning (punkt 7). Internationell rättslig hjälp mellan myndigheter i olika medlemsstater kan också förekomma i fråga om åtgärder som gruppen behöver hjälp med (punkt 8).

Artikeln innehåller även bestämmelser om rätt för medlemmar i en gemensam utredningsgrupp att överlämna information och om villkor för användningen av uppgifter som erhållits under deltagandet i gruppen (punkterna 9 och 10).

Rambeslut om gemensamma utredningsgrupper och svensk lagstiftning

Mot bakgrund av terrorattacker i USA den 11 september 2001 vidtogs åtgärder för att snabbt förbättra det rättsliga samarbetet mellan medlemsstaterna på särskilda områden. Ett av dessa initiativ var det rambeslut om gemensamma utredningsgrupper som rådet för rättsliga och inrikes frågor antog den 13 juni 2002 (EGT L 162, 20.6.2002, s. 1) och som har genomförts i Sverige genom lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar. Härtill har en ändring gjorts i 1 kap. 4 § sekretesslagen (1980:100) för att tillgodose kravet på användningsbegränsningar i fråga om uppgifter som en svensk myndighet har fått sig till del genom den gemensamma utredningsgruppens arbete.

Rambeslutets materiella bestämmelser (artiklarna 1-3) överensstämmer i sak med konventionens artiklar om gemensamma utredningsgrupper (artikel 13) och om utländska tjänstemäns ansvar (artiklarna 15 och 16). Bestämmelserna i lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar och ändringen i sekretesslagen uppfyller därmed sakligt sett även de skyldigheter som konventionen ställer beträffande denna form av rättsligt samarbete. Det bör härvid uppmärksammas att de utländska tjänstemän som ingår i en gemensam utredningsgrupp i Sverige inte skall utföra uppgifter på svenskt

territorium som förutsätter ett överlämnande av svensk myndighetsutövning (prop. 2003/04:32 f.f.). Mot denna bakgrund har det inte ansetts nödvändigt att införa några särskilda bestämmelser som reglerar utländska tjänstemäns straffrättsliga skydd och ansvar när de deltar i en gemensam utredningsgrupp i Sverige. Däremot finns det särskilda bestämmelser om skadestånd i 8 och 9 §§ lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar.

Tillämpningsområdet för den nya lagen är emellertid begränsat till gemensamma utredningsgrupper som inrättas med stöd av det aktuella rambeslutet. Därmed krävs det ändringar för att bestämmelserna också skall gälla för utredningsgrupper som inrättas med stöd av konventionen (se avsnitt 5.5).

Vidare är förhållandet mellan rambeslutet och 2000 års EU-konvention så utformat att rambeslutet skall upphöra att gälla när konventionen har trätt i kraft i samtliga medlemsstater (artikel 5 i rambeslutet). Medlemsstater kan dessutom medge att konventionens bestämmelser – inklusive artikel 13 – skall gälla dem emellan redan innan konventionen har trätt i kraft (artikel 27). Det finns därmed ett behov av övergångsbestämmelser i lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar.

En annan fråga som bör ses över i detta sammanhang är förhållandet mellan lagens regler om inrättande av gemensamma utredningsgrupper och den omorganisation av åklagarväsendet som för närvarande pågår. I en proposition som nyligen avgetts föreslår regeringen bl.a. att en ny myndighet skall ersätta dagens centrala förvaltningsmyndighet Riksåklagaren och de sex regionala åklagarmyndigheterna (prop. 2004/2005:26). Enligt 3 § lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar får, då ingen svensk förundersökning pågår eller inleds beträffande den aktuella brottsligheten, en överenskommelse om att inrätta en gemensam utredningsgrupp ingås av bl.a. Riksåklagaren eller den åklagarmyndighet som Riksåklagaren bestämmer. Den organisatoriska förändringen innebär att den bestämmelsen måste ändras (se avsnitt 5.5).

4.1.14 Hemliga utredningar

I *artikel 14* finns fakultativa regler om att stater kan komma överens om att bistå varandra i brottsutredningar som genomförs av tjänstemän med hemlig eller falsk identitet, i konventionen kallade hemliga utredningar (punkt 1). En stat kan dock reservera sig mot dessa bestämmelser (punkt 4). Det bör uppmärksammas att det i den svenska översättningen endast talas om polismän, men detta överensstämmer inte med andra språkversioner (officers, agents, Beamte, embedsmænd) och tillämpningsområdet bör därför avse tjänstemän. Det kan också påpekas att benämningen hemlig eller falsk identitet i verkligheten avser en tjänsteman som använder sig av fingerade personuppgifter istället för sina verkliga personuppgifter. Tjänstemannens identitet är och förblir självklart densamma. Detta sätt att i vissa fall bedriva polisiär verksamhet benämns ofta i Sverige som användning av skyddsidentitet eller täckidentitet.

Om denna form av samarbete tillåts, är det den anmodade statens myndigheter som skall besluta om åtgärden skall medges i det enskilda fallet och prövningen skall ske i enlighet med nationell rätt. Frågor om den aktuella utredningens varaktighet, de närmare villkoren för utredningen och de berörda tjänstemännens rättsliga ställning skall de samarbetande staterna göra upp om (punkt 2). Själva genomförandet skall följa nationell lag och nationella förfaranden i den stat på vars territorium åtgärden äger rum. Härvid skall de berörda staterna samarbeta vad avser förberedelser och kontroll samt skyddsåtgärder för de tjänstemän som verkar under hemlig eller falsk identitet, dvs. skyddsidentitet (punkt 3). Även i fråga om detta samarbete kan olika myndigheter vara behöriga att ta emot och skicka ansökningar i de olika staterna och reglerna om direktkommunikation i artikel 6.5 skall tillämpas om inte en stat har förklarat annorlunda (artikel 6.7). Ansökningar genom Interpol eller Europol kan också förekomma.

I Sverige förekommer som påpekats ovan utredningar där skyddsidentiteter används. Sådana utredningar kan omfatta

exempelvis infiltration eller andra liknande åtgärder. Ett exempel kan vara att under tillskapad identitet uppträda i en yrkesroll eller ansluta sig till en ekonomisk eller social grupp för att på så sätt få uppgifter om brottslig verksamhet. Det förekommer också att polisen med sådana metoder mer direkt söker få insyn i en grups brottsliga verksamhet utan att polisen därmed gör sig skyldig till brott. Avsikten kan vara att söka få fram bevisning om ett begånget brott om vilket det föreligger misstanke (om s.k. bevisprovokation, se JO 1997/98 s. 128 och 2000/01 s. 132). Sådana åtgärder anses vara tillåtna under en förundersökning så länge de avser att skaffa fram upplysningar om brott och inte att provocera fram brott (se Fitger, Rättegångsbalken, s. 23:25). Användning av skyddsidentiteter kan även ske i samband med kontrollerade leveranser. Arbetsmetoden har med framgång använts beträffande grov organiserad brottslighet, t.ex. grova narkotikabrott, grova rån, människorov, grov förfalskning och grova stölder av t.ex. vapen eller kulturföremål.

Redan i dag är hemliga utredningar föremål för internationellt samarbete. Inom ramen för det internationella tullsamarbetet har bestämmelser om rättslig hjälp med hemliga utredningar tagits in i 1997 års tullsamarbetskonvention (Neapel II-konventionen). Även i den konventionen var bestämmelserna om hemliga utredningar fakultativa och reservationer tillåtna. För svensk del konstaterades att metoden var oreglerad och att den inte användes i Tullverkets brottsbekämpande verksamhet (prop. 1999/2000:122 s. 24). Sverige valde därför att reservera sig mot bestämmelsen i samband med tillträdet till konventionen.

Det förekommer däremot ett betydelsefullt och relativt väl utvecklat internationellt polissamarbete på detta område, i vilket också svensk polis deltar. En del av samarbetet består i att polismän från ett visst land medverkar i andra länders brottsutredningar. Detta sker även i viss utsträckning i Sverige och utländska poliser som medverkar på detta sätt är skyldiga att rätta sig efter vad som gäller enligt svensk rätt, t.ex. i fråga om bevisprovokation. På motsvarande sätt medverkar svenska poliser i andra länder. En grundläggande förutsättning både för

utländska polisers medverkan i Sverige och svenska polisers medverkan utomlands är att det inte får vara fråga om åtgärder som enligt svensk rätt är att anse som myndighetsutövning. Justitieombudsmannen har uttalat att utländska polismän som bedriver polisverksamhet här i landet bara får göra det i form av biträde åt och i närvaro av svensk polis (se JO 1974 s. 93 f och JO 1993/94 s. 88 f.f.). Denna allmänna princip får anses gälla om det inte finns föreskrifter som medger mer långtgående åtgärder – se t.ex. lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete.

Denna polisiära arbetsmetod är i dag inte föremål för någon särskild reglering i svensk rätt. Allmänna principer för polisarbetet finns emellertid i 8 § polislagen (1984:387) – behovs- och proportionalitetsprinciperna – vilka är tillämpliga också för s.k. okonventionella arbetsmetoder (se prop. 1983/84:111 s. 46 f.f.). För att i praktiken kunna bedriva polisiärt spanings- och utredningsarbete med hjälp av skyddsidentitet är det ofta nödvändigt att kunna tillskapa personuppgifter som håller för en granskning samt att möjliggöra bevarad sekretess beträffande tjänstemannens verkliga personuppgifter också sedan åtgärden har avslutats. Det har anförts att nuvarande regler om personuppgifter i folkbokföringen och om identitetsuppgifter i brottmålsprocessen gör det svårt att använda metoden i polisarbetet. Detta gäller också för det internationella samarbetet.

I betänkandet Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen (SOU 2003:74) redogör Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) för möjligheten att använda skyddsidentitet och för behovet av reglering. I betänkandet betonas betydelsen av det internationella polissamarbetet på detta område. Enligt en promemoria som Rikspolisstyrelsen upprättat i april 2002 och som redovisas i betänkandet innebär dock den nuvarande ordningen att svensk polis på grund av svårigheten att skapa en säker skyddsidentitet tvingas avstå från att delta i gränsöverskridande samarbete (SOU 2003:74 s. 127-129).

I betänkandet föreslås att polisens användning av skyddsidentitet skall lagregleras som en polisiär arbetsmetod. Härtill föreslås att fingerade personuppgifter som utgör skyddsidentiteter skall få tas in i folkbokföringen. I sekretesslagstiftningen och i rättegångsbalkens regler om vittnesbevisning föreslås ett skydd av dessa täckidentiteter. Efter sedvanlig remissbehandling övervägs förslagen för närvarande inom Justitiedepartementet. Bland remissynpunkterna finns bl.a. kritik riktad mot en reglering av arbetsmetoden som sådan och önskemål om att olika aspekter av förslaget utreds vidare.

Med hänsyn till att frågan om eventuell lagreglering av dessa frågor behandlas i ett annat ärende bör inga materiella regler föreslås här. I avvaktan på ett ställningstagande i fråga om lagreglering måste däremot bedömas hur Sverige bör ställa sig till artikel 14.

De möjligheter som idag finns för andra länders polis att delta i svenska brottsutredningar bör bestå liksom möjligheterna för svensk polis att delta i andra länders utredningar och inte motverkas genom en reservation. Artikel 14 är vidare så utformad att en reservation inte är nödvändig. Samarbetet förutsätter nämligen i varje enskilt fall att en överenskommelse träffas samt att de villkor och förutsättningar enligt svensk rätt iakttas som måste gälla för en utländsk polismans medverkan i svensk polisverksamhet. Det kan därmed inte bli fråga om arbetsuppgifter som i sig förutsätter ett överlämnande av svensk myndighetsutövning, något som artikel 14 inte heller kräver.

Genom att godta artikeln finns det, liksom i dag, en fakultativ möjlighet att i enskilda fall komma överens om samarbete i fråga om vad som i artikeln kallas hemliga utredningar. Det bör därför övervägas om det behövs några förfaranderegler för det internationella samarbetet, vilka i så fall bör ges i lag (se avsnitt 5.7). Därvid måste också konventionens bestämmelser om straffrättsligt och skadeståndsrättsligt ansvar (artiklarna 15-16) och användningsbegränsningar (artikel 23) beaktas. De överväganden som nu angetts bör kunna ske fristående från de frågor som behandlas i det andra lagstiftningsärendet.

4.1.15 Straffrättsligt och skadeståndsrättsligt ansvar

Konventionen innehåller vissa bestämmelser om utländska tjänstemäns ansvar när de medverkar i samband med kontrollerade leveranser (artikel 12), gemensamma utredningsgrupper (artikel 13) eller hemliga utredningar (artikel 14). Dessa bestämmelser om straff- och civilrättsligt ansvar bygger på regler som finns i Schengenkonventionen (artiklarna 42 och 43).

Straffrättsligt ansvar

I fråga om straffrättsligt ansvar under verksamhet som avses i artiklarna 12–14 föreskriver *artikel 15* att utländska tjänstemän skall likställas med tjänstemän i den stat där verksamheten äger rum. Detta gäller både i fråga om brott som en tjänsteman begår och brott som riktas mot tjänstemannen.

Frågan om straffrättsligt ansvar för utländska tjänstemäns deltagande i gemensamma utredningsgrupper har behandlats i samband med införlivandet av rambeslutet om gemensamma utredningsgrupper. I rambeslutet är frågan reglerad på samma sätt som i konventionen. I det lagstiftningsärendet gjordes bedömningen att rambeslutet inte förutsatte något överlämnande av myndighetsutövning för att kunna genomföras (prop. 2003/04:4 s. 32-34). Utländska tjänstemän som deltar i en gemensam utredningsgrupp i Sverige får inte vidta åtgärder på svenskt territorium som är att anse som myndighetsutövning. Med hänsyn därtill ansågs det inte motiverat att utsträcka det straffrättsliga skydd och ansvar som svenska tjänstemän har enligt bestämmelserna om våld och hot mot tjänsteman m.m. (17 kap. 1, 2 och 4 §§ samt 20 kap. 1 § brottsbalken) till utländska tjänstemän som deltar i en gemensam utredningsgrupp som är verksam i Sverige. Dessa straffbestämmelser förutsätter att tjänstemannen utövar sådan myndighet som de nu aktuella utländska tjänstemännen inte tillåts utöva. Däremot kan flertalet övriga straffbestämmelser i brottsbalken och andra straffrättsliga lagar tillämpas också i fråga om brott som begåtts av eller riktats

mot en utländsk tjänsteman. Därmed infördes inte någon särskild bestämmelse angående utländska tjänstemäns straffrättsliga skydd och ansvar när de deltar i en gemensam utredningsgrupp.

Regler som likställer utländska tjänstemäns straffrättsliga skydd med svenska tjänstemäns finns däremot i 12 § lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete (polissamarbetslagen) och 3 kap. 7 § lagen (2000:1219) om internationellt tullsamarbete (tullsamarbetslagen). Reglerna har införts vid genomförandet av internationella konventioner med liknande bestämmelser som i artikel 15. En avgörande skillnad är dock att de andra konventionerna och därmed de svenska bestämmelserna bygger på att svensk myndighetsutövning har överlämnats och att de utländska tjänstemännen äger rätt att utöva viss myndighetsutövning i Sverige.

När det gäller straffrättsligt ansvar och skydd för utländska tjänstemän som är verksamma i Sverige med stöd av artiklarna 12–14 i nu aktuella 2000 års EU-konvention måste motsvarande bedömningar göras. Den fråga som måste besvaras är om befintliga straffrättsliga regler är tillräckliga eller om det straffrättsliga skydd och ansvar som svenska tjänstemän har genom bestämmelserna i 17 kap. 1, 2 och 4 §§ samt 20 kap. 1 § brottbalken också skall gälla för utländska tjänstemän verksamma i Sverige. Svaret är även här avhängigt av om de utländska tjänstemännen tillåts vidta åtgärder som innebär myndighetsutövning eller inte.

I fråga om gemensamma utredningsgrupper där regleringen i rambeslutet och i konventionen överensstämmer bör samma bedömning göras nu som i samband med det nyligen avslutade lagstiftningsärendet (prop. 2003/04:4). Det behövs därmed inte några lagändringar i detta avseende.

Såsom har redovisats i avsnitt 4.1.12 och 4.1.14 krävs det inte heller att utländska tjänstemän skall kunna medverka vid kontrollerade leveranser eller i hemliga utredningar på ett sätt som utgör myndighetsutövning i Sverige. Detta gäller oavsett om regler om internationell rättslig hjälp införs eller om

samarbetet även fortsättningsvis är oreglerat. Därmed saknas det anledning att utvidga straffbestämmelserna om brott riktade mot svenska tjänstemän till utländska tjänstemän som medverkar i kontrollerade leveranser eller hemliga utredningar.

Civilrättsligt ansvar

I *artikel 16* finns det bestämmelser om civilrättsligt ansvar när utländska tjänstemän medverkar i åtgärder som avses i artiklarna 12–14 på en annan medlemsstats territorium. Därmed omfattas medverkan i kontrollerade leveranser, gemensamma utredningsgrupper eller hemliga utredningar. Utgångspunkten är att en medlemsstat är ansvarig för de skador som dess egna tjänstemän orsakar i samband med hans eller hennes medverkan vid en kontrollerad leverans (artikel 12) eller i en gemensam utredningsgrupp (artikel 13) eller hemlig utredning (artikel 14). Frågan om skadeståndsskyldighet skall dock bedömas enligt lagen i den stat på vars territorium verksamheten bedrivits (punkt 1).

I praktiken skall skador regleras på så sätt att den stat där verksamheten har ägt rum i första hand skall ersätta skadan i enlighet med de villkor som gäller för skador orsakade av den statens egna tjänstemän (punkt 2). Därefter skall den stat vars tjänstemän har orsakat skadan fullt ut ersätta den stat som betalt ut ersättning till de skadelidande eller deras rättsinnehavare (punkt 3).

Sinsemellan åtar sig medlemsstaterna att inte kräva ersättning för skador som en medlemsstat orsakat en annan medlemsstat (punkt 4). Det påverkar dock inte den skadelidande statens möjligheter att rikta ersättningskrav mot tredje man.

Motsvarande reglering av skadeståndsansvaret finns sedan tidigare i andra internationella instrument som Sverige har tillträtt. Det gäller föreskrifter i Schengenkonventionen, Neapel II-konventionen och rambeslutet om gemensamma utredningsgrupper. Dessa åtaganden är omhändertagna i 13 och 14 §§ polissamarbetslagen, 3 kap. 8 och 9 §§ tullssamarbetslagen

respektive i 8 och 9 §§ lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar.

Lagbestämmelserna som nämnts ovan, vilka alla överensstämmer i sak, innebär att svenska staten skall utge ersättning för skador som utländska tjänstemän vållar när de utför uppgifter i Sverige inom ramen för samarbete som regleras i respektive lag. Svenska staten skall dock inte ersätta skada som drabbar den utländska myndigheten eller tjänstemannen. I fråga om skador som en svensk tjänsteman vållar utomlands, innehåller lagarna en bestämmelse som utesluter att svenska staten blir skadeståndsskyldig enligt svenska skadeståndsrättsliga regler när vållandet sker i samband med samarbetsåtgärder enligt den aktuella lagen. De regressmöjligheter som följer av olika internationella överenskommelser kräver ingen reglering i lag.

Bestämmelserna om skadeståndsansvar i 8 och 9 §§ lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar uppfyller i sak de förpliktelser som följer av artikel 16 såvitt avser utländska tjänstemäns medverkan i gemensamma utredningsgrupper. Såsom framgått i avsnitt 4.1.13 omfattar den lagen i dag bara gemensamma utredningsgrupper som inrättats med stöd av det rambeslut som föranledde lagen. Lagens tillämpningsområde behöver alltså utvidgas till att även avse 2000 års EU-konvention (se avsnitt 5.5).

Nuvarande bestämmelser i polis- och tullsamarbetslagen om skadeståndsansvar har ett begränsat tillämpningsområde och reglerar endast ett sådant ansvar vad gäller gränsöverskridande övervakning eller förföljande. Bestämmelserna omfattar inte skador som kan uppkomma i samband med kontrollerade leveranser eller hemliga utredningar. Motsvarande reglering av det skadeståndsrättsliga ansvaret skall gälla även i fråga om dessa åtgärder, vilket fordrar lagstiftningsåtgärder (se avsnitt 5.9).

4.1.16 Avlyssning av telemeddelanden m.m.

En nyhet i konventionen är de bestämmelser som möjliggör rättslig hjälp med avlyssning av telemeddelanden och som är

utformade med hänsyn tagen till den tekniska utvecklingen beträffande telekommunikationer (artiklarna 17–22). Reglerna är ett utflöde av principen i 1959 års Europarådskonvention (artikel 1.1) att staterna skall lämna varandra rättslig hjälp i största möjliga utsträckning och behovet av ett effektivt samarbete för att utreda brottslighet.

Konventionens reglering utesluter inte andra bilaterala eller multilaterala överenskommelser mellan medlemsstaterna i syfte att underlätta befintliga eller framtida möjligheter till laglig avlyssning av teledelanden (artikel 22).

Artikel 18 innehåller regler om samarbete beträffande avlyssning av teledelanden i olika situationer i brottsutredningssyfte och i artikel 21 finns bestämmelser om kostnader. Konventionen innehåller vidare särskilda bestämmelser om avlyssning via en s.k. nätport, vilket främst avser satellitförmedlade meddelanden (artikel 19), och om gränsöverskridande avlyssning av en teleadress (artikel 20). Dessa artiklar behandlas i avsnitt 4.1.17 och 4.1.18.

Behörig myndighet vid tillämpningen av bestämmelserna i artiklarna 18–20 skall normalt vara en rättslig myndighet, dvs. åklagare eller domstol (artikel 17). Om ingen rättslig myndighet är behörig att handlägga dessa frågor i en medlemsstat får den staten i stället utse en motsvarande behörig myndighet, vilket i så fall skall anges i en förklaring enligt artikel 24. För svensk del är det åklagare och domstol som är behöriga i fråga om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning och det finns inte anledning att förändra detta med anledning av de nya former av rättslig hjälp som avses i artiklarna 18–20.

4.1.16.1 Konventionens bestämmelser (artikel 17, 18 och 21)

Den traditionella ordningen för rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning är att en stat ansöker om rättslig hjälp med en sådan åtgärd i en annan stat avseende en person som finns i den sistnämnda staten. Den anmodade staten beslutar om åtgärden enligt de bestämmelser som gäller i

inhemska fall. Om ansökningen bifalls genomförs avlyssningen eller övervakningen av den anmodade statens myndigheter. Avlyssningen tas upp eller uppgifter från övervakningen hämtas in för att materialet i ett senare skede skall kunna överlämnas till den ansökande staten.

Artikel 18 bygger delvis på en annan ordning. Utgångspunkten är att själva avlyssningen och upptagningen skall ske i den ansökande staten i enlighet med ett tvångsmedelsbeslut som har meddelats där. Den anmodade staten skall enbart möjliggöra avlyssningen genom att tillåta en omedelbar överföring av telemeddelandena till myndigheten i den ansökande staten (punkt 1 a). Bara i fall då en omedelbar överföring inte kan äga rum är det tänkt att avlyssning och upptagning av telemeddelandena skall ske i den anmodade staten varefter materialet överförs till den ansökande staten (punkt 1 b).

Artikel 18 gör vidare skillnad mellan olika fall beroende på var den person vars telemeddelanden skall avlyssnas befinner sig – i den ansökande staten (punkt 2 a), i den anmodade staten (punkt 2 b) eller i en tredje medlemsstat (punkt 2 c). Kombinationen av olika metoder (punkt 1 a och 1 b) och olika uppehållsorter för den person som avlyssningen riktas mot (punkt 2 a, 2 b och 2 c) ger upphov till olika situationer för vilka konventionsregleringen skiljer sig åt.

I samtliga fall då *personen befinner sig i den anmodade staten* får de förutsättningar tillämpas som i den staten gäller för samma tvångsmedelsanvändning i ett inhemskt fall (punkt 5 b). Detta gäller oavsett om det är fråga om omedelbar överföring av telemeddelandena till den ansökande staten (punkt 5 b) eller om en upptagning sker i den anmodade staten innan materialet överförs (punkt 6). Det är i dessa fall fråga om rättslig hjälp i traditionell mening och de villkor och den beslutsordning som gäller i inhemska fall får tillämpas.

När *personen befinner sig i den ansökande staten eller i en tredje medlemsstat* och telemeddelanden omedelbart kan överföras till och därefter avlyssnas i den ansökande staten, anvisar artikel 18 en förenklad ordning (punkt 5 a). Avlyssnandet och en eventuell

upptagning av meddelandena sker alltså i den ansökande staten. Den anmodade statens insats är begränsad till att se till att detta tekniskt kan äga rum. Tvångsmedelsanvändningen sker med stöd av ett beslut i den ansökande staten, enligt den statens lag, och den anmodade staten avses inte göra annat än en begränsad prövning av framställningen.

Om en omedelbar överföring emellertid inte är möjlig, och därför avlyssning och upptagning skall äga rum i den anmodade staten, får rättslig hjälp lämnas på vanligt sätt (punkt 6). Den anmodade staten får då ställa samma villkor för bifall som den skulle tillämpa för motsvarande åtgärd i ett inhemskt fall.

Artikeln innehåller även särskilda bestämmelser om vad en ansökan om rättslig hjälp med avlyssning skall innehålla (punkterna 3 och 4) och om utskrift av en upptagning på den ansökande statens begäran (punkt 8). Uppgifterna i en ansökan skall vara föremål för sekretess i enlighet med nationell rätt (punkt 9).

En stat har rätt att särskilt förklara att den enbart kommer att lämna tekniskt bistånd för avlyssning av en person som befinner sig utomlands i fall då omedelbar överföring är möjligt (punkt 7). Undantaget har tillkommit på begäran av Förenade kungariket där en upptagning av avlyssnade data är förbjudet i vissa fall. Om undantaget nyttjas får de övriga medlemsstaterna tillämpa principen om ömsesidighet.

En teleoperatörs kostnader för verkställigheten av en begäran om rättslig hjälp med eller tekniskt biträde för avlyssning av telemeddelanden skall bäras av den ansökande staten (*artikel 21*).

4.1.16.2 Gällande rätt

Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning

I svensk rätt är hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakningen tvångsmedel. Vissa förändringar av reglerna har trätt i kraft den 1 oktober 2004 (prop. 2002/03:74, bet. 2003/04:JuU2, rskr 2003/04:14).

Hemlig teleavlyssning innebär att ett teledokument som befordras eller har befordrats till eller från ett visst telefonnummer, en kod eller en annan teleadress avlyssnas eller tas upp i hemlighet genom ett tekniskt hjälpmedel. Rättens tillstånd krävs alltid för hemlig teleavlyssning i en förundersökning. Det måste då vara fråga om ett brott för vilket det är föreskrivet minst två års fängelse eller, om minimistraffet för det aktuella brottet är lägre, att det enskilda brottets straffvärde kan antas överstiga två års fängelse.

Hemlig teleövervakning innebär att uppgifter om teledokument som befordras eller har befordrats till eller från en viss teleadress hämtas in i hemlighet. Uppgifterna kan avse t.ex. sändande eller mottagande teleadress, tidpunkter för meddelandena och deras längd, men inte innehållet i teledokumentandena. Beträffande mobiltelefoni kan även det geografiska området för sändning och mottagande av samtalet spåras. Hemlig teleövervakning kan även innebära att sändning eller mottagning av teledokument till eller från en viss teleadress hindras. Även i dessa fall krävs rättens tillstånd. Det måste vara fråga om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än sex månaders fängelse eller vissa, särskilt angivna brott. För försök, förberedelse eller stämpling till brott ställs särskilda krav.

Bestämmelser om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning finns i 27 kap. 18–25 §§ rättegångsbalken. Gemensamt för dessa tvångsmedel är kravet att det måste avse någon som är skäligen misstänkt för ett visst brott och att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen av brottet. Tillståndet skall vara tidsbegränsat till högst en månad men tiden kan förlängas på åklagarens begäran. Om det inte längre finns skäl för beslutet skall det omedelbart hävas av åklagaren eller rätten. När tillstånd har lämnats får de tekniska hjälpmedel som behövs för avlyssningen eller övervakningen användas. Särskilda bestämmelser gäller för granskning och förstörelse av upptagningar och uppteckningar som gjorts vid hemlig teleavlyssning.

Regler om teleoperatörers anpassningsskyldighet för att möjliggöra hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning finns i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation, se vidare nedan. Vissa tillägs- och undantagsbestämmelser till rättegångsbalkens reglering finns i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål och avser vissa brott mot rikets säkerhet och vissa andra grova brott.

Rättslig hjälp i brottmål

Sverige kan redan i dag lämna och begära rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning med stöd av lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (1 kap. 2 § första stycket 6). En ansöknings om att vidta en sådan åtgärd i Sverige handläggs av åklagare som prövar om förutsättningarna för åtgärden enligt svensk rätt är uppfyllda och om så är fallet ansöker om rättens tillstånd (4 kap. 25 §). Samma förutsättningar gäller vid rättslig hjälp som för en motsvarande åtgärd under en svensk förundersökning eller rättegång enligt rättegångsbalken eller annan lag eller författning (2 kap. 1 §). För rättslig hjälp gäller även ett krav på dubbel straffbarhet (2 kap. 2 §).

Hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning med anledning av en begäran om rättslig hjälp från en annan stat kräver alltså enligt nuvarande svenska regler att ett svenskt tvångsmedelsbeslut fattas. Åtgärden genomförs på samma sätt som om beslutet hade fattats inom ramen för en svensk brottsutredning. För hemlig teleavlyssning innebär detta att telemeddelanden avlyssnas eller tas upp av svenska myndigheter med hjälp av teknisk utrustning, medan det vid hemlig teleövervakning innebär att telemeddelanden som befordras eller har befordrats hämtas in. Detta sker med hjälp av åtgärder som teleoperatörer har vidtagit i enlighet med den anpassningsskyldighet som föreskrivs i lagen om elektronisk kommunikation eller genom en särskild överenskommelse som har träffats med polisen, se vidare nedan.

På motsvarande sätt kan en svensk åklagare begära att en annan stat bistår med sådana tvångsmedel när den misstänkte befinner sig i den staten. Om den anmodade staten så kräver får en tingsrätt, enligt 4 kap. 26 §, på ansökan av åklagare besluta om tillstånd till hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning.

Bestämmelser om återkrav av kostnader finns i förordning (2000:704) om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Offentligt ombud

Genom den reform av reglerna om hemliga tvångsmedel som trätt i kraft den 1 oktober 2004 har ett system med offentliga ombud införts i ärenden om hemlig teleavlyssning (se prop. 2002/03:74 s. 21 f.f.). Bestämmelser om detta har tillkommit i 27 kap. 26–30 §§ rättegångsbalken. Ombudets uppgift är att bevaka enskildas integritetsintressen i domstolsärenden om hemlig teleavlyssning. Regeringen förordnar de personer som kan tjänstgöra som ombud. Rätten skall, så snart som möjligt efter det att en ansökan om tillstånd har inkommit, utse en person med sådant förordnande som offentligt ombud i det enskilda ärendet. Vid rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning tillämpas samma förfarande som när åtgärden vidtas i en svensk förundersökning. Reglerna om offentliga ombud gäller alltså även när åklagaren ansöker om rättens tillstånd till hemlig teleavlyssning med anledning av en ansökan om rättslig hjälp från en annan stat. Bestämmelserna om offentligt ombud gäller inte när åtgärden avser hemlig teleövervakning.

Anpassningsskyldighet för teleoperatörer

Bestämmelser i 6 kap. 19 § lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation ålägger teleoperatörer en skyldighet att bedriva verksamheten så att beslut om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning kan verkställas och så att verkställandet inte röjs. Det är fråga om en generell skyldighet som hänför sig till

konstanta egenskaper i telesystemet, oberoende av om det pågår någon hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning, och systemet skall alltså vid varje givet tillfälle innehålla de egenskaper som krävs för att tvångsmedelsbeslutet genast skall kunna verkställas (prop. 1995/96:180 s. 25). Förutom tekniska hjälpmedel med vissa egenskaper – maskinell utrustning (hårdvara) och datorprogram (mjukvara) - som möjliggör avlyssning och övervakning måste de personella och organisationella dispositioner vidtas som krävs för att hantera dessa hjälpmedel.

Skyldigheten omfattar såväl beslut i en svensk förundersökning som beslut meddelade med anledning av en ansökan om rättslig hjälp i brottmål. En närmare avgränsning av anpassningsskyldighetens omfattning görs i lagen, se vidare i avsnitt 4.1.16.3. Teleoperatörerna skall stå för de kostnader för anpassning, drift och underhåll av systemen som krävs för att tvångsmedelsbesluten skall kunna verkställas (prop. 1995/96:180 s. 30 f. och 2002/03:110 s. 268). Däremot saknas det författningsbestämmelser om kostnaderna för verkställandet av enskilda beslut, vilka operatörerna i dag tar ut ersättning för från de brottsutredande myndigheterna. Den senare frågan är föremål för överväganden i ett annat lagstiftningsärende (se SOU 2003:74).

Även tjänster som inte omfattas av anpassningsskyldigheten kan emellertid bli föremål för hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning under förutsättning att telenätet i fråga inte är undantaget enligt bestämmelserna i 27 kap. 20 § rättegångsbalken. Kostnaderna för de åtgärder hos teleoperatören som krävs måste därvid bäras av beställaren eftersom det inte är fråga om en föreskriven anpassningsskyldighet.

Det förbud mot avlyssning m.m. som föreskrivs i 6 kap. 17 § lagen om elektronisk kommunikation är inte avsett att hindra hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning (se prop. 2002/03:110 s. 396).

4.1.16.3 Telemeddelanden, telenät och vissa terminologiska frågor

För att förstå konventionens bestämmelser och användningen av de straffprocessuella tvångsmedlen hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning är det nödvändigt att först klargöra vissa begrepp som förekommer i konventionen samt redogöra för vilka kommunikationsformer och kommunikationsnät som kan komma i fråga.

Konventionen reglerar avlyssning av *telemeddelanden* utan att detta begrepp definieras. Den förklarande rapporten anger emellertid att begreppet inte är avsett att vara begränsat utan tvärtom måste tolkas i sin vidaste bemärkelse och begreppet inkluderar tekniska uppgifter om varje meddelande, t.ex. det nummer som ringts upp, telemeddelandets tid och längd samt om möjligt den ort där meddelandet sänts eller mottagits. Därmed får konventionen även anses omfatta vad som enligt svensk rätt utgör hemlig teleövervakning. I svensk rätt finns en definition av begreppet telemeddelande i 6 kap. 19 § tredje stycket lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation: med telemeddelande avses ljud, text, bild, data eller information i övrigt som förmedlas med hjälp av radio eller genom ljus eller elektromagnetiska svängningar som utnyttjar särskilt anordnad ledare. Därmed omfattas bl.a. telefon, telefax, telegram, elektronisk post och annan datakommunikation. När det i promemorian redogörs för bestämmelserna i konventionen om hemlig teleavlyssning av telemeddelanden inkluderas även hemlig teleövervakning av telemeddelanden, om inte annat särskilt anges.

I artikel 18 (bl.a. i punkt 1 a) används begreppet *omedelbar överföring av telemeddelanden*. Detta avser helt klart själva innehållet i telemeddelandena. Med hänsyn till bedömningen att konventionen även får anses omfatta hemlig teleövervakning blir det också aktuellt med omedelbar överföring av uppgifter om telemeddelanden. När det i promemorian talas om omedelbar överföring av telemeddelanden avses även överföring av uppgifter om sådana meddelanden om inte annat anges.

Konventionen reglerar genom artikel 18 *tekniskt bistånd*. Den exakta betydelsen av termen tekniskt bistånd framgår emellertid inte klart av konventionen eller den förklarande rapporten. Punkterna 1 och 2 a och 2 c i artikel 18 kan ge intryck av att det alltid är fråga om tekniskt bistånd när den vars meddelanden som skall avlyssnas befinner sig i den ansökande staten eller en tredje stat oavsett om omedelbar överföring kan ske eller inte. I de fall omedelbar överföring inte är möjlig och avlyssning och upptagning sker i den anmodade staten för att upptagningen senare skall överföras till den ansökande staten kan emellertid den anmodade staten ställa upp samma krav för att hjälpa till som gäller för ett inhemskt beslut. Det är då, rent faktiskt, fråga om traditionell rättslig hjälp oavsett om den som skall avlyssnas befinner sig i en annan stat än den anmodade staten. Dessutom kan omedelbar överföring ske i de fall personen som avlyssnas befinner sig i just den anmodade staten och den staten kan ställa upp samma villkor som i ett inhemskt fall. I fortsättningen kommer termen tekniskt bistånd att användas för att beteckna de fall där omedelbar överföring av telemeddelanden är möjlig (punkt 1 a) och att den person som skall avlyssnas befinner sig i den ansökande staten eller en tredje stat (punkt 2 a och 2 c). Det är också i dessa fall som konventionen föreskriver en förenklad prövning (punkt 5 a) I dessa sistnämnda fall inför artikeln en ny form av rättslig hjälp – rättslig hjälp genom tekniskt bistånd.

I konventionen talas vidare om att *avlyssna en persons meddelanden*. Vad som egentligen torde avses är att avlyssning eller övervakning sker av telemeddelanden från eller till en *teleadress*. Bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning avser också detta. Det är inte en person som avlyssnas eller övervakas utan en teleadress som t.ex. innehas eller nyttjas av en viss person. Med teleadress avses – i svensk rätt – t.ex. ett abonnemang, en enskild anknytning, adressen för elektronisk post, en kod eller någon annan motsvarande tillförlitlig identifieringsmetod. När det i promemorian redogörs för konventionens reglering om att

avlyssna en persons meddelanden avses avlyssning och övervakning av telemeddelanden från eller till en teleadress.

Bestämmelserna i konventionen om hemlig teleavlyssning (och hemlig teleövervakning) syftar till att ha ett vidsträckt tillämpningsområde och skall kunna omfatta alla former av kommunikation via såväl befintlig som framtida teknik. Vad konventionen åsyftar är att i den mån viss kommunikation kan bli föremål för avlyssning eller övervakning i en medlemsstat – nu eller i framtiden – skall den även kunna bli föremål för rättslig hjälp enligt konventionens bestämmelser. För svenskt vidkommande har i fråga om *telenät* tillämpningsområdet för hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning begränsats. Telemeddelanden som befordras inom ett telenät som med hänsyn till sin begränsade omfattning och omständigheterna i övrigt får anses vara av mindre betydelse från allmän kommunikationssynpunkt omfattas inte (27 kap. 20 § rättegångsbalken). Därmed undantas bl.a. system för snabbtelefoner, porttelefoner, PC-nät och liknande utrustning inom eller intill en bostad samt interna telekommunikationer på mindre arbetsplatser, t.ex. via PC-nät (prop. 1994/95:227 s. 31).

Teleoperatörernas anpassningsskyldighet för att möjliggöra tvångsmedelsanvändning, enligt 6 kap. 19 § lagen om elektronisk kommunikation, omfattar verksamhet som avser tillhandahållande av ett allmänt kommunikationsnät, med vissa begränsningar, och särskilt angivna tjänster i ett allmänt kommunikationsnät (se även prop. 2002/03:110 s. 267 f.f.)

Den snabba och omfattande teknikutvecklingen innebär emellertid att regelverket måste ses över när det gäller hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning samt teleoperatörers anpassningsskyldighet. Ett exempel är utvecklingen av tredje generationens mobiltelefoni (det s.k. 3G-nätet). Regeringen har givit Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) i uppdrag att bl.a. överväga frågor om teleoperatörers anpassningsskyldighet och föreslå nödvändiga lagändringar (Dir. 2003:45). BRU har redan lämnat ett förslag angående kostnader

för hemlig teleavlyssning m.m. (SOU 2003:74), vilket handläggs inom Justitiedepartementet i ett annat ärende.

Andra förändringar på detta område, bl.a. i fråga om definitionen av teledelanden, kan komma att föranledas av den s.k. Cyber Crime-konvention som Europarådet antagit den 23 november 2001 samt ett tilläggsprotokoll till den konventionen antaget den 28 januari 2003. En departementspromemoria med anledning av konventionen utarbetas för närvarande inom Justitiedepartementet.

Redan nuvarande svenska regler om teledelanden som kan bli föremål för hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning har ett vidsträckt tillämpningsområde. Konventionen lämnar till nationell rätt att avgöra det närmare tillämpningsområdet och förutsätter att teknikutvecklingen beaktas. Konventionen ställer därmed inte krav på förändringar av de nuvarande svenska reglerna om teledelanden och om kommunikationsnät som omfattas av teleoperatörernas anpassningsskyldighet. Senare förändringar i svensk rätt kommer också att få genomslag för rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning eftersom denna lämnas under samma förutsättningar som en motsvarande åtgärd i en svensk förundersökning. Bestämmelserna i artikel 18 medför alltså inte krav på lagändringar i nu angivna avseenden.

4.1.16.4 Omedelbart överförande av teledelanden

Bistånd i form av omedelbart överförande av teledelanden direkt från en svensk teleoperatör till en utländsk myndighet förekommer inte i dag. När rättslig hjälp lämnas sker alltid avlyssning och upptagning i Sverige. Rent tekniskt är dock en omedelbar överföring möjlig att genomföra och det skulle i princip kunna ske beträffande i stort sett alla teletjänster, men detta skulle i så fall fordra såväl tekniska som rättsliga förändringar. Förutom ett behov av ny teknisk utrustning skulle gemensamma tekniska och administrativa standarder för

överföringen – gränssnitt för kommunikationen – behöva utvecklas tillsammans med den ansökande staten.

Det torde med andra ord i praktiken inte vara möjligt att i dag lämna hjälp med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning till en annan stat på ett sätt som innebär att telemeddelanden eller uppgifter om dessa omedelbart överförs från en svensk teleoperatör till en utländsk myndighet. Detsamma gäller i förhållande till svenska myndigheter i fråga om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning som sker utomlands. Utvecklingen går dock mot teknik som skulle möjliggöra ett sådant överförande inom en inte alltför avlägsen framtid och konventionens bestämmelser kan också förväntas bidra till detta.

4.1.16.5 Lagstiftningsbehov

Rättslig hjälp i Sverige

När åtgärden avser någon som befinner sig i Sverige får samma krav ställas som vid ett beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning i en svensk förundersökning. Därmed kan de nuvarande materiella bestämmelserna om rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning i 4 kap. 25 § lagen om internationell rättslig hjälp tillämpas även för dessa situationer. I dessa fall kan dock omedelbar överföring av telemeddelanden komma i fråga enligt konventionen. Hur ett svenskt beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall genomföras är inte närmare reglerat. Direkt överföring innebär dock att telemeddelandena skall skickas över direkt till en myndighet i den ansökande staten och att inga upptagningar eller uppteckningar skall ske i Sverige. Detta kräver vissa tillägg i nuvarande bestämmelser.

Genom ett tillträde till konventionen åtar sig Sverige att tillåta tekniskt bistånd med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning genom omedelbar överföring av telemeddelanden när åtgärden riktar sig mot någon som befinner

sig i den ansökande staten eller i tredje land. Det finns i dag inte några bestämmelser om denna form av rättslig hjälp och därmed finns ett lagstiftningsbehov. En förutsättning är naturligtvis att avlyssning eller övervakning av någon som befinner sig utomlands kan ske här. Vad som främst åsyftas är mobil- och satellittelefoni och att den växel (nod) där avlyssningen skall ske finns i Sverige men teleadressen t.ex. ett mobiltelefonnummer, finns i ett annat land. Tekniskt är detta möjligt redan i dag, särskilt i gränsområden mellan två stater. Rättslig hjälp i dessa fall innebär hjälp med verkställigheten av ett utländskt tvångsmedelsbeslut. Den prövning som skall göras i dessa fall är förenklad och en annan beslutsordning än vad som gäller vid rättslig hjälp på traditionellt sätt bör övervägas. Den anmodade staten avgör när omedelbar överföring kan ske och en ytterligare bedömning krävs i fråga om hur detta bör gå till i praktiken (se vidare i avsnitt 5.10.1).

Om däremot omedelbar överföring inte kan ske när det gäller någon som befinner sig utomlands får det i stället bli fråga om rättslig hjälp på traditionellt sätt. Detta är förenligt med konventionen som i dessa fall medger att den anmodade staten behandlar åtgärden på det sätt som skulle ha skett i ett inhemskt fall (artikel 18.6). En samordning behövs därmed för den prövning som skall göras när en ansökan ges in till åklagare: skall biträde ske genom rättslig hjälp med tekniskt bistånd eller skall biträde lämnas på traditionellt sätt genom att hjälpen grundar sig på ett svenskt tvångsmedelsbeslut. Någon förklaring i enlighet med artikel 18 (punkt 7), som innebär att rättslig hjälp bara lämnas om omedelbar överföring är möjligt, är inte nödvändig och bör inte lämnas.

För närmare överväganden, se avsnitt 5.10.1 och 5.10.2.

Rättslig hjälp utomlands

Svenska myndigheter har enligt 1 kap. 7 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål redan i dag en möjlighet att ansöka om rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning eller hemlig

teleövervakning utomlands. I 4 kap 26 § anges att om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall äga rum av någon som befinner sig en annan stat och den staten kräver att ansökan från den svenske åklagaren först skall prövas av domstol får rätten efter åklagarens begäran tillåta avlyssningen eller övervakningen. Ett sådant tillstånd innebär att domstolen gör den prövning för åtgärden som följer av bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken (se prop. 1999/2000:61 s. 126). Utgångspunkten i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål är dock att åklagaren med stöd av 1 kap. 7 § ansöker om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning och regleringen i 4 kap. 26 § är endast tillämplig när den andra staten kräver rättens tillstånd. Om den andra staten inte har några sådana krav räcker det således med en ansökan från åklagaren.

Utgångspunkten i artikel 18.3 b) i konventionen är däremot att det i en ansökan alltid skall anges att det finns ett lagligt beslut om att avlyssningen är tillåten, oavsett om begäran avser tekniskt bistånd eller hjälp på ett traditionellt sätt. Vad som avses med lagligt beslut i konventionen är inte helt klart. Ett tillstånd från en svensk domstol till hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt 4 kap. 26 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål torde emellertid uppfylla kravet på ett lagligt beslut i konventionens mening. Ett sådant tillstånd kommer således att krävas i samtliga fall som svenska myndigheter med stöd av konventionen söker rättslig hjälp, på traditionellt sätt eller i form av tekniskt bistånd. Bestämmelsen i 4 kap. 26 § är dock utformad endast för de situationer när den som skall avlyssnas finns i den anmodade staten. Däremot omfattas inte de situationer när åtgärden riktar sig mot någon som befinner sig i en annan stat än den anmodade staten, dvs. i en tredje stat oavsett om begäran avser tekniskt bistånd eller rättslig hjälp på traditionellt sätt. Bestämmelsen bör därför ändras för att täcka även de situationer som konventionen omfattar (se närmare avsnitt 5.10.4). I de fall åtgärden avser en person som befinner sig på svenskt territorium kommer åklagaren att inhämta rättens tillstånd direkt med stöd av

bestämmelserna i 27 kap. rättegångsbalken utan att behöva tillämpa den kompletterande bestämmelsen som finns i 4 kap. 26 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål om att inhämta rättens tillstånd. När åklagaren i dessa fall söker rättslig hjälp med att genomföra åtgärden skall han eller hon enligt 3 kap. 1 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål i ansökan ange att ett svenskt beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning finns (artikel 18.3 b). Något behov av kompletterande bestämmelser i lag finns därför inte.

Framställningens innehåll, kompletteringar och sekretess

I 1959 års Europakonvention finns allmänna bestämmelser om vad en ansökan om rättslig hjälp skall innehålla. När det gäller ansökningar som rör hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning finns det dock behov av information som delvis avviker från de bestämmelserna och artikel 18 innehåller därför särskilda föreskrifter om ansökningens innehåll. De flesta uppgifterna är dock av allmän natur och omfattas av bestämmelserna om ansökans innehåll i 2 kap. 4 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Det gäller uppgifter om den myndighet som gör ansökan, kontaktinformation för den person som avlyssningen avser och uppgift om vilken brottslig handling som är under utredning (punkt 3 a, c och d). Andra uppgifter är specifika för rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning – bekräftelse att ett lagligt beslut om avlyssning i samband med brottsutredning har givits, hur lång tid som avlyssning önskas och om möjligt tekniska data för att säkerställa att ansökan kan efterkommas (punkt 3 b, e och f). För uppgifter av det senare slaget bör särskilda, kompletterande bestämmelser om ansökningens innehåll vid rättslig hjälp i Sverige införas i 4 kap. lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (se avsnitt 5.10.3). För svenska ansökningar uppfyller bestämmelserna i 3 kap. 1 § samma lag de krav som ställs. En hänvisning till artikel 18.3 bör dock göras i ett tillkännagivande till lagen.

När det gäller hjälp med hemlig teleavlyssning beträffande någon som befinner sig i den anmodade staten skall ansökan också innehålla en faktasammanställning angående utredningen (punkt 4). Enligt den förklarande rapporten kan en liknande bestämmelse i 1957 års Europarådskonvention om utlämning (artikel 12.2 b) tjäna till ledning i fråga om vad sammanställningen bör innehålla. Uppgifter av detta slag omfattas redan i dag av de allmänna bestämmelserna i 2 kap. 4 § första stycket och 3 kap. 1 § och några ytterligare ändringsbehov finns inte.

Konventionen medger dessutom att den anmodade staten begär in alla ytterligare uppgifter som behövs för att den skall kunna avgöra om den skulle vidta den begärda åtgärden i ett liknande inhemskt fall (punkt 4). Denna bestämmelse bör inte anses begränsad till de fall då personen som avlyssnas befinner sig i den anmodade staten utan bör också kunna tillämpas i fråga om avlyssning av någon som befinner sig i en annan stat och omedelbar överföring inte är möjlig (se punkt 6). Den gäller därmed för samtliga fall då avlyssning och upptagning av telemeddelanden faktiskt sker i den anmodade staten. Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål innehåller generella föreskrifter om ofullständiga ansökningar och hinder mot verkställighet, 2 kap. 9 §, vilka ger utrymme för att begära in kompletterande uppgifter och som även bör gälla i nu aktuella fall. Ingen lagändring krävs för detta.

De uppgifter som lämnas i ansökningen skall omfattas av sekretess i den anmodade staten (punkt 9). Enligt 5 kap. 7 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess även i verksamhet som avser rättsligt samarbete på begäran av en annan stat (eller mellanfolklig domstol). Sekretessen gäller för uppgift som hänför sig till brottsutredning eller tvångsmedelsanvändning om det kan antas att det varit en förutsättning för den andra statens begäran den att uppgiften inte skulle röjas. Det finns därmed bestämmelser som uppfyller konventionens krav på sekretess.

Utskrift av upptagningar samt granskning och förstöring av avlyssningsmaterial vid rättslig hjälp i Sverige

Enligt artikel 18.8 får den ansökande staten begära en utskrift av upptagningen om det finns särskilda skäl för det (dvs. i de situationer där omedelbar överföring inte är möjlig, punkt 1 b). Även om svenska myndigheter redan i dag har möjlighet att göra en sådan utskrift bör en särskild bestämmelse övervägas. En sådan bestämmelse kan emellertid regleras i förordningsform.

En närliggande fråga, som dock inte direkt berörs i konventionen, gäller tillämpningen av reglerna i 27 kap. 24 § rättegångsbalken när det är fråga om rättslig hjälp på traditionellt sätt, dvs. då åtgärden genomförs av svenska myndigheter. Reglerna är inte utformade för att passa för rättslig hjälp och de förutsätter bl.a. att svenska myndigheter gör bedömningar beträffande den utländska myndighetens behov av materialet för sin brottsutredning. Särskilda regler som är särskilt anpassade för rättslig hjälp bör därför övervägas (se avsnitt 5.10.2).

Kostnader

Regeringen meddelar föreskrifter om återkrav av kostnader för åtgärder som vidtagits enligt lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (se 5 kap. 12 §) och sådana föreskrifter finns i förordning (2000:704) om internationell rättslig hjälp i brottmål. Förordningen (7 §) föreskriver redan i dag att kostnader av nu aktuellt slag skall återkrävas av den ansökande staten. Därmed behövs ingen ändring för att uppfylla konventionens krav (artikel 21). Det bör dock noteras att här endast är fråga om de kostnader som är direkt förenade med verkställigheten i det enskilda fallet.

Det bör i detta sammanhang också uppmärksammas att Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU) har föreslagit förändringar i fråga om ansvaret för verkställighetskostnaderna vid hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Förslaget innebär att innehållet i och uppgifter om avlyssnade eller

övervakade teledeländan som omfattas av ett beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall göras tillgängliga av operatörerna utan kostnad för de brottsutredande myndigheterna (SOU 2003:74 s. 249 f.f.). Detsamma föreslås gälla för utlämnande från operatörer av vissa uppgifter enligt lagen om elektronisk kommunikation. Förslaget har remissbehandlats och bereds inom Regeringskansliet. Även om detta förslag genomförs ger artikel 21 i 2000 års EU-konvention stöd för att även fortsättningsvis återkräva kostnader från en annan stat när det är fråga om rättslig hjälp i brottmål. Hur sådana återkrav bör gå till i praktiken måste då också bedömas. Närmare överväganden av dessa frågor bör dock ske i samband med behandlingen av BRU:s förslag.

4.1.17 Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning via en nätport av satellitförmiddade teledeländan m.m.

4.1.17.1 Konventionens bestämmelser (artikel 19)

En nyhet för den brottsutredande verksamheten i konventionsstaterna, föranledd av den tekniska utvecklingen är reglerna i *artikel 19* om avlyssning av teledeländan, vilket även inbegriper teleövervakning (se avsnitt 4.1.16.3), på en stats eget territorium genom fjärråtkomst till teledeländan som hanteras av en utländsk teleoperatör. Bestämmelsens ursprungliga syfte är att hantera meddeländan som förmedlas i satellitsystem men den kan i framtiden också komma att avse annan teknik.

Utgångspunkten för regleringen är att användandet av t.ex. satellitsystem gör det möjligt att fånga upp och vidareförmedla teledeländan som sänds eller tas emot inom mycket vidsträckta geografiska områden. Åtkomst till kommunikationerna sker via en markstation eller, som konventionen benämner denna, nätport. Detta kan innebära att en stat vars territorium befinner sig inom satellitens

täckningsområde, men som inte har någon nätport, tekniskt sett inte kan avlyssna vissa telemeddelanden som sänds eller mottas på dess territorium. I dessa fall får den stat som vill avlyssna telemeddelandena ansöka om bistånd från den stat där nätporten är belägen. En annan, mer permanent, lösning är att den kommunikation som sker via nätporten görs tillgänglig för andra stater genom användandet av (enligt konventionens benämning) en slags fjärrkontroll. Artikel 19 avser att reglera den sistnämnda lösningen.

Teleavlyssning med hjälp av fjärrkontroll

Med den reglering som artikel 19 tillhandahåller, hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning med hjälp av fjärrkontroll, blir det inte längre fråga om rättslig hjälp. Det finns ingen ansökande eller anmodad stat. Avsikten är i stället att ett nationellt beslut om att vidta en sådan åtgärd skall kunna skickas direkt till en tjänsteleverantör som finns i samma stat och som genom en fjärrkontroll har åtkomst till kommunikationer via en nätport i en annan stat. Beslut meddelas och verkställs i en och samma stat.

Medlemsstaterna skall se till att system för telemeddelanden som hanteras genom en nätport på deras territorium får göras direkt tillgängliga – genom en fjärrkontroll – för laglig hemlig teleavlyssning genom förmedling av en utsedd tjänsteleverantör som finns i den stat där den åtgärden skall äga rum (punkt 1).

För att en medlemsstat på detta sätt skall kunna avlyssna telemeddelandena via en fjärrkontroll och utan att i det enskilda fallet blanda in den medlemsstat på vars territorium nätporten finns ställs vissa villkor upp (punkt 2). Det måste vara fråga om avlyssning för brottutredningsändamål enligt ett beslut som har meddelats i den stat där avlyssningen skall äga rum i enlighet med den statens lag. Den teleoperatör som genom fjärrkontrollen har åtkomst till en utländsk nätport skall finnas i samma stat. Vidare får avlyssning på detta sätt endast ske beträffande någon som befinner sig i den stat där beslutet har

meddelats och avlyssningen äger rum. Vad det egentligen är frågan om är att den stat där nätporten finns, ger ett permanent tekniskt bistånd i de situationer som anges i artikel 18.2 a. I den förklarande rapporten sägs också att om den lösning som artikel 19 anvisar har kommit till stånd, dvs. avlyssning kan ske via en fjärrkontroll, skall den stat som har tillgång till fjärrkontrollen inte behöva ansöka om tekniskt bistånd enligt artikel 18.2 a. Inget i bestämmelsen hindrar dock att en stat ansöker om rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning hos den stat där nätporten finns (punkt 4), vilket kan vara att föredra, t.ex. om den person som skall avlyssnas rör sig över gränserna. En svensk domstol skall således kunna medge tillstånd till hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning av någon som befinner sig här i landet beträffande en telekommunikation som t.ex. sker via ett satellitsystem och som verkställs med hjälp av en fjärrkontroll som ger en direkt åtkomst till en nätport i en annan medlemsstat. På motsvarande sätt skall ett motsvarande beslut i en annan medlemsstat beträffande någon som befinner sig där kunna verkställas genom att den staten med hjälp av en fjärrkontroll har direkt åtkomst till en svensk nätport.

Enligt punkt 3 skall samma bestämmelser tillämpas när avlyssningen genomförs efter en framställning enligt artikel 18.2 b. Vad som avses är att om den anmodade staten genom en fjärrkontroll har direkt åtkomst till en nätport som finns i en annan medlemsstat så får den anmodade staten använda denna utrustning för att lämna rättslig hjälp till den ansökande staten. Detta innebär alltså att en nätport i en annan medlemsstat än den ansökande eller anmodade staten används för att verkställa åtgärden genom direkt åtkomst till nätporten med hjälp av en fjärrkontroll i den anmodade staten. En begränsning är dock att den anmodade staten får använda sig av fjärrkontrollen till den utländska nätporten endast när åtgärden avser någon som befinner sig i den staten. Den anmodade staten har även i aktuella fall rätt att ställa samma villkor som för ett inhemskt tvångsmedelsbeslut när det gäller någon som befinner sig i den

staten (artikel 18.5 b). Artikel 19.3 innebär ingen förändring i detta avseende.

Om det i Sverige installeras en fjärrkontroll för åtkomst till en nätport i en annan EU-stat (eller Norge och Island) skulle denna anordning alltså kunna användas även när rättslig hjälp lämnas till en EU-stat. Eftersom fjärrkontrollen bara kan användas för telemeddelanden till och från någon som finns här i landet kommer det för rättslig hjälp alltid att krävas ett svenskt tvångsmedelsbeslut, se avsnitt 4.1.16.

För att regleringen skall fungera på bästa sätt i praktiken krävs det viss samordning beträffande genomförandet. I samband med att rådet antog konventionen gjordes därför ett uttalande var i rådet bl.a. fastställer att ”medlemsstaterna inom rådet skall samråda om samtliga praktiska och tekniska aspekter som är förknippade med tillämpningen av konventionen” och vidare ”att de skyldigheter som anges i artiklarna 4 och 5 i Europaparlamentets och rådets direktiv 99/66/EG av den 15 december 1997 om behandling av personuppgifter och skydd för privatlivet inom telekommunikationsområdet skall beaktas”.

Enligt de uppgifter som har inhämtats har ingen svensk teleoperatör i dag någon nätport eller fjärrkontroll av det slag som avses i artikel 19.

4.1.17.2 Nuvarande svenska regler och lagstiftningsbehovet

Svensk åtkomst till en nätport i en annan medlemsstat

Föreskrifterna i artikel 19 innebär en ny metod för att verkställa beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning i en medlemsstat. Avsikten är att komplettera reglerna om traditionell rättslig hjälp och rättslig hjälp genom tekniskt bistånd med en möjlighet för myndigheterna i den stat där beslutet fattas att genomföra åtgärden via en fjärrkontroll när den avser någon som befinner sig i den stat där fjärrkontrollen finns.

Ett svenskt beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skulle, med stöd av artikel 19, kunna avse telemeddelanden som hanteras via en utländsk nätport när åtgärden avser någon som befinner sig här i landet under förutsättning att övriga förutsättningar enligt gällande lag är uppfyllda, t.ex. i fråga om vilka telenät som kan bli föremål för en sådan åtgärd. Åtkomsten till telemeddelandena skulle, med hjälp av en fjärrkontroll, förmedlas genom en utsedd tjänsteleverantör i Sverige. Detta skall i princip kunna ske oavsett om beslutet har meddelats i en svensk förundersökning eller på grund av en ansökan om rättslig hjälp från en annan medlemsstat i EU.

Enligt 27 kap. 25 § rättegångsbalken får de tekniska hjälpmedel som behövs för hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning användas för att genomföra rättens tillstånd till åtgärden. Detta gäller oavsett om det är fråga om en svensk förundersökning eller rättslig hjälp och torde även omfatta eventuell teknisk utrustning för direkt åtkomst till en nätport som finns utomlands. Utöver detta är verkställigheten av beslut av detta slag inte närmare reglerad. Några ytterligare tillägg till bestämmelserna i rättegångsbalken torde inte behövas för att svenska myndigheter skall ha rätt att nyttja de möjligheter som artikel 19 ger.

Verkställighet på detta sätt av ett svenskt beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning fordrar dock medverkan av en svensk teleoperatör hos vilken fjärrkontrollen till den utländska nätporten skall finnas samt att de bestämmelser om anpassningsskyldigheten som finns i 6 kap. 19 § lagen om elektronisk kommunikation omfattar den tekniska lösning som artikel 19 syftar till. Huruvida en installation för fjärråtkomst till en utländsk nätport skall anses utgöra en del av en teleoperatörs verksamhet som omfattas av anpassningsskyldigheten får avgöras om det blir aktuellt att installera en sådan i Sverige.

Direkt åtkomst till en nätport i Sverige

Det måste också bedömas om artikel 19 innebär något krav på lagändringar för att möjliggöra direktåtkomst till teledelanden via en nätport som finns i Sverige. Enligt artikel 19.1 är en stat skyldig att se till att teledelanden som förmedlas via en nätport i den staten får göras direkt tillgängliga för en annan stat med hjälp av en fjärrkontroll. Med hjälp av en fjärrkontroll i den andra medlemsstaten som en tjänsteleverantör där har hand om skall således åtkomst till en nätport som en svenska teleoperatör ansvarar för vara möjlig vid verkställighet av ett tvångsmedelsbeslut i den andra medlemsstaten. Det är inte fråga om någon ansökan till Sverige och några särskilda regler om rättslig hjälp blir inte aktuella att införa.

Frågan om lagstiftningsbehovet måste dock bedömas med beaktande av lagen om elektronisk kommunikation, dvs. om lagen medger att teledelanden som hanteras genom en nätport i Sverige görs tillgängliga för direktåtkomst från utlandet i samband med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning som sker där. Vad som måste bedömas är om det finns rättsliga hinder mot detta för det fall de tekniska förutsättningarna för en tillämpning av artikel 19 blir aktuella.

Reglerna i 6 kap. 17 § lagen om elektronisk kommunikation avser inte att hindra hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning (prop. 2002/03:110 s. 396). Artikel 19 inför dock en helt ny form av åtkomst till teledelanden för teleavlyssning och teleövervakning som inte förutsågs när lagen utformades. Det är därmed osäkert om lagen medger direktåtkomst till teledelanden via en svensk nätport när åtkomsten grundar sig på ett utländskt tvångsmedelsbeslut. Klara regler är särskilt viktiga med hänsyn till att frågor om straffansvar skulle kunna aktualiseras. I brottsbalken föreskrivs straffansvar för brytande av post- och telehemlighet samt för dataintrång (4 kap. 8 och 9 c §§) samt brott mot det skydd av hemligheten för elektroniska meddelanden och bestämmelser om tystnadsplikt som föreskrivs i lagen om elektronisk kommunikation (7 kap. 15 §). Det torde därmed finnas ett

behov av klargörande bestämmelser beträffande sådan åtkomst till teledelanden via en nätport som avses i artikel 19.

När det gäller ett svenskt tvångsmedelsbeslut torde bestämmelserna om anpassningsskyldighet i 6 kap. 19 § lagen om elektronisk kommunikation omfatta teledelanden som hanteras på det sätt som artikel 19 föreskriver, under förutsättning att det är fråga om ett telenät och en tjänst som omfattas av bestämmelserna. Skyldigheten avser teleoperatörer som tillhandahåller telefonitjänst till fast anslutningspunkt, mobil teletjänst eller en elektronisk kommunikationstjänst till mobil anslutningspunkt. Såsom redovisats i avsnitt 4.1.16.2 gäller dock vissa begränsningar i fråga om vilka telenät – och därmed teledelanden – som omfattas av anpassningsskyldigheten. Skyldigheten gäller s.k. allmänna kommunikationsnät och tjänster inom sådana nät som särskilt anges i lagbestämmelserna. Reglerna om teleoperatörernas anpassningsskyldighet är vidare anpassade till de begränsningar som gäller för hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt 27 kap. 20 § tredje stycket rättegångsbalken. Något krav på att förändra detta ställs dock inte i konventionen och artikel 19 torde i praktiken ta sikte på telenät och tjänster som är allmänt tillgängliga. De begränsningar som nu angivits torde därmed inte utgöra något problem.

Anpassningsskyldigheten gäller dock fortlöpande och anpassning måste ske med hänsyn till teknikutvecklingen. Det är även en grundläggande tanke bakom konventionens regler att de skall ha ett brett tillämpningsområde vad avser teledelanden som skall kunna avlyssnas eller övervakas. Det torde emellertid stå klart att reglerna om anpassningsskyldighet i lagen om elektronisk kommunikation inte är tillskapade för att andra stater via en fjärrkontroll skall ha direkt åtkomst till en svensk nätport för att möjliggöra verkställighet av utländska teleavlyssnings- eller teleövervakningsbeslut. För att utvidga anpassningsskyldigheten till dessa fall torde det krävas ändringar i lag.

Artikel 19 innehåller vidare inte någon heltäckande reglering av alla de frågor som måste övervägas i samband med att tillåta utländsk direktåtkomst till en svensk nätport i avlyssningssyfte. Hur detta skall gå till i praktiken, t.ex. hur åtkomsten skall kunna begränsas till teledeländan till och från någon som befinner sig i den andra staten, behandlas inte i konventionen. Det är inte heller klart vem som skall bära kostnaderna för den anpassning vid nätporten som kan komma att krävas eller vilka krav som av integritets- och säkerhetsskäl bör ställas för den överföring av teledeländan som avses. Den skyldighet som följer av artikeln utesluter inte att den stat där nätporten finns ställer upp ytterligare krav så länge dessa inte strider mot konventionen. Rådet har uppmärksammat dessa svåra och utestående frågor i det uttalande som har redovisats ovan och förutskickat att de skall tas upp till fortsatt behandling där.

Krävs lagstiftning för att ratificera konventionen?

Konventionens bestämmelser i artikel 19 syftar till att skapa möjligheter för medlemsstaterna att vidareutveckla det rättsliga samarbetet genom att utnyttja den tekniska utveckling som sker inom telekommunikation. Konventionen innebär inte att en stat måste skaffa en nätport eller en fjärrkontroll utan det får baseras på andra överväganden. Vad artikel 19 har som syfte är att en medlemsstat som har en nätport skall göra det möjligt att verkställa beslut om t.ex. hemlig teleavlyssning på det sätt som bestämmelsen föreskriver. Den aktuella staten skall sålunda se till att några rättsliga hinder för detta inte ställs upp i den staten. Artikel 19 är till sitt syfte klart framåtsträvande och rådets uttalanden i samband med undertecknande av konventionen ger också uttryck för detta.

Som angetts ovan förekommer idag inte någon hantering av teledeländan genom en nätport i Sverige. Inte heller finns det någon svensk tjänsteleverantör som via fjärrkontroll har en direkt åtkomst till en utländsk nätport som hanterar teledeländan. Dessutom finns det såvitt känt inte några

omedelbara planer att skapa sådana system. De markstationer som finns är inte i drift. Det finns därför inte något omedelbart behov att införa bestämmelser som möjliggör sådan fjärravlyssning som avses i artikel 19, även om det kan förutspås en utveckling av dessa tekniska möjligheter mellan unionens medlemsstater i framtiden. Ett tillträde till konventionen torde därför inte hindras av att inga lagändringar nu görs.

Av såväl praktiska som principiella skäl bör därför en närmare bedömning av samtliga de frågor som nu anförts göras i ett sammanhang och efter ytterligare överväganden. I enlighet med vad som sagts ovan kräver frågan om t.ex. en skyldighet för svensk operatörer med nätport att möjliggöra utländsk direktåtkomst ett flertal svåra överväganden som bl.a. säkerhets- och integritetsaspekter. Teknikutvecklingen samt det parallellt löpande arbetet med att se över och förändra regelverket, se närmare i avsnitt 4.1.16.3, har naturligtvis betydelse för de överväganden som krävs. Fram till dess det kan bli aktuellt att hantera teledelanden via en svensk nätport finns tid att göra de överväganden och förändringar som behövs. Under mellantiden kan Sverige lämna rättslig hjälp på traditionellt sätt eller genom tekniskt bistånd. Inga förändringar med anledning av artikel 19 bör därmed föreslås i detta ärende.

4.1.18 Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning av någon som befinner sig i tredje land

4.1.18.1 Konventionens bestämmelser (artikel 20)

I konventionen finns bestämmelser för situationer då brottsutredande myndigheter i en medlemsstat – med eller utan tekniskt bistånd av en annan medlemsstat – avlyssnar eller övervakar teledelanden till eller från en person med en teleadress som används på en annan medlemsstats territorium. Det kan t.ex. vara fråga om mobiltelefoni eller satellittelefoni. När det gäller sådan avlyssning som sker utan tekniskt bistånd från den andra medlemsstaten finns särskilda regler i *artikel 20*

om underrättelser och förutsättningar för att avlyssning skall få äga rum. Reglerna skall också tillämpas i de fall då den stat som beslutar om avlyssning söker rättslig hjälp genom tekniskt bistånd från en annan medlemsstat än den där personen befinner sig (artikel 18.2 c).

Den ordning som skapas genom artikel 20 är begränsad till vissa avlyssningssituationer och detsamma gäller beträffande de åtaganden som medlemsstaterna härigenom gör gentemot varandra. Artikel 20 kan alltså inte tolkas så att den ger tillstånd till avlyssning i andra situationer. Detta förhållande understryks såväl i konventionens preambel som i artikel 20 (punkt 1). Det slås där fast att allmänna folkrättsliga principer gäller i situationer som inte omfattas av konventionen och att tillämpningen av dessa principer inte skall påverkas av regleringen i artikeln.

Tillämpningsområdet för artikeln begränsas till brottsutredningar med vissa kännetecken, dvs. som genomförs efter det att brott har begåtts i syfte att identifiera, gripa, underrätta om misstanke, åtala eller döma de ansvariga personerna (punkt 1). Även utredningar av straffbara försöksbrott omfattas. Den stat där avlyssningen beslutas skall lämna information om avlyssningen till den stat där den aktuella teledressen används (punkt 2). Det skall ske före avlyssningen om det redan före beslutet är känt att den person som åtgärden avser befinner sig på den andra medlemsstatens territorium. I annat fall skall underrättelsen lämnas omedelbart efter det att den avlyssnande medlemsstaten får reda på att personen befinner sig i den andra staten. Underrättelsen skall innehålla vissa uppgifter (punkt 3).

Den underrättade statens behöriga myndighet skall därefter ta ställning till frågan om tillstånd till avlyssningen (punkt 4 a). Tillstånd att genomföra eller fortsätta avlyssningen kan lämnas under samma villkor som skulle ha tillämpats i ett liknande inhemskt fall. Den underrättade staten får kräva att åtgärden inte genomförs eller att den avslutas om avlyssning inte är tillåten enligt nationell rätt eller av skäl som anges i artikel 2 i 1959 års

Europarådskonvention (politiska eller fiskala brott, nationell suveränitet, säkerhet, ordre public eller andra väsentliga intressen). I samband med ett beslut att vägra avlyssning får den underrättade staten även kräva att redan inhämtat avlyssningsmaterial under den tid som personen befunnit sig på dess territorium inte får användas eller bara får användas på vissa villkor. Skälen för ett avslag och eventuella användningsbegränsningar skall anges i ett skriftligen avfattat beslut.

Beslutet skall fattas och den avlyssnande staten informeras om detta utan dröjsmål eller senast inom 96 timmar från det att den behöriga myndigheten i den underrättade staten har mottagit underrättelsen om avlyssning. Den underrättade staten har dock möjlighet att kräva en förlängning på ytterligare högst åtta dagar för att genomföra förfaranden som krävs för tillståndsprövningen. För att kunna bedöma om avlyssningen skulle tillåtas i ett liknande inhemskt fall får den underrättade staten begära en sammanfattning av de faktiska omständigheterna i målet och andra uppgifter som är nödvändiga för prövningen (punkt 4 c). Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att säkerställa att svar kan lämnas inom 96-timmarsfristen och skall för detta ändamål utse kontaktpunkter som är i tjänst dygnet runt (punkt 4 d).

Avlyssningen får fortsätta under den tid som den underrättade staten tar ställning till frågan om tillstånd (punkt 4 b). Det inhämtade materialet får dock inte användas utom när de berörda medlemsstaterna har överenskommit om annat eller för att vidta brådskande åtgärder för att avvärja en överhängande och allvarlig fara för allmän säkerhet. Bestämmelsen är så utformad att den är tillämplig också för det fall den underrättade staten inte fattar beslut inom den givna tidsfristen. Undantaget från användningsförbudet är inte avsett att tolkas alltför snävt och som exempel anges i den förklarande rapporten brott som innebär hot mot människoliv, narkotikabrott eller andra liknande allvarliga brott.

Mottagna uppgifter skall vara belagda med sekretess i enlighet med nationell rätt i den underrättade staten (punkt 5). För särskilt känsliga uppgifter kan stater bilateralt komma överens om att de skall överföras till den behöriga myndigheten via en särskild myndighet (punkterna 5 och 6).

Den ordning som föreskrivs är dispositiv såtillvida att en stat får avstå från underrättelser och därmed från en tillståndsprövning enligt artikeln (punkt 7). En sådan förklaring kan lämnas i samband med tillträde till konventionen eller senare.

4.1.18.2 Gällande rätt och lagstiftningsbehov

Konventionen inför en ordning om underrättelser och tillståndsgivning när hemlig teleavlyssning inklusive hemlig teleövervakning (se avsnitt 4.1.16.3) sker över statsgränser och det saknas i dag bestämmelser i svensk rätt för tillämpningen av en sådan ordning. Det är fråga om en åtgärd som bara är aktuell inom ramen för internationell rättslig hjälp i brottmål och som inte tidigare är reglerad. Tillstånd i enlighet med de föreskrifter som ges i artikeln är en förutsättning för den gränsöverskridande hemliga teleavlyssningen eller hemliga teleövervakningen som avses. Kravet på tillstånd från en tredje stat där den person som den hemliga teleavlyssningen eller hemliga teleövervakningen avser behövs både när en stat själv genomför åtgärden och när det är fråga om rättslig hjälp genom tekniskt bistånd från en annan stat än den stat där personen finns. Sverige bör inte avstå från den kontroll över tvångsåtgärder riktade mot någon som befinner sig här i landet som tillståndsprövningen enligt artikeln innebär och bör därmed inte lämna en förklaring enligt artikel 20.7.

Det behövs därför regler för handläggningen av såväl ansökningar från en annan medlemsstat om tillstånd till avlyssning eller övervakning som för svenska ansökningar om tillstånd till en annan stat. Dessa bör ges i lag med undantag för vissa formföreskrifter som kan meddelas i förordning.

Handläggningen i Sverige av inkommande underrättelser måste uppfylla konventionens krav på snabbhet, vilket innebär krav på mottagning dygnet runt och snabba beslutsprocesser, men också allmänna krav på en rättssäker beslutsprocess vid tillståndsprövning och bedömningar av användningsbegränsningar. Samma förutsättningar och villkor får ställas som när motsvarande åtgärd skall vidtas i en inhemsk brottsutredning.

Vad gäller en svensk begäran om tillstånd så bygger en sådan på att ett beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning har fattats här och åtgärden avser någon som befinner sig utomlands. En svensk domstols beslut om tillstånd till en sådan åtgärd i en svensk förundersökning är inte territoriellt begränsat och skulle kunna avse någon som faktiskt befinner sig utom riket (se även avsnitt 4.1.16). Genom konventionen skapas skyldigheter att underrätta den stat där personen finns. Inga lagändringar krävs emellertid för att det svenska domstolsbeslutet skall kunna utgöra underlag för en ansökan om tredje land enligt artikel 20.

För närmare överväganden se avsnitt 5.10.5.

4.1.19 Användningsbegränsningar

Konventionsregleringen

I *artikel 23* finns bestämmelser om användningsbegränsningar av personuppgifter som överförs mellan medlemsstater enligt konventionen. Med personuppgifter avses all slags information som kan hänföras till en bestämd eller bestämbar enskild person, dvs. i enlighet med vad som gäller enligt 1981 års Europarådskonvention om skydd av enskilda vid automatisk databehandling av personuppgifter. Härtill gäller artikeln även för personuppgifter som inte överförs men som i stället erhålls på annat sätt enligt konventionen (punkt 2). Det kan t.ex. vara fråga om uppgifter i samband med tillfälligt överförande av en frihetsberövad person (artikel 9), förhör genom videokonferens (artikel 10) eller telefonkonferens (artikel 11) eller vid

avlyssning av teledokumentet på en annan medlemsstats territorium utan den statens bistånd (artikel 20). Den skall tillämpas oberoende av hur uppgifterna arkiveras eller behandlas.

Artikeln begränsningsregler gäller emellertid inte personuppgifter som en medlemsstat fått tillgång till i samband med rättslig hjälp i enlighet med konventionen och som härrör från den staten (punkt 6). Det kan t.ex. avse personuppgifter som framkommer vid en video- eller telefonkonferens och som sedan används av myndigheterna i den stat där vittnet inställt sig för konferensen. Ett annat exempel är uppgifter som framkommit inom ramen för en gemensam utredningsgrupps arbete och som används av myndigheterna i den stat där uppgiften erhållits. I detta fall skall dock de särskilda användningsbegränsningar som föreskrivs i artikel 13 ha företräde (punkt 5). Ett tredje exempel är uppgifter som insamlats på den avlyssnande medlemsstatens egna territorium i enlighet med bestämmelserna i artikel 19.

Den mottagande staten är skyldig att på begäran av den överförande staten ge upplysningar om hur personuppgifterna har använts (punkt 3). För Luxemburg gäller särskilda regler (punkt 7).

Användning med eller utan samtycke

Personuppgifter får användas utan den överförande statens samtycke i tre fall (punkt 1). För det första får så ske för förfaranden på vilka konventionen är tillämplig. För det andra får uppgifterna användas för andra judiciella och administrativa förfaranden som har direkt samband med förfaranden under konventionen. Som exempel nämner den förklarande rapporten ett kommersiellt förfarande som har samband med en bedräglig konkurs, en vårdnadstvist med anknytning till ett straffrättsligt förfarande om vanvård av barn och ett ärende om vapentillstånd som hänger samman med ett straffrättsligt förfarande som gäller en väpnad våldshandling. För det tredje krävs inte samtycke när det gäller användande av uppgifterna för att avvärja ett överhängande och

allvarligt hot mot allmän säkerhet. I alla andra fall krävs den överförande statens eller den registrerade personens samtycke.

Förhållandet till andra bestämmelser

Villkor om användningsbegränsningar enligt andra artiklar – informationsutbyte utan framställning (artikel 7.2), avlyssning av teledelanden (artikel 18 punkterna 4 b, 5 och 6) och gemensamma utredningsgrupper (artikel 13.10) – skall ha företräde framför artikel 23 (punkterna 4–5). Artikel 23 gäller dock om inga villkor enligt andra artiklar har ställts upp.

Svensk rätt och lagstiftningsbehovet

Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål innehåller bestämmelser om användningsbegränsningar som svenska myndigheter är skyldiga att följa respektive kan ställa. Enligt 5 kap. 1 § skall svenska myndigheter följa villkor som finns i en internationell konvention som är bindande för Sverige och som begränsar möjligheterna att vid utredning av brott eller i ett rättsligt förfarande med anledning av brott använda uppgifter eller bevisning som erhållits i ett ärende om rättslig hjälp. Detta gäller oavsett vad som annars är föreskrivet. Begränsningarna i artikel 23 blir alltså bindande för svenska myndigheter enligt 5 kap. 1 § om Sverige tillträder konventionen. Skyldigheten att iaktta användningsbegränsningar enligt 5 kap. 1 § i sin nuvarande lydelse är dock inte lika långtgående som bestämmelserna i artikel 23. De senare är inte begränsade att gälla för användning i brottsutredningar och rättsliga förfaranden i anledning av brott.

Bestämmelserna i 5 kap. 1 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål uppfyller alltså inte fullt ut konventionens krav och måste därmed ändras. När det gäller gemensamma utredningsgrupper (artikel 13) finns det bestämmelser i 5 § lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar som i sak uppfyller artikel 23. Däremot behövs regler om

användningsbegränsningar för uppgifter som lämnas i samband med kontrollerade leveranser (artikel 12) och s.k. hemliga utredningar (artikel 14). Se närmare avsnitt 5.8.

När det gäller villkor som ställs upp av svenska myndigheter i samband med att rättslig hjälp lämnas får, enligt 5 kap. 2 §, villkor ställas upp som är påkallade av hänsyn till enskilds rätt eller som är nödvändiga från allmän synpunkt. Villkoren får dock inte föreskrivas om de strider mot en för Sverige bindande, internationell överenskommelse. Den åklagare eller domstol som ställt sådana villkor får på begäran medge undantag och detsamma gäller beträffande villkor som följer direkt av bestämmelser i en bindande internationell överenskommelse. Rätten att medge undantag föreskrivs i 5 kap. 3 §. Dessa bestämmelser torde vara tillräckliga för att uppfylla artikel 23 i fråga om uppgifter som överförs från Sverige. Motsvarande regler finns i lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar (6 och 7 §§) och bör, i linje med vad som sagts ovan, införas i fråga om kontrollerade leveranser och hemliga utredningar (se avsnitt 5.8).

Enligt artikel 23.3 är den mottagande staten skyldig att på den uppgiftslämnande statens begäran lämna upplysningar om hur överförda personuppgifter har använts. Uppgifterna kan ha lämnats inom ramen för samtliga olika samarbetsformer som omfattas av konventionen, dvs. såväl i samband med de särskilt reglerade åtgärderna som vid spontant uppgiftslämnande. Det finns inga regler om hur svenska myndigheter skall hantera en sådan uppgiftsskyldighet i fråga om uppgifter som mottagits. En uppgiftsskyldighet av detta slag får dock anses vara en naturlig del av respektive samarbetsåtgärd och bör kunna uppfyllas av den svenska myndighet som mottagit uppgifterna utan att detta särskilt regleras.

4.2 Tilläggsprotokollet till 2000 års EU-konvention

Tilläggsprotokollet innehåller bestämmelser som är avsedda att komplettera 2000 års EU-konvention och protokollet skall ses

som en integrerad del av konventionen. Det innebär att konventionens bestämmelser skall gälla för protokollet och vice versa på samma sätt som om alla bestämmelserna hade funnits i ett och samma instrument. Som nämnts i föregående avsnitt är 2000 års EU-konvention i sin tur avsedd att komplettera 1959 års Europarådskonvention.

Vissa bestämmelser i 1959 års Europarådskonvention om rättslig hjälp skall därmed gälla för åtgärder som föreskrivs i tilläggsprotokollet, t.ex. definitionen av en "judiciell myndighet" (artikel 24) och föreskrifter om hur en ansökan om rättslig hjälp skall verkställas (artikel 3). Vidare gäller bestämmelser i 2000 års EU-konvention också för åtgärder enligt tilläggsprotokollet, t.ex. bestämmelser om formaliteter och förfaranden för ansökningar (artikel 4) och om möjligheterna att göra en ansökan via telefax, elektronisk post m.m. (artikel 6).

Tilläggsprotokollet är i likhet med konventionerna generellt tillämpliga utom såvitt gäller bestämmelserna för en begäran om information om bankkonton (artikel 1) som endast gäller för vissa brott, se vidare nedan.

4.2.1 En översikt av tilläggsprotokollets bestämmelser

Tilläggsprotokollets bestämmelser tar särskilt sikte på åtgärder för att bemöta grov ekonomisk och annan organiserad brottslighet. I detta sammanhang är åtgärder mot penningtvätt av särskild betydelse. Bestämmelserna kan också ha betydelse i kampen mot terrorism. Protokollet innehåller bestämmelser om rättslig hjälp med information om bankkonton (*artiklarna 1–4*), om kompletterande, dvs. förenklade, framställningar (*artiklarna 5–6*) och om inskränkningar i traditionella vägransgrunder (*artiklarna 7–9*). I *artikel 10* finns bestämmelser om uppföljning av protokollets tillämpning och om samverkan med Eurojust.

Härtill innehåller protokollet vissa bestämmelser av allmän konventionsrättslig natur. Enligt *artikel 11* är inga reservationer tillåtna förutom i ett avseende som särskilt föreskrivs i protokollet (artikel 9.2, se nedan). *Artikel 12* reglerar proto-

kollets tillämpning på Gibraltar och *artikel 13*, som överensstämmer med motsvarande bestämmelser i 2000 års EU-konvention, protokollets ikraftträdande för EU:s medlemsstater. Protokollet skall dock inte träda i kraft förrän 2000 års EU-konvention har trätt i kraft (eller börjat tillämpas enligt de särskilda övergångsbestämmelserna enligt artikel 27 i konventionen).

Protokollet får även, enligt *artikel 14*, tillträdas av nya medlemsstater i EU som också tillträder 2000 års EU-konvention, i enlighet med närmare bestämmelser om ikraftträdandet för sådana anslutande stater. En bestämmelse i protokollet – artikel 8 om fiskaliska brott som vägransgrund – har betydelse för Norges och Islands associeringsavtal med Schengenavtalet och skall därför också gälla i förhållande till dessa två stater (*artiklarna 15–16*), se vidare avsnitt 4.3.1. *Artikel 17* reglerar frågan om depositarie för protokollet.

4.2.2 Information om bankkonton

Tilläggsprotokollets bestämmelser

Artikel 1 innebär att en medlemsstat är skyldig att på begäran från en annan medlemsstat spåra bankkonton i någon bank på den anmodade statens territorium (punkt 1). Alla uppgifter om de identifierade kontona skall lämnas till den ansökande staten. Den ansökande staten har därefter möjlighet att utifrån de uppgifterna begära information om banktransaktioner på ett konto (*artikel 2*) eller om övervakning av banktransaktioner (*artikel 3*), varvid ett förenklat förfarande kan tillämpas (*artikel 6*).

En begäran om information gäller bankkonton som innehas eller kontrolleras av en fysisk eller juridisk person som är föremål för en brottsutredning. Den som är den verkliga ekonomiska förmånstagaren till ett konto skall anses kontrollera kontot. Detta gäller oavsett om det är fråga om en fysisk eller juridisk person eller ett organ som förvaltar fonder där instiftarna eller

förmånstagarna inte är kända. Begreppet ekonomisk förmånstagare avses ha den betydelse som följer av artikel 3.7 i det s.k. penningtvättdirektivet 91/308/EEG (EGT L 166, 28.6.1991, s. 77) med ändringar genom direktiv 2001/97/EG (EGT, L 344, 28.12.2001, s. 76). 1991 års direktiv har genomförts i svensk rätt genom lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt (se prop. 1992/93:207) och regeringen har nyligen föreslagit lagändringar som är påkallade av 2001 års direktiv (se prop. 2003/04:156).

En begäran kan även avse konton som personen innehar med fullmakt under förutsättning att detta begärs särskilt och att informationen kan tillhandahållas inom rimlig tid. Av detta följer att den anmodade staten bara är skyldig att sätta in rimliga resurser för att spåra uppgifter om eventuella fullmakter.

Bestämmelserna inför inga nya skyldigheter för bankerna när det gäller att spara information och den skyldighet att tillhandahålla kontouppgifter avser endast i den mån uppgifterna finns hos den kontoförande banken (punkt 2).

Skyldigheten att spåra bankkonton begränsas genom att den enbart gäller vid brottsutredningar om vissa brott (punkt 3). Det är en kompromiss som innebär ett avsteg från det generella tillämpningsområde som i övrigt gäller enligt 2000 års EU-konvention och tilläggsprotokollet. Detta kan komma att ändras i framtiden genom ett nytt rådsbeslut (punkt 6). De brott som nu omfattas av bestämmelserna redovisas nedan.

Artikeln innehåller även vissa krav på en ansökan om information om bankkonton (punkt 4) i avsikt att såvitt möjligt begränsa ansökningen till vissa banker och konton och att underlätta verkställandet av densamma. Kraven innebär bl.a. att en ansökan bara får göras till en stat som sannolikt kan lämna den begärda informationen för att därmed motverka alltför brett riktade och ospecificerade ansökningar (s.k. fiskeexpeditioner).

Bestämmelserna innebär att medlemsstaterna är skyldiga att införa regler som möjliggör att information om bankkonton på begäran kan lämnas i den utsträckning som föreskrivs. Det är emellertid upp till respektive medlemsstat att avgöra hur detta skall gå till. Staten har även rätt att ställa samma villkor som de

tillämpar på framställningar om husrannsakan och beslag (punkt 5), exempelvis krav på dubbel straffbarhet. Detta ger i sin tur utrymme för att t.ex. föreskriva domstolskontroll i den anmodade staten.

Brott som omfattas av artikeln

Följande brott omfattas av bestämmelserna om bankkonto-information i artikel 1.

1. Brott med strafftrösklar i den ansökande staten (minst fyra års fängelse eller annan frihetsinskränkande åtgärd) och i den anmodade staten (minst två år).

2. Brott som avses i artikel 2 i Europolkonventionen och den bilaga som ingår i konventionen (EGT C 316, 27.11.1995, s. 1). Sverige har tillträtt konventionen (prop. 1996/97:164, bet. 1997/98:JuU2, rskr. 1997/98:22). Artikel 2 och bilagan har därefter ändrats vid några tillfällen (EGT C 26, 30.1.1999, s. 21, EGT C 149, 28.5.1999, s. 16 och EGT C 358, 13.12.2000, s. 1; se även prop. 2001/02:26).

I sin nuvarande lydelse omfattar artikel 2 terrorism, olaglig narkotikahandel, olaglig handel med nukleära eller radioaktiva ämnen, illegala nätverk för invandring, människohandel, handel med stulna fordon, brott som begåtts eller misstänks bli begångna i samband med terroristaktiviteter och som riktar sig mot liv, hälsa, personlig frihet eller egendom, penningtvätt som har samband med dessa typer av brottslighet eller deras särskilda former och brott som hör samman med sådan brottslighet (se artikel 2.3.2 i Europolkonventionen).

Bilagan till Europolkonventionen omfattar mord och grov misshandel, olaglig handel med mänskliga organ och vävnader, människorov, olaga frihetsberövande och tagande av gisslan, rasism och främlingsfientlighet, organiserade stölder, olaglig handel med kulturföremål, inklusive antikviteter och konstverk, svindleri och bedrägeri, beskyddarverksamhet och utpressning, förfalskning och illegal efterbildning (piratkopior), förfalskning av administrativa dokument och handel med förfalskningar,

falskmynteri och förfalskning av betalningsmedel, databrott, mutbrott och bestickning, olaga handel med vapen, ammunition och sprängämnen, olaglig handel med hotade djurarter, växtarter och växtsorter, brottslighet till skada för miljön och olaglig handel med hormonsubstanser och andra tillväxsubstanser, samt

3. Brott som, i den mån de inte omfattas av Europakonventionen, avses i 1995 års konvention om skydd av Europeiska unionens intressen (bedrägerikonventionen; EGT C 316, 27.11.1995, s. 48) och dess två tilläggsprotokoll. Sverige har tillträtt och genomfört konventionen och de två tilläggsprotokollen (se prop. 1998/99:32 och 2000/01:133). Dessa omfattar följande brott: bedrägerier som riktar sig mot Europeiska gemenskapernas finansiella intressen, uppsåtligt upprättande eller avsiktlig presentation av falska, felaktiga eller ofullständiga uppgifter eller dokument med samma effekt (med vissa undantag), mutbrott eller bestickning som skadar eller sannolikt kan skada Europeiska gemenskapernas finansiella intressen och penningtvätt som är relaterad till vinning av bedrägerier, åtminstone i allvarliga fall, mutbrott eller bestickning enligt ovan.

Gällande rätt och lagstiftningsbehov

Det har tidigare, mot bakgrund av en då gällande allmän regel om banksekretess, rått en viss oklarhet beträffande i vilken omfattning banker och andra finansiella företag har varit skyldiga att lämna ut uppgifter till en åklagare med anledning av en förundersökning om brott. Det har varit fallet såväl i inhemska förfaranden som vid rättslig hjälp i brottmål. Den 1 juli 2004 har emellertid en ny lag (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse trätt i kraft. I lagen finns nya bestämmelser om uppgiftsskyldighet för kreditinstitut, dvs. banker och kreditmarknadsföretag (se prop. 2002/03:139 s. 484 f.f.). Bestämmelserna, som finns i 1 kap. 11 §, gäller för uppgifter om enskildas förhållanden till kreditinstitutet och som begärs med anledning av en svensk förundersökning eller ett ärende om

rättslig hjälp i brottmål. I ett ärende om rättslig hjälp är det en svensk åklagare som begär uppgifterna från kreditinstitutet. Uppgiftsskyldigheten gäller oavsett om uppgifterna avser en misstänkt person eller inte (se prop. 2002/03:139 s. 487).

Motsvarande regler har också förts in i lagen (1991:981) om värdepappersrörelse, lagen (1992:543) om börs- och clearingverksamhet, lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag, lagen (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument och lagen (2002:149) om utgivning av elektroniska pengar. Regler om uppgiftsskyldighet har också tagits in i lagen (2004:46) om investeringsfonder (prop. 2002/03:150, bet. 2003/04:FiU14, rskr 2003/04:139), vilka har trätt i kraft den 1 april 2004. En hänvisning till bestämmelserna om uppgiftsskyldighet i de olika lagarna finns i 5 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

Nuvarande svenska regler möjliggör alltså rättslig hjälp med information om bankkonton. Uppgiftsskyldigheten är inte begränsad till vissa brott och vidare kan beslag göras i fall som nu avses (27 kap. 1 § rättegångsbalken). Om det är fråga om brott med fängelse i straffskalan kan husrannsakan ske (28 kap. 1 § rättegångsbalken). I fråga om ansökningar om husrannsakan och beslag från en stat som är medlem i EU eller från Island eller Norge ställs inte något krav på dubbel straffbarhet (4 kap. 20 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål), vilket inte heller krävs enligt artikeln (punkt 5).

Reglerna om uppgiftsskyldighet för banker m.fl. innebär alltså att rättslig hjälp kan lämnas beträffande alla de brott som omfattas av artikel 1. Endast i undantagsfall kommer tvångsmedel att krävas och när så sker på begäran av en annan stat gäller även i dessa fall de krav som annars ställs för rättslig hjälp med tvångsmedlen. Av artikel 1.5 framgår att sådana krav får ställas upp.

De uppgifter som bör ingå i en ansökan om rättslig hjälp framgår av 2 kap. 4 § lagen om internationell rättsligt hjälp i brottmål. Bestämmelsen är allmänt utformad och omfattar inte

alla de uppgifter som särskilt anges i artikel 1.4. Det kan dock förväntas att utländska myndigheter som söker denna form av rättslig hjälp kommer att uppfylla de krav på information som artikeln föreskriver. Motsvarande gäller för svenska ansökningar enligt 3 kap. 1 § samma lag. Skulle otillräcklig information lämnas kan en begäran om komplettering göras (2 kap. 9 §). Därmed behövs ingen lagändringar beträffande ansökningens innehåll. För svenska ansökningar skall dock en hänvisning till artikel 1 i tilläggsprotokollet tas in i ett tillkännagivande till lagen.

Sammanfattningsvis kan alltså de skyldigheter som följer av artikel 1 uppfyllas utan lagändringar.

Frågan om möjligheterna att förbjuda banken att informera sin kund om att uppgifter har lämnats ut (jfr artikel 4) behandlas närmare i avsnitt 4.2.5.

4.2.3 Information om banktransaktioner

Artikel 2 innehåller bestämmelser om detaljerad information beträffande identifierade bankkonton och transaktioner till och från kontot som genomförs under en bestämd tidsperiod. Detta kan ske antingen som uppföljning på en begäran enligt artikel 1 för att identifiera kontot eller direkt om kontot redan är känt. Det är inte fråga om ett införande av en ny åtgärd utan om vidareutveckling av en form av rättslig hjälp som redan idag förekommer med stöd av 1959 års Europarådskonvention.

Åtgärden kan avse varje konto som har samband med en brottsutredning i den ansökande staten och är inte begränsad till konton som tillhör den som är föremål för utredningen. För att det skall kunna vara möjligt att spåra en kedja av transaktioner mellan olika konton skall den information om transaktioner som lämnas också omfatta detaljerad information om alla sändande och mottagande konton (punkt 1). Den ansökande staten har därefter möjlighet att göra framställningar beträffande de andra konton som framkommer i enlighet med det förenklade förfarandet i artikel 6. Begränsningar i fråga om den information

som lämnas om sändande och mottagande konton kan följa av 1981 års Europakonvention om skydd för enskilda vid automatisk databehandling. Sverige har tillträtt den konventionen (prop. 1981/82:189 och SÖ 1982:50).

Liksom i fråga om artikel 1 är tilläggsprotokollet inte heller i detta avseende avsett att ålägga banker nya skyldigheter i fråga om lagring av information om bankkonton (punkt 2).

En ansökan om rättslig hjälp med information om banktransaktioner skall ange varför informationen har betydelse för brottsutredningen (punkt 3). Även vid rättslig hjälp av detta slag får den anmodade staten ställa samma villkor som den tillämpar för rättslig hjälp med husrannsakan och beslag, dvs. ställa krav på dubbel straffbarhet (punkt 4).

Detta är en väl etablerad form av rättslig hjälp som sedan länge kan tillhandahållas av svenska åklagare. Såsom tidigare nämnts i avsnitt 4.2.2 är kreditinstitut m.fl. numera uttryckligen skyldiga att lämna ut uppgifter om en enskild persons förhållanden till institutet, inklusive banktransaktioner, med anledning av ett ärende om internationell rättslig hjälp i brottmål. Artikel 2 innehåller bestämmelser om vad en ansökan om information om banktransaktioner skall innehålla. I enlighet med vad som anförts i avsnitt 4.2.2 behövs dock ingen ändring av de nuvarande reglerna i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. En hänvisning till artikeln bör dock ske i ett tillkännagivande till lagen.

4.2.4 Övervakning av banktransaktioner

Protokollet inför genom *artikel 3* en ny åtgärd som skall kunna tillhandahållas i form av rättslig hjälp – övervakning av transaktioner som sker på ett eller flera bankkonton under en viss tidsperiod (punkt 1). Medlemsstaterna är därför skyldiga att se till att det finns en ordning som möjliggör övervakning av banktransaktioner men det står staterna fritt att bestämma hur detta skall gå till och vilka villkor som skall gälla för sådan

övervakning. Det är den anmodade statens myndigheter som skall besluta om övervakning i det enskilda fallet (punkt 3).

Villkor som gäller vid övervakning i en inhemsk utredning får tillämpas också när det är fråga om rättslig hjälp, t.ex. krav på brottslighet som kan föranleda visst straff, och krav på dubbel straffbarhet får också ställas. Bestämmelsens konstruktion överensstämmer med artikel 12.2 i 2000 års EU-konvention som gäller kontrollerade leveranser.

Den ansökande och anmodade statens myndigheter får komma överens om hur övervakningen skall gå till i praktiken i det enskilda fallet (punkt 4), t.ex. hur ofta den skall ske. Det är dock den anmodade staten som beslutar om övervakningen skall ske i realtid eller i efterhand. I ansökan skall anges varför den begärda informationen är relevant för brottsutredningen (punkt 2).

Tilläggsprotokollet förpliktar inte den anmodade staten att anordna övervakning i realtid. Förklaranderapporten gör klart att det ankommer på den anmodade staten att avgöra om realtidsövervakning kan tillhandahållas eller ej. Det saknas i dag möjlighet att för svenska brottsutredande myndigheter att anordna övervakning av banktransaktioner i realtid. Övervakning sker då med viss eftersläpning men vid behov kan rapporteringen ske mycket snart efter det att transaktionen har ägt rum. I viss utsträckning kan också kommande transaktioner signaleras. Sådana arrangemang fordrar dock en överenskommelse mellan åklagaren och kreditinstitutet i det enskilda fallet. Någon anpassningsskyldighet för kreditinstitut m.fl. liknande den som gäller för teleoperatörer i fråga om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning (se avsnitt 4.1.16) finns inte i dag. Artikeln anger uttryckligen att det skall vara fråga om en bestämd tidsperiod. Det bör noteras att den övervakning som här är i fråga avser att spåra transaktioner samt inblandade sändare och mottagare, inte att förhindra dem. Särskilda regler för att förebygga brott genom att förhindra att bl.a. en banktransaktion genomförs finns i lagen (1993:768) om åtgärder

mot penningtvätt och lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall, m.m.

Den uppgiftsskyldighet som gäller för kreditinstitut m.fl., se avsnitt 4.2.2, omfattar uppgifter om enskildas förhållanden till institutet och därmed även kontotransaktioner (se även prop. 2002/03:139 s. 477 f.). Sådan övervakning av bankkonton som i dag är möjlig, dvs. huvudsakligen i efterhand, kan alltså hanteras inom ramen för den nu nämnda uppgiftsskyldigheten.

I fråga om krav på ansökningens innehåll och förfarandet i övrigt bör samma bedömning göras som i fråga om information om bankkonton, se avsnitt 4.2.2, och därmed inga särbestämmelser införs i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

4.2.5 Meddelandeförbud

För att inte skada utredningen föreskriver *artikel 4* att medlemsstaterna skall säkerställa att banken inte för bankkunden eller annan tredje person avslöjar att överföring av information enligt artiklarna 1–3 har skett eller att en utredning pågår. Hur detta skall gå till lämnas till respektive stat att avgöra.

Den tystnadsplikt angående enskildas förhållanden som gäller för alla kreditinstitut enligt lagen (2004:297) om bank- och finansieringsrörelse (tidigare kallat banksekretess) gäller normalt inte i förhållande till kunden själv (se 1 kap. 10 §). Det är dock inte uppgifter om sådana förhållanden som är föremål för den nu aktuella artikeln. I stället är det uppgifter om att kundinformation har lämnats till åklagare inom ramen för en förundersökning eller ett ärende om internationell rättslig hjälp i brottmål som avses. Nuvarande regler i lagen om bank- och finansieringsrörelse (och i andra lagar där bestämmelser om sådan uppgiftsskyldighet har införts) saknar föreskrifter som hindrar kreditinstitutet från att upplysa kunden om att uppgifter lämnats till undersökningsledare eller åklagare. Det finns inte heller någon reglerad möjlighet att i det enskilda fallet förbjuda kreditinstitutet att upplysa kunden eller annan om att uppgifter lämnats ut. Åklagare brukar däremot regelmässigt uppmana

institutet att inte informera kunden. I den mån ett formellt förhör genomförs, t.ex. med en banktjänsteman, kan ett s.k. yppandeförbud meddelas med stöd av 23 kap. 10 § fjärde stycket rättegångsbalken. Förbudet gäller dock bara den som medverkat i förhöret.

Särskilda bestämmelser om meddelandeförbud för banker m.fl. finns i 11 § lagen (1993:768) om åtgärder mot penningtvätt (prop. 1992/93:207, bet. 1992/93:JuU37, rskr. 1992/93:375 samt prop. 1998/99:19, bet. 1998/99:JuU8, rskr. 1998/99:134) och 10 § lagen (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall, m.m. (prop. 2001/02:149, bet. 2001/02:JuU25, rskr. 2001/02:268). Regeringen har nyligen föreslagit skärpta regler mot penningtvätt, vilket också avser föreskrifterna om meddelandeförbud (se prop. 2003/04:156). Denna lagstiftning är dock särskilt avsedd för penningtvätt respektive viss, särskilt allvarlig brottslighet. Tillämpningsområdet för det meddelandeförbud som följer av dessa lagar är därmed inte så generellt som artikel 4 förutsätter.

Sekretess som föreskrivs i artikel 4 är alltså inte säkerställd genom nuvarande regler och det finns ett behov av kompletterande bestämmelser om meddelandeförbud, vilka bör ges i lag (se avsnitt 5.11).

4.2.6 Informationsskyldighet och förenklade ansökningar

I *artikel 5* finns en bestämmelse om informationsskyldighet för myndigheter i den anmodade staten som är avsedd att tillämpas generellt. Den gäller alltså för alla former av rättslig hjälp som lämnas inom EU. Den behöriga myndigheten i den anmodade staten skall omedelbart upplysa sökanden om det vid verkställighet av en ansökan om rättslig hjälp framkommer att det vore lämpligt att vidta ytterligare åtgärder som inte omfattas av eller som inte kunde specificeras i den ursprungliga ansökningen. Det kan vara fråga om åtgärder såväl i den anmodade staten som i en annan stat.

Om det är fråga om kompletterande åtgärder i den anmodade staten kan det förenklade ansökningsförfarandet i *artikel 6* tillämpas. För kompletterande åtgärder i samma brottsutredning eller förfarande krävs det inte att en fullständig ansökan görs på nytt utan det räcker med en hänvisning till den tidigare ansökningen samt de ytterligare uppgifter som är nödvändiga (punkt 1). Förenklade ansökningar skall kunna ske även när den rättsliga hjälpen lämnas genom direktkontakter mellan olika myndigheter. Det får också ske direkt när en behörig företrädare för den ansökande myndigheten är på plats i den anmodade staten i samband med att den ursprungliga ansökan verkställs (punkt 2). Förenade kungarikerna och Irland får kräva att vissa ansökningar, även förenklade sådana, alltid skall lämnas via dess centralmyndighet (se artikel 6.3 i 2000 års EU-konvention).

Lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål omfattar föreskrifter om direktkontakter mellan åklagare och domstolar i olika länder och flexibla regler om vad en ansökan om rättslig hjälp bör innehålla. Det är möjligt att göra avsteg från föreskrifterna om ansökans innehåll enligt 2 kap. 4 §. De är utformade på ett sådant sätt att en kompletterande ansökan som inte innehåller all den information som en ansökan normalt bör innehålla kan godtas om uppgifterna ändå är tillgängliga. De uppgifter som skall lämnas i ansökningar om vissa specifika åtgärder, t.ex. i en ansökan om kvarstad eller beslag enligt 4 kap. 14 §, kommer dock att behövas även när åtgärden begärs i en kompletterande ansökan. Inget i artikel 6 hindrar dock att kompletteringar krävs enligt 2 kap. 9 § om informationen inte finns med i den ursprungliga ansökan. Myndigheter i en EU-medlemsstat eller i Island eller Norge får, enligt 2 kap. 6 § andra stycket, göra en ansökan om rättslig hjälp direkt hos den behöriga svenska åklagaren eller domstolen. Detta gäller oavsett om det är fråga om en ursprunglig eller en kompletterande ansökan. Inget hindrar att detta sker i samband med att företrädare för den utländska myndigheten befinner sig i Sverige.

Reglerna i 2 kap. 4 § om ansökningens innehåll skall, enligt 3 kap. 1 §, också tillämpas för svenska ansökningar om rättslig

hjälp om inte annat följer av en för Sverige bindande, internationell överenskommelse.

Nuvarande svenska regler uppfyller därmed redan i dag de skyldigheter som följer av artikel 6 och inga lagändringar behövs.

I 2 kap. 8 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål finns också bestämmelser om underrättelseskyldighet för den svenska åklagare eller tingsrätt som handlägger ärendet. Reglerna omfattar dock inte uppgifter av det slag som avses i artikel 5. Det finns därmed ett behov av kompletterande bestämmelser (se avsnitt 5.2).

4.2.7 Begränsningar av vägransgrunder

Tilläggsprotokollet innehåller bestämmelser som inskränker eller helt upphäver vissa traditionella vägransgrunder för rättslig hjälp i brottmål. Dessa är avsedda att vara allmänt tillämpliga för alla former av rättslig hjälp mellan medlemsstaterna och är alltså inte begränsade till de samarbetsformer som tas upp särskilt i tilläggsprotokollet.

Banksekretess som vägransgrund

Enligt *artikel 7* får en medlemsstat inte åberopa banksekretess – vilket bör tolkas i vid mening – för att vägra rättslig hjälp till en annan medlemsstat. Bestämmelsen är inte begränsad till att avse de former av rättslig hjälp som tilläggsprotokollet reglerar särskilt utan i stället avsedd att tillämpas generellt. Den har en motsvarighet i 1990 års Europarådskonvention om penningtvätt m.m. (1990 års förverkandekonvention), som Sverige har tillträtt (prop. 1995/96:49, bet. 1995/96:JuU10, rskr. 1995/96:59).

Banksekretess är inte i sig en grund för att vägra rättslig hjälp enligt lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. I enlighet med vad som anförts i avsnitt 4.2.2 utgör banksekretess inte heller något hinder mot att vidta olika åtgärder, t.ex. att lämna information om bankkonton eller banktransaktioner. De regler

om uppgiftsskyldighet som numera gäller för kreditinstitut och andra institutioner inom den finansiella sektorn, till vilka 5 kap. 10 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål numera hänvisar, innebär att Sverige uppfyller det krav som ställs. Artikel 7 påkallar därmed inte någon lagändring.

Fiskaliska brott

Artikel 8 föreskriver att rättslig hjälp inte får vägras på grund av att det är fråga om ett s.k. fiskaliskt brott (punkt 1) och vidare att villkor som gäller för brottet i den ansökande staten skall anses vara uppfyllt vid tillämpning av krav på dubbel straffbarhet i den anmodade staten om brottet motsvarar ett brott av samma art i den senare staten (punkt 2). Ansökningen får följaktligen inte avslås av det skälet att den anmodade statens lag inte föreskriver samma slags skatter eller andra avgifter eller saknar bestämmelser om skatter, avgifter, tullar och valuta som finns i den ansökande staten. Artikel 8 motsvarar bestämmelser i 1978 års (första) tilläggsprotokoll till 1959 års Europarådskonvention, med den skillnaden att reservationer till det protokollet är tillåtna, och den skall ersätta artikel 50 i Schengenkonventionen (punkt 3). Den omständigheten att en ansökan om rättslig hjälp avser ett s.k. fiskaliskt brott är inte någon avslagsgrund för rättslig hjälp i svensk rätt (se 2 kap. 14 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). Artikel 8 kräver inte några lagändringar.

Politiska brott

En annan traditionell grund för att avslå en ansökan om rättslig hjälp är att det är fråga om ett politiskt brott. Detsamma gäller i fråga om utlämning för brott. Över tiden har denna grundregel genombrutits av undantag, bl.a. genom 1977 års europeiska terrorismkonvention som också Sverige har tillträtt (prop. 1976/77:124, SÖ 1977.12). I fråga om utlämning för brott har 1996 års utlämningskonvention (artikel 5) inneburit att politiska

brott som huvudregel inte skall vara en grund för utlämning från en EU-stat till en annan (prop. 2000/01:83). Från huvudregeln finns möjlighet att göra vissa undantag. Motsvarande bestämmelser för rättslig hjälp i brottmål finns i *artikel 9*.

Huvudregeln enligt *artikel 9* är att medlemsstaterna sinsemellan inte skall betrakta något brott som politiskt (punkt 1). En stat har emellertid rätt att vid tillträde till protokollet förklara att huvudregeln bara kommer att tillämpas beträffande vissa brott. Det gäller, som ett minimum, brott som omfattas av 1977 års europeiska terrorismkonvention samt vissa brott med anknytning till terrorismbrott som föreskrivs i 1996 års utlämningskonvention (punkt 2). Reservationer som är tillåtna enligt 1977 års europeiska terrorismkonvention är inte tillåtna för rättslig hjälp mellan EU:s medlemsstater (punkt 3).

För svensk del gäller redan i dag att den fakultativa regeln för avslag av en begäran om rättslig hjälp när gärningen har karaktär av politiskt brott inte gäller för en ansökan från en EU-stat eller från Norge eller Island (2 kap. 14 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). *Artikel 9* i tilläggsprotokollet medför därmed inte krav på lagändringar. Ett tillkännagivande till lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål bör dock utfärdas.

4.2.8 Information till Rådet och Eurojust

Tilläggsprotokollet innehåller i *artikel 10* vissa bestämmelser om information som skall sändas till rådet eller får sändas till Eurojust.

Den information som skall skickas till rådet gäller beslut om avslag enligt en rad olika instrument (punkt 1). Det gäller formella avslagsbeslut med stöd *artikel 2 b* eller *artikel 5* i 1959 års Europarådskonvention (och en *artikel* i Beneluxfördraget), *artikel 51* i Schengenkonventionen samt enligt *artikel 1.5* eller *2.4* i det nu aktuella tilläggsprotokollet. Informationen skall skickas till rådet om den sökande medlemsstaten vidhåller sin ansökan trots avslaget och uppgifterna, som skickas för kännedom, kan användas av rådet för utvärdering av det rättsliga

samarbetet. Skyldigheten omfattar information som har betydelse för sådana bedömningar och annan information, t.ex. sekretessbelagda uppgifter, behöver inte lämnas. Det är inte fråga om någon omprövning eller överprövning av det formellt fattade beslutet och reglerna påverkar inte EG-domstolens behörighet att avgöra tvister mellan medlemsstater enligt artikel 35.7 i Fördraget om Europeiska unionen.

Det är i sammanhanget intressant att notera att ett ursprungligt förslag om att avskaffa alla krav på dubbel straffbarhet vid rättslig hjälp inom EU inte antogs i protokollet. Därtill var oenigheten för stor. Däremot står betydelsen av krav på dubbel straffbarhet för ett effektivt rättsligt samarbete i fokus för den uppföljning som rådet avser att göra.

Reglerna om underrättelser till rådet avser såväl avslagsbeslut som fattats med hänvisning till suveränitet, rikts säkerhet, allmän ordning eller andra väsentliga intressen som beslut där grunden avser ett krav på dubbel straffbarhet eller bristande överensstämmelse med nationell lagstiftning. Informationskravet är därmed inte begränsat till beslut som i Sverige skall fattas av regeringen på de grunder som föreskrivs i 2 kap. 14 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål (se 2 kap. 15 § första stycket). Även avslagsbeslut som den åklagare eller domstol som handlägger ärendet får meddela enligt 2 kap. 15 § andra stycket omfattas. Det senare gäller sådana materiella förutsättningar som är inbyggda i lagstiftningen och som utgör villkor för att en viss åtgärd skall kunna vidtas i Sverige (se prop. 1999/2000:61 s. 136). Exempel kan vara att förutsättningar för motsvarande åtgärd i en svensk förundersökning eller rättegång (2 kap. 1 §) eller att ett krav på dubbel straffbarhet (2 kap. 2 §) inte är uppfyllda. Även för ansökningar från EU-stater och nordiska stater uppställs krav på dubbel straffbarhet i vissa fall, t.ex. när det gäller hemliga tvångsmedel.

I fråga om avslagsbeslut som skall fattas av regeringen kan centralmyndigheten sköta den informationsskyldighet som följer av artikel 10.1. Detta kräver inte några särskilda regler. När det gäller avslagsbeslut som åklagare eller domstol fattar kan det i

dessa fall vara fråga om direktkontakter mellan myndigheter utan centralmyndighetens medverkan. Återredovisning sker då direkt till den ansökande myndigheten (2 kap. 17 §). Det behövs därför bestämmelser för att säkerställa att informationsplikten gentemot rådet iakttas. Sådana föreskrifter ges lämpligen i förordning.

Informationen till Eurojust är av annan natur och även syftet är ett annat (punkt 2). En ansökande medlemsstat får till Eurojust anmäla problem i samband med verkställandet av en ansökan om rättslig hjälp när problemen avser de bestämmelser som anges i punkt 1. Det skall kunna ske i avsikt att uppnå en praktisk lösning i enlighet med bestämmelserna i rättsakten för inrättandet av Eurojust (EGT L 63, 6.3.2002, s. 1). Det är dock inte fråga om en verklig tvistlösningsmekanism eftersom de uppmaningar som Eurojust kan rikta till medlemsstater inte på något sätt är bindande. Det är i stället främst fråga om att medlemmarna i Eurojust från de berörda medlemsstaterna tillsammans utbyter information och försöker finna praktiska lösningar för att komma runt problemet. Både fall där avslag faktiskt meddelats och fall som ännu inte har avgjorts kan anmälas.

När det gäller rättslig hjälp i Sverige skall den ansökande staten bl.a. underrättas om hinder som finns och ges möjlighet att lämna synpunkter och eventuella kompletteringar (2 kap. 9 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål). Mycket av det som skulle kunna uppnås genom Eurojusts medverkan kan alltså ske redan inom ramen för nuvarande svenska förfaranden. Detta hindrar naturligtvis inte att en annan EU-stats myndigheter kan vända sig till Eurojust enligt artikel 10.2 också när det gäller rättslig hjälp från Sverige. I fråga om ansökningar från Sverige till en annan EU-stat är det däremot inte säkert att samma praktiska ordning råder och det kan finnas tillfällen när den kanal för samverkan som Eurojust erbjuder vore värdefull för de svenska myndigheterna.

Samarbetet mellan brottsutredande myndigheter i olika länder inom ramen för Eurojust är inte särskilt reglerat i svensk rätt (se prop. 2001/02:86 s. 26). Artikel 10.2 innebär bara en påminnelse

om uppgifter som Eurojust har redan i dag och artikeln föranleder inte något behov av svenska föreskrifter.

4.3 Rättslig hjälp i förhållande till Island och Norge

4.3.1 Samarbete med Island och Norge enligt konventionen och tilläggsprotokollet

Som tidigare har framgått medför vissa bestämmelser i 2000 års EU-konvention och 2001 års tilläggsprotokoll förändringar i förhållande till Schengenkonventionen. Det har också betydelse för Island och Norge som den 18 maj 1999 träffat avtal med EU om associering till genomförandet, tillämpningen och utvecklingen av Schengenregelverket (EGT L 176, 10.7.1999, s. 36). Artikel 2.1 i konventionen och artikel 15 i protokollet anvisar vilka bestämmelser i respektive instrument som innebär en utveckling av Schengenregelverket i förhållande till Island och Norge. I sak gäller det konventionens bestämmelser om rättslig hjälp i administrativa förfaranden och förfaranden mot en juridisk person (artikel 3), delgivning (artikel 5), framställningar om rättslig hjälp (artikel 6), frivilligt lämnad information (artikel 7), kontrollerade leveranser (artikel 12 och delar av artiklarna 15 och 16) och skydd av personuppgifter (artikel 23). I protokollet omfattas artikel 8 om fiskaliska brott.

Som framgått av redogörelsen ovan föranleder de flesta av de nu uppräknade bestämmelserna inte något behov av ny lagstiftning. De befintliga regler i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål som är av intresse jämställer redan i dag Island och Norge med medlemsstater i EU. I den mån nya regler behövs måste dessa också gälla i förhållande till Island och Norge och det oavsett om reglerna ges i lag eller annan författning.

Såsom påtalats i avsnitt 4.1.1 påverkar konventionen inte tillämpligheten av mer förmånliga bestämmelser i tidigare avtal, t.ex. 1974 års nordiska överenskommelse om inbördes rättshjälp genom delgivning och bevisupptagning. Vissa bestämmelser i

den överenskommelsen får betecknas som mer förmånliga och skall därmed även fortsättningsvis tillämpas mellan de nordiska länderna. Det gäller främst regler om översättningar av handlingar som delges i en annan stat, vilket har tagits upp i avsnitt 4.1.4.

4.3.2 Avtal mellan Europeiska unionen och Island och Norge

Allmän om avtalet

Sverige har verkat för att få till stånd ett avtal mellan EU och Island och Norge beträffande de delar av konventionen och protokollet som inte omfattas av Schengenregelverket i syfte att få enhetliga regler om det rättsliga samarbetet för samtliga Schengenstater. Ett sådant avtal har förhandlats fram av EU:s ordförandeskap, biträtt av kommissionen. Avtalet undertecknades av EU respektive av Island och Norge den 19 december 2003 (EGT L 26, 29.01.2004, s. 1).

Sverige röstade för ett undertecknande av avtalet i enlighet med ett regeringsbeslut av den 27 november 2003 (Ju2003/9250/BIRS). Ett svenskt tillträde till avtalet fordrar dock riksdagens godkännande och Sverige har därför i samband med rådets beslut avgett en konstitutionell förklaring enligt artikel 24 i Fördraget om Europeiska unionen. Avtalet blir därmed bindande för Sverige först sedan riksdagen lämnat sitt godkännande.

Avtalet träder i kraft först sedan det har fastställts att alla formella krav på samtycke till avtalet från parterna, eller på deras vägnar, har fullgjorts eller den senare tidpunkt då konventionen respektive tilläggsprotokollet har trätt i kraft (artikel 6.3-4 i avtalet). I förhållande till EU-stater som ansluter sig till konventionen eller tilläggsprotokollet efter ikraftträdandet kommer även avtalet med Island och Norge att gälla (artikel 6.5) och detsamma förutskickas beträffande nya medlemsstater som också tillträder konventionen och tilläggsprotokollet (artikel 7).

Avtalet skall bara tillämpas i fråga om förfaranden för internationell rättslig hjälp som har inletts efter det att avtalet har börjat gälla mellan de berörda staterna (artikel 6.6 i avtalet).

Avtalets innehåll

Genom avtalet blir återstående materiella delar av 2000 års EU-konvention och 2001 års tilläggsprotokoll tillämpliga också i förhållande till Island och Norge. I fråga om konventionen omfattas därmed rättslig hjälp med t.ex. tillfälligt överförande av frihetsberövade (artikel 9), videokonferens och telefonförhör (artiklarna 10-11) och hemlig teleavlyssning (artiklarna 17-21). Andra samarbetsformer som därmed får en enhetlig reglering är gemensamma utredningsgrupper (artikel 13) och hemliga utredningar (artikel 14) och samma regler gäller för det straff- och civilrättsliga ansvaret för utländska tjänstemän vid vissa typer av samarbete (artiklarna 15-16).

På motsvarande sätt blir tilläggsprotokollets bestämmelser om information om bankkonton och banktransaktioner samt om övervakning av bankkonton m.m. tillämpliga också gentemot Island och Norge. Undantagna är dock bestämmelser som ger rådet möjlighet att utvidga tillämpningsområdet för en begäran om kontoinformation (artikel 1.6) och om Eurojust (artikel 10). Även Island och Norge har dock möjlighet att be en anmodad EU-stat att rapportera problem till Eurojust (artikel 3 i avtalet).

I avsikt att åstadkomma en likformig tillämpning av avtalet respektive konventionen och tilläggsprotokollet skall regelbundet utbyte ske av EU-domstolens praxis och nationell rättspraxis i Island och Norge (artikel 2). Island och Norge har också rätt att yttra sig i EU-domstolens ärenden om förhandsavgörande som rör tolkningen av bestämmelser i konventionen eller tilläggsprotokollet.

Inte heller avtalet med Island och Norge påverkar tillämpningen av andra överenskommelser, t.ex. 1974 års nordiska överenskommelse. I stort sett gäller samma allmänna traktatbestämmelser om förklaringar och reservationer m.m.

som enligt konventionen och tilläggsprotokollet. Förklaringar som EU-medlemsstater har lämnat med stöd av konventionen eller tilläggsprotokollet gäller även i förhållande till Island och Norge (artikel 1.3 i avtalet). Härtill innehåller avtalet särskilda artiklar om tvistlösning (artikel 4), översyn av avtalet (artikel 5), underrättelser och förklaringar (artikel 6), uppsägning av avtalet (artikel 8) och depositarie (artikel 9).

Lagstiftningsbehov med anledning av avtalet

Ett svensk tillträde till avtalet mellan EU och Island och Norge innebär att de svenska reglerna för förhållanden som regleras i konventionen eller tilläggsavtalet också måste vara tillämpliga i förhållande till Island och Norge. I lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål jämföras redan i dag Island och Norge med medlemsstater i EU. Detsamma gäller enligt lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete (1 §) medan så inte är fallet enligt lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar. De lagändringar som görs med anledning av konventionen eller tilläggsprotokollet måste gälla också i förhållande till Island och Norge. Vidare måste tillämpningsområdet för lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar utsträckas så att även dessa stater omfattas.

De former av rättslig hjälp som tillkommer genom avtalet mellan EU och Island och Norge har inte varit föremål för mer fördelaktig reglering i 1974 års nordiska överenskommelse och det saknas därmed anledning att ha andra regler för de nordiska staterna än för EU-staterna i allmänhet.

4.4 Sammanfattande bedömning av lagstiftningsbehovet vid ett genomförande av överenskommelserna i Sverige

Bedömning: Svensk rätt uppfyller i stor utsträckning de krav som konventionen, tilläggsprotokollet och avtalet med Island och Norge ställer. Lagstiftning krävs emellertid för frågor som rör videokonferenser (artikel 10), gemensamma utredningsgrupper (artikel 13), civilrättsligt ansvar för utländska tjänstemän (artikel 16), hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning m.m. (artiklarna 18 och 20) och om skydd av personuppgifter (artikel 23) i konventionen samt om meddelandeförbud (artikel 4) och vissa underrättelser (artikel 5) enligt tilläggsprotokollet. Dessutom bör vissa regler för det internationella samarbetet med kontrollerade leveranser (artikel 12) och s.k. hemliga utredningar (artikel 14) övervägas.

Lagändringar i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål bör också övervägas beträffande telefonförhör (artikel 10) samt frivilligt uppgiftslämnande och villkor om användningsbegränsningar (artiklarna 7 och 23).

Avtalet mellan EU och Island och Norge innebär att lagen om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar måste gälla också i förhållande till dessa stater.

Skälen för bedömningen: I avsnitten 4.1, 4.2 och 4.3 görs en genomgång av de olika artiklarna i 2000 års EU-konvention, 2001 års tilläggsprotokoll och avtalet mellan EU och Island och Norge samt hur dessa förhåller sig till nuvarande svenska regler. Det lagstiftningsbehov som ett tillträde till dessa överenskommelser ger upphov till kan sammanfattas enligt följande.

2000 års EU-konvention

Många föreskrifter i 2000 års EU-konvention uppfylls av nuvarande svenska bestämmelser om internationell rättslig hjälp m.m. Det gäller bl.a. de artiklar som avser administrativa förfaranden och straffrättsliga förfaranden mot juridiska personer (artikel 3), verkställande av rättslig hjälp (artikel 4), delgivning (artikel 5), översändande av framställningar (artikel 6) och återställande av olagligt förvärvade föremål (artikel 8). Närmare redogörelser i dessa delar finns i avsnitt 4.1.3–4.1.6, och 4.1.8.

Artikel 7 om informationsutbyte på eget initiativ, dvs. utan någon ansökan om rättslig hjälp, medför inte i sig något krav på lagändringar. I enlighet med vad som sagts i avsnitt 4.1.7 bör dock reglerna om användningsbegränsningar i 5 kap. 1 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål ses över i syfte att förbättra möjligheterna till rättsligt samarbete och uppnå en harmonisering med motsvarande föreskrifter i andra lagar, främst i lagen (2000:343) om internationellt polisiärt samarbete. Ändringar i den paragrafen är också påkallade med anledning av artikel 23 om skydd av personuppgifter, se avsnitt 4.1.17. Frågor om användningsbegränsningar tas upp i avsnitt 5.8.

När det gäller artikel 9 om tillfälligt överförande av en frihetsberövad person uppfyller nuvarande svenska regler konventionens bestämmelser med ett undantag. I enlighet med vad som redovisats i avsnitt 4.1.9 bör lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård tillföras regler om tillgodoräknande av tid som tillbringats utanför ungdomshemmet i samband med ett tillfälligt överförande. Närmare bedömningar görs i avsnitt 5.3.

Artikel 10 om videoförhör ger upphov till lagändringar såvitt avser dagens krav på samtycke för att höras som vittne genom videokonferens. Närmare överväganden redovisas i avsnitt 5.4.2. I fråga om rätten att vägra vittna, vittnesplikt och straffansvar för den som avlägger vittnesmål uppfyller nuvarande svenska regler konventionens krav, se avsnitt 4.1.10.

Vid utformningen av nuvarande svenska regler om rättslig hjälp med telefonförhör har hänsyn tagits till de förväntade konventionsreglerna och de förpliktelser som följer av artikel 11 är därmed redan omhändertagna i svensk rätt. Såsom redovisats i avsnitt 4.1.11 finns det emellertid ändå anledning att överväga vissa lagändringar för att bättre återspegla konventionens system för vissa villkor som den anmodade staten får ställa vid rättslig hjälp med telefonförhör. Det gäller särskilt i fråga om svenska myndigheters möjlighet att bestämma att telefonförhör i ett enskilt fall skall genomföras som bevisupptagning utom huvudförhandling och iakttagande av den generella regeln i 2 kap. 12 § lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål om rätt att vägra vittna m.m. Frågorna behandlas närmare i avsnitt 5.4.1.

Några former av samarbete som omfattas av konventionen är för närvarande inte föremål för någon reglering i svensk rätt utan vilar på de allmänna regler som gäller för polisens verksamhet. Det gäller främst kontrollerade leveranser (artikel 12) och s.k. hemliga utredningar (artikel 14). De åtaganden som ett tillträde till konventionen medför beträffande åtgärder av detta slag kan, i enlighet med vad som redovisats i avsnitt 4.1.12 och 4.1.14, visserligen uppfyllas utan lagreglering. Lagförslag som avser kontrollerade leveranser och hemliga utredningar (skyddsidentitet) är dessutom för närvarande föremål för överväganden i ett annat lagstiftningsärende (se SOU 2003:74). Materiella regler för sådana åtgärder bör alltså inte föreslås i detta ärende. Det andra ärendet omfattar dock inga förslag till föreskrifter om hur det internationella samarbetet skall gå till, regler som skulle främja den praktiska tillämpningen. Sådana föreskrifter skulle även underlätta regleringen av straff- och civilrättsligt ansvar för utländska tjänstemän (artiklarna 15–16) och användningsbegränsningar för personuppgifter (artikel 23). Närmare överväganden angående samarbetsregler för kontrollerade leveranser och s.k. hemliga utredningar finns i avsnitt 5.6 respektive 5.7. Förslag som rör skadeståndsansvar behandlas i avsnitt 5.9.

I fråga om gemensamma utredningsgrupper enligt artikel 13 finns de materiella regler som behövs i lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar, se avsnitt 4.1.13. Lagen är dock för närvarande begränsad till gemensamma utredningsgrupper som har inrättats med stöd av rådets rambeslut 2002/465/RIF av den 13 juni 2002 och tillämpningsområdet måste utvidgas till att omfatta den nu aktuella konventionen. Tillämpningsområdet påverkas också av avtalet mellan EU och Island och Norge. Vidare behövs det övergångsregler med anledning av förhållandet mellan rambeslutet och 2000 års EU-konvention. Närmare överväganden och förslag behandlas i avsnitt 5.5.

Konventionens bestämmelser om avlyssning av telemeddelanden m.m. i artiklarna 18, 19 och 20 innehåller nyheter för det internationella samarbetet på brottmålsområdet som kräver lagstiftning. Genom artikel 18 skapas en ordning för rättslig hjälp med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning genom tekniskt bistånd där åtgärden om möjligt skall verkställas genom omedelbar överföring av telemeddelanden eller uppgifter om dessa till den ansökande staten varefter själva avlyssningen eller övervakningen skall äga rum där. Olika bestämmelser gäller med hänsyn till var den person som åtgärden avser befinner sig och om omedelbar överföring eller inte kan genomföras. En närmare redogörelse finns i avsnitt 4.1.16. För att uppfylla konventionens krav i detta avseende krävs nya bestämmelser i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål. Närmare överväganden om rättslig hjälp genom tekniskt bistånd i Sverige görs i avsnitt 5.10.1 och om rättslig hjälp med sådant bistånd utomlands i avsnitt 5.10.4. Vissa frågor som rör bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar vid rättslig hjälp på traditionellt sätt tas upp i avsnitt 5.10.2. I avsnitt 5.10.3 berörs frågor innehållet i en ansökan och förfarandet.

Även bestämmelserna i artikel 19 om teleavlyssning av satellitförmedlade meddelanden m.m. via en nätport innebär en nyordning, vilken har presenterats i avsnitt 4.1.17. Det är här

inte fråga om rättslig hjälp i brottmål där myndigheter i en anmodad stat bistår myndigheter i en ansökande stat utan i stället om ett sätt att möjliggöra verkställighet av utländska tvångsmedelsbeslut i vissa speciella situationer. Såsom framgår av redogörelsen i avsnitt 4.1.17 föranleder artikel 19 överväganden beträffande förutsättningarna för svenska teleoperatörer att möjliggöra fjärråtkomst till svenska system som hanterar telemeddelanden med hjälp av en nätport och att installera utrustning för fjärråtkomst till motsvarande utländska system, allt under de villkor som ställs upp i konventionen. Vissa ändringar i lagen (2003:389) om elektronisk kommunikation torde behövas för att åstadkomma detta. En förutsättning för svensk tillämpning av artikelns bestämmelser är dock att det finns en nätport eller fjärrkontroll av aktuellt slag i Sverige. Något krav på att installation av sådan utrustning följer inte av konventionen. Det finns emellertid ingen sådan nätport i drift i Sverige i dag och inte heller någon utrustning för fjärråtkomst till någon motsvarande utländsk nätport. Någon omedelbart behov av lagändringar med anledning av artikel 19 finns därmed inte för att Sverige skall kunna tillträda konventionen. De närmare överväganden som krävs för att kunna tillämpa artikel 19 beträffande eventuella svenska nätportsbaserade system eller fjärrkontroller i framtiden bör i stället göras i ett större sammanhang. Inga förändringar med anledning av artikel 19 bör därför föreslås i detta ärende.

I artikel 20 finns föreskrifter som gör det möjligt att genomföra teleavlyssning eller teleövervakning av någon som befinner sig i en annan stat utan medverkan av den statens myndigheter vid genomförandet. Enligt bestämmelserna om sådana gränsöverskridande åtgärder, som har redovisats i avsnitt 4.1.18, krävs det tillstånd från den stat där den person som åtgärden avser finns och denna nya form av tillståndsgivning kräver särskilda regler såsom en ny form av rättslig hjälp i brottmål. Lagstiftningsbehovet avser såväl utländska ansökningar om svenskt tillstånd som svenska ansökningar om utländskt tillstånd. Förslag lämnas i avsnitt 5.10.5.

Vissa artiklar i konventionen innebär en utveckling av Schengenregelverket och skall därmed även i förhållande till Island och Norge, se avsnitt 4.3.1. Det gäller artiklarna 3 och 5–8, artiklarna 15–16 såvitt avser kontrollerade leveranser och artikel 23. De befintliga svenska regler som uppfyller krav som dessa artiklar ställer är redan i dag tillämpliga för Island och Norge. Nya föreskrifter med anledning av dessa artiklar måste, oavsett om de införs i lag eller annan författning, också gälla för dessa stater.

Beträffande några artiklar bör tillämpningsföreskrifter av praktisk natur införas. Dessa föreskrifter är av sådant slag att de lämpligen bör ges i förordning. Det gäller t.ex. det meddelande som enligt artikel 5 skall lämnas till mottagaren vid delgivning. De frågor som kan regleras i form av förordningsföreskrifter behandlas inte vidare i promemorian. Härtill föranleder konventionen ett nytt tillkännagivande av överenskommelser som avses i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål.

2001 års tilläggsprotokoll

Även när det gäller tilläggsprotokollet uppfyller svensk rätt redan i dag de flesta krav som ställs.

När det gäller information om bankkonton (artikel 1) och om banktransaktioner (artikel 2) innebär de regler om uppgiftsskyldighet för kreditinstitut och andra finansiella institutioner som träder i kraft den 1 juli 2004, se avsnitt 4.2.2, att de bankuppgifter som avses är tillgängliga också vid internationell rättslig hjälp. Övervakning av bankkonton enligt artikel 3 är en ny åtgärd inom ramen för internationell rättslig hjälp i brottmål. Det saknas möjligheter i dag att i Sverige övervaka bankkonton i realtid och den övervakning som därmed kan ske omfattas av de nya reglerna om uppgiftslämnande i brottsutredningar eller ärenden om rättslig hjälp i brottmål. Svenska åklagare kan redan i dag lämna rättslig hjälp med dessa åtgärder, vilket framgår av 1 kap. 2 § andra stycket lagen om internationell rättslig hjälp i

brottmål. Såsom närmare har redovisats i avsnitt 4.2.2–4.2.4 krävs inte några lagändringar med anledning av dessa artiklar.

I anslutning till den rättsliga hjälp som avser bankkonton och banktransaktioner innehåller artikel 4 en bestämmelse som medför krav på lagregler om meddelandeförbud, se avsnitt 4.2.5. I detta sammanhang bör också övervägas om ett meddelandeförbud bör straffsanktioneras, något som dock inte krävs enligt tilläggsprotokollet. Dessa frågor tas upp i avsnitt 5.11.

Tilläggsprotokollet innehåller också vissa bestämmelser som är avsedda att gälla generellt och alltså inte är begränsade att avse någon särskild form av rättslig hjälp. Det gäller artiklarna 5 och 6 om informationsskyldighet för myndigheter i den anmodade staten så att ytterligare åtgärder kan vidtas av den ansökande myndigheten och om kompletterande (förenklade) ansökningar om rättslig hjälp, se avsnitt 4.2.6. De nuvarande reglerna i lagen om internationell rättslig hjälp i brottmål om ansökningar och om kontakter mellan svenska och utländska myndigheter ger utrymme för stor flexibilitet och får anses uppfylla också de nya reglerna i artikel 6. Däremot behövs det kompletterande bestämmelser om underrättelser enligt artikel 5 som är avsedda att utgöra underlag för kompletterande ansökningar om rättslig hjälp eller andra åtgärder i den ansökande staten. Närmare överväganden görs i avsnitt 5.2.

Andra bestämmelser som är avsedda att tillämpas generellt är de begränsningar av vissa traditionella vägransgrunder som föreskrivs i artiklarna 7–9 (banksekretess, fiskaliska brott och politiska brott). Artikel 8 skall via Schengenregelverket också tillämpas för Island och Norge. Som framgår av redogörelsen för gällande i rätt i avsnitt 4.2.7 påkallar dessa artiklar inte några lagändringar. Detsamma gäller för artikel 10 om information till rådet och till Eurojust, se avsnitt 4.2.8. När det gäller information till rådet om avslagsbeslut som svenska domstolar eller åklagare har fattat bör dock föreskrifter införas, vilket kan ske i förordning. Artikel 9 föranleder också ett tillkännagivande till lagen. Nu påtalade ändringar behandlas dock inte ytterligare i promemorian.

Avtalet mellan EU och Island och Norge

Genom att tillträda avtalet mellan EU och Island och Norge blir de materiella bestämmelser i konventionen och tilläggsprotokollet som inte är en utveckling av Schengenregelverket också tillämpliga i förhållande till Island och Norge. Det gäller konventionens regler om tillfälligt överförande av frihetsberövade personer (artikel 9), videokonferens och telefonförhör (artiklarna 10–11), gemensamma utredningsgrupper (artikel 13), hemliga utredningar (artikel 14), straff- och civilrättsligt ansvar för utländska tjänstemän såvitt avser gemensamma utredningsgrupper och hemliga utredningar (artiklarna 15–16) samt avlyssning av telemeddelanden (artiklarna 17–21). Det gäller vidare bestämmelserna i tilläggsprotokollet angående information om bankkonton och banktransaktioner (artiklarna 1–2), övervakning av banktransaktioner (artikel 3), sekretess (artikel 4), informationskyldighet och kompletterande ansökningar (artiklarna 5–6) och vissa vägransgrunder (artiklarna 7 och 9). Detta har redovisats i avsnitt 4.3.2.

Även i förhållande till nu aktuella bestämmelser behandlar gällande svenska regler Island och Norge på samma sätt som medlemsstater i EU. Ett undantag är dock lagen (2003:1174) om gemensamma utredningsgrupper för brottsutredningar som inte gäller i förhållande till Island och Norge och som därför måste ändras. Övriga författningsändringar som krävs med anledning av de nu nämnda artiklarna måste också gälla för Island och Norge. I fråga om dessa artiklar finns det inga regler i 1974 års nordiska överenskommelse om inbördes rättshjälp eller bevisupptagning som är mer förmånliga och som därför skall ha företräde.